Nihayet

SAYI: 33 • EYLÜL 2017 • FİYATI: 10 TL • KKTC FİYATI: 12 TL • www.nihayet.com

Kırtasiye Aşkına! Kalem, mürekkep, defterin peşinde...

Hababam Sınıfı çok mu haksızdı?

Başka türde okullar hayal etmek • Eğitimde alternatif arayışlar

Yeni okullar hayal etmek

Okullar açılıyor. Bu cümlenin bazı anneleri mutlu, bazı babaları kaygılı, bazı öğretmenleri heyecanlı kılacağını tahmin edebiliriz. Ya çocuklar? Onlardan pek azının bu cümleyle içlerinin açılacağını ve çok azının hevesle dolarak gün saymaya başlayacağını tahmin etmek içinse, güçlü sezgilere bile ihtiyacımız yok. Acaba niçin?

Okullarımızı daha cazip, daha yaşanılır, daha etkili, daha yaratıcı kılmanın yolları üzerinde düşünmeliyiz. Ülkemizde bunun üzerine düşünen bir avuç kadar insan var. Dünyadaysa, alternatif okullar, başka okullar, yeni mecralar ve yordamlar üzerine düşünmenin, Rousseau ve Tolstoy'u listenin başlarına eklersek, bir asırdan daha fazla geriye giden bir tarihi var: Yöntemler tasarlanmış, bu yöntemlere uygun okullar açılmış, bu okullardan bir kısmı yarım asrı devirmiş.

Yeni okullar hayal etmeliyiz. Yeni modeller tasarlamalıyız. Tahlil yeteneğini körelten, çocuğun heyecanını soğuran, test dünyasının soğuk ve ışık almayan evreninde onu yoran eğitim anlayışının dışında, yeni yollar düşlemeliyiz.

Okulların açıldığı bu ayın, bu hayali kurmak için uygun olacağını düşünüyoruz. Biz de bu sayımızda, ana akım, tek tipçi eğitim modeline yönelik itirazlara kulak verdik. Konunun ilgilisi olan okurlarımıza fazlasıyla aşina geleceğini ve belki onlar için tekrar olacağını tahmin ettiğimiz malumat da yer alıyor dosyada. Ama birçok bakımdan sahipsiz olduğunu düşündüğümüz bir konuyu, abecesinden ele almanın gerekli olduğunu düşündüğümüz için böyle yapmak zorundaydık. Dosyamızda, alternatif eğitime yönelik eleştiriler içeren yazılar da bulunuyor. Konuya her iki taraftan bakmanın zorunluluğu ortada.

Alternatif eğitim dosyası dışında, dergimizde bir de kırtasiye aşkını ama özellikle dolma kalem, mürekkep, defter tutkusunu ele aldığımız bir dosyamız var. Yazmaya candan bir selam olan bu dosyayı, dergimiz okurlarının seveceğini tahmin ediyoruz.

Dosyalarımız dışında, hepsi birbirinden kıymetli, bizi ayrı ayrı heyecanlandıran yazılar, söyleşiler ve çizgilerle karşınızdayız.

Ve elbette bayramınızı candan tebrik eder, bu bayramın hepimiz için bir gönül şenliği olmasını temenni ederiz.

Ahmet Murat

Nihayet

Aylık Dergi ■ Yıl: 3 ■ Sayı: 33 ■ Eylül 2017

İmtiyaz Sahibi
Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş. adına
MUSTAFA ALBAYRAK

Genel Yayın Yönetmeni
AHMET MURAT ÖZEL

Yazı İşleri Şefi
İSLÂM DALP

Yazıişleri
BEYZA KARAKAYA
SERAP KABAKÇI
KÜBRA KURUALİ YAŞAR

Son Okuma
SALİHA ŞİŞMAN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
BURHAN İSTENCİ

Tasarım-Uygulama
MEHMET EMİN ÖZTÜRK
NUMAN İLHAN

Sosyal Medya
SUAT ÖZDEMİR

Reklam
ABDULLAH HANÖNÜ REKLAM GENEL MÜDÜRÜ
ZİYA KADAM REKLAM GENEL MÜDÜR YRD.
GÜLAY BAYRAK ALTINDAĞ REKLAM GENEL MÜDÜR YRD.
MERYEM BAHADIR REKLAM GRUP MÜDÜRÜ
AYŞEGÜL DAG REKLAM MÜDÜRÜ

Reklam Rezervasyon
0212 467 65 65 (1727)
ABDULLAH BİLGİÇ REZERVASYON MÜDÜRÜ
abdullah.bilgic@reklampiri.com

Baskı
ÖZCAN URAL SATIN ALMA VE BASKI MÜDÜRÜ

Abone-Satış-Dağıtım
BİRLİKTE DAĞITIM A.Ş., 0212 467 67 17
www.birlikte.com.tr
abone@nihayet.com

Basım
MATSİS MATBAA HİZMETLERİ
SEFAKÖY / İSTANBUL, 0212 624 21 11

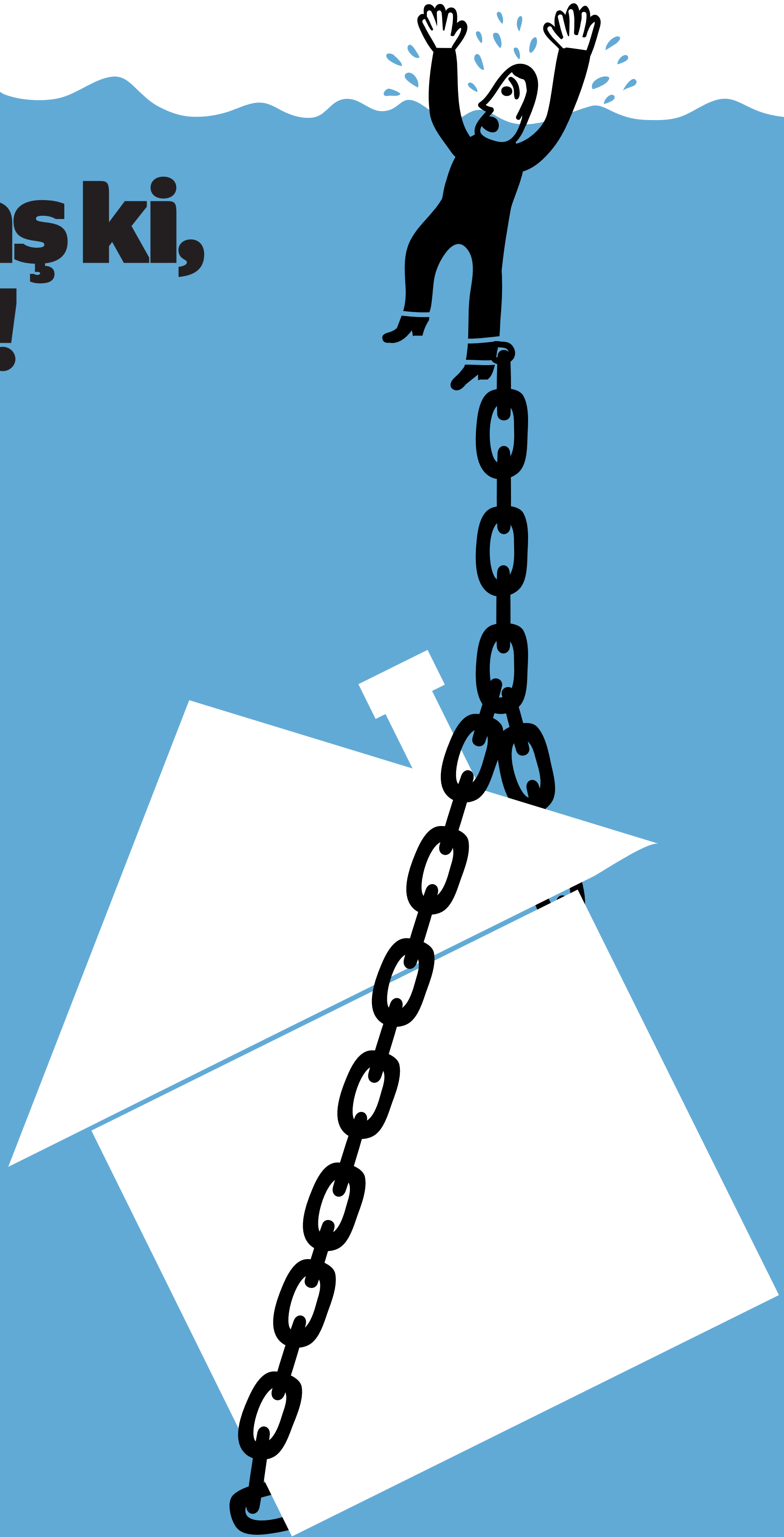
Kurumsal Dağıtım
TURKUVAZ DAĞITIM PAZARLAMA A.Ş.
SAMANDIRA, İSTANBUL
0216 585 90 00
www.turkuvazmatbaacilik.com.

İletişim - Yönetim Yeri
MALTEPE MAHALLESİ, FETİH CADDESİ NO: 6
TOPKAPI, ZEYTİNBURNU İSTANBUL 0212 467 65 07
www.nihayet.com • iletisim@nihayet.com

albayrak Medya

Çocuklaş ki, insan ol!

Mustafa Özel

Muhtemelen bu yazı bayram günü elinizde olacak. Bayramlar, çocuklaşma günlerimiz. Çocuk, insana en yakın beşer. Hayvan yanımız, çocukta kendini ifadeye imkân bulamıyor, yahut kurban ediliyor. Ve büyüdükçe, çocukluğumuz nispetinde eksiliyor insanlığımız. Daha iktisadi bir açıdan bakarsak: Mülk denizi kabardıkça artıyor gönül darlığımız; dönüşüme uğruyor, âdeta mahiyet değiştiriyor varlığımız.

Varlığımız? Bu ne demek acaba? Var, varlık, varlığımız. Bir söz yığını. Birçok dinî veya felsefi metinde rastlamışsınızdır: Önce *Söz* vardı! Hangi söz, nasıl söz, kimin sözü? "Var" sözü bile her dilde farklı ifade ediliyor. Mesela İngilizcede "vardır" için kullanılan ifade şu: "There is." Türkçe tam karşılığı: "Oradadır." (*Neredir?*) Almancada vardır'ın karşılığı: "Es gibt." Türkçesi: "O verir." (*Kim verir?*)

Varlık kavramı sadece bu üç dilin birbiriyle ilintisi içinde ele alındığında bile, bir dilde sanki gayet açıkmış gibi gözüken durumun hiç de öyle olmadığı hissediliyor. Türk'ün "var" dediği şeye, İngiliz bir yer tayin ediyor; Alman ise onu veren dış özneye dikkatleri çekiyor. Şaşkınlığımıza rehber olması için Yunus Emre'ye müracaat edelim mi?

Ey sözlerin aslın bilen
Gel, de, bu söz nerden gelir
Söz aslını anlamayan
Sanır bu söz benden gelir.

Söz karadan aktan değil
Yazıp okumaktan değil
Bu yürüyen halktan değil
Hâlık âvâzından gelir.

Ne elif okudum ne cim
Varlığındandır kelecim
Bilmeye yüzbin müneccim
Tâliim ne'ıldızdan gelir.

Evet, müneccimler bile talihimizin hangi yıldızdan geldiğini bilmez, bilemez. Belki biliyorduk da, unuttuk! Yirminci asrın en ciddi filozofu Heidegger'e göre Yunan fikir/inanç dünyası ve topyekûn Batı uygarlığı Varlık'ın ifşasıyla (*vahy?*), unutmama (*zikr?*) ile başladı. Sonra unutuldu Varlık (*Vücud*) ve varlıklarla (*Mevcudat*) uğraşmaya başladık. Hâlık âvâzına kulak tıkayıp, Vücud'u terk edip mevcudla uğraşmak, mutantan felsefenin başlangıcıdır. İşitme yeteneğini yitirmeyen Yunus, bunun da farkındadır:

İş bu Vücud şehrine bir dem giresim gelir,
İçindeki sultanın yüzün göresim gelir

İşidirim sözünü, göremezem yüzünü
Yüzünü görmekliğe canım veresim gelir.

Varlık geri çekildi!

Heidegger'le devam edelim: Yunanlıların en önde gelen eseri *polis* idi (site, şehir). *Polis* onlar için sadece devlet işlerinin yürütüldüğü bir yer değil, tanrılarla insanların birbirleriyle münasebet kurdukları, insanoğlunun ilk kez yeryüzündeki ölümlülüğünün farkına vardığı bir mekândı. Yunanlılar sanatlarında, din, felsefe ve siyasi kurumlarında otantik bir ölüm anlayışını ve dolayısıyla kendi fânilik ve kaderlerini temsil edebildiler. İnsanoğlu, ölümsüz tanrılara karşıt olarak, kendi fâniliğini fark ettiği ölçüde kendine ait bir yer ve *ethos* sahibi oldu. Ahlak ve siyaseti, bu temel gerçekliği yansıtır.

Sokrat öncesi Varlık deneyimleri esas olarak trajiktir. Hayret ve tefekküre yol açan Varlık uçurumu aynı zamanda insanı eşyanın gündelik düzeninin dışına fırlatmıştır. Varlık her şeyi sorgulamakta ve Antigone, Oedipus, Heraklitus gibi kurgu veya gerçek kişiler, Varlık meselesiyle yüz yüze geldikçe *a-polis* duruma düşmektedirler: Şehir ve yer'den yoksun, tek başına, yabancı. Bu yersiz/yurtsuzların anlam ve önem sahibi oldukları trajik çağ, Varlık'ın tecellisinin gözden kaybolmasıyla sona erdi. Varlık geri çekildi. Geri çekiliş Sofistlerle başladı ve Eflatun ile Aristo'nun eserlerinde doruğa ulaştı. Tek istisna Sokrat oldu. Eflatun ise Varlık sorusuna sırt çevirdi; hatta bu soruya *kesin* bir cevap vermek suretiyle meseleyi *kapattı*. Batı tarihi Varlık'ın unutulmasının; buna mukabil varlıkların zaferinin tarihidir. Eflatun'dan bugüne gelen bütün filozoflar, Varlık ile aramıza giren engellerdir ve onları aşmadıkça O'na ulaşma imkânımız yoktur.

O1 sultan halvetinin yedi hücresi vardır
Yedisinden içeri, seyran kılasım gelir

Her kapıda bir kişi, yüzbin çerisi vardır
Aşk kılıcın kuşanıp cümle kırasım gelir

Erenlerin sohbeti, arttırır marifeti
Bî-dertleri sohbetten her dem süresim gelir.

İktisadi varlıkların trajedisi

Varlık ile aramıza giren bir engel epistemolojik ise, diğer bir engel de ekonomiktir. Mesela bugün bir iktisatçının şöyle bir soru sormasını yadırgar mıyız: Acaba insanoğlunun ilk sorusu ontolojik miydi, ekonomik miydi? Yani, ilk soru varlığa dair miydi, mideye dair mi? İlk insan önce "Ben neyim? Nereden geldim? Niçin geldim?" diye mi sordu; yoksa "Kim isem ve başıma her ne hâl geldi ise, varlığımı nasıl devam ettirebilirim?" İhtimal, her iki soruyu da sormuştur. Fakat, birinci soruyu cevaplandırma tarzımız, ikinci soruya nasıl cevap vereceğimizi derinden etkiler. Tersi de doğru: İkinci soruya öncelik verme, birinci soruyu cevaplandırmamıza biçim ve renk verir.

Modernlik, ikinci soruyu cevaplandırma tarzının birinci soruyu gereksiz kılmasıdır! Bakışlarını maveradan masivaya çeviren modern insan, "en büyük sayının en yüksek mutluluğunu" hedeflediğinden, birinci soru anlam ve ağırlığını kaybetti. Mütemadî tatminsizlik içinde yaşamamızın başlıca sebebi budur. Büyük sayılara ulaşsak bile, kalbimiz bir türlü yatışmıyor.

Tatminsizlik sadece modern bir durum değil. "Geleneksel" denen insanda da dinmeyen bir sahiplik arzusu, dolayısıyla da giderilmez bir tatminsizlik duygusu vardı elbette. Dünya zevklerine müştak bir halk ozanı olan Karacaoğlan'dan birkaç mısra bize bu hususta fikir verebilir:

Ömrüm uzun eyle Bâri Hüdâ
Hamd ü senâ şükür etmek isterim
Çalışıp kazanıp nefis taamlar
Dişlerim var iken yemek isterim

Bir küheylan at ver, istemem eşek
Üstü kaplan postu tek olsun öşek
Kuş tüyünden yastık, yumuşak döşek
Keçeler içinde yatmak isterim.

Servete psikolojik yöneliş elbette kapitalist sistemle sınırlı değildir; hatta denebilir ki insanlar ihtiyaç duyduklarından daha fazla maddi varlığa "her zaman" sahip olmak istemişlerdir.

Servet peşinde koşmanın ikinci ve daha kuvvetli saiki, insanoğlunun rububiyet eğilimidir. Gazali'ye göre, mayasındaki rabbani özellik icabı insan ruhu rububiyeti sever. Rububiyetin anlamı, "kemalde eşsiz ve varlıkta tek ve rakipsiz olmaktır." İnsan, kâmil olmayı, ötesi olmayan bir amaç olarak, kendi içinde bir amaç olarak arzular.

İmam-ı Gazali'ye göre bunun birinci sebebi gelecek korkusudur. Korkan insan, kötümser olur. Dolayısıyla, mevcut ihtiyaçlarını karşıladığı anda bile, uzun hesaplar (*tûl-i emel*) yapar. Hatırına, ihtiyacına yeten malın telef olabileceği ve başkasına muhtaç duruma düşebileceği gelir. Bir kere bu hatırına gelince de gönlüne korku dolar ve korkunun verdiği rahatsızlığı, herhangi bir afet hâlinde başvurabileceği başka bir malının da olduğunu bilmekten ileri gelen bir güvenlik duygusundan başka şey dindiremez olur. Artık o, geleceği için beslediği korkudan ve hayata olan sevgisinden dolayı, habire uzun bir ömrü, hücum eden ihtiyaçları, malların afetlere maruz kalma ihtimalini hesap edip durur. Netice olarak da bu hâl, onu korkusunun tek çaresi olarak gördüğü, *ihtiyaçtan fazla mal toplamaya* iter. Gazali'ye göre bu öyle bir korkudur ki, belirli hiçbir mal miktarı onu dindiremez. Böylelerinin durabileceği son nokta, dünyadaki her şeye sahip olmalarıdır.

Servet peşinde koşmanın ikinci ve daha kuvvetli saiki, insanoğlunun *rububiyet* eğilimidir. Gazali'ye göre, mayasındaki rabbani özellik icabı insan ruhu rububiyeti sever. Rububiyetin anlamı, "kemalde eşsiz ve varlıkta tek ve rakipsiz olmaktır." İnsan, kâmil olmayı, ötesi olmayan bir amaç olarak, kendi içinde bir amaç olarak arzular. Ancak, Varlık'ta tekleşerek kemale erme imkânı olmayınca, bu sefer diğer bütün varlıklara hükmetme yoluyla kemale erme ihtiyacını tatmin etmek ister. İnsanlar üzerinde hâkimiyet, onların ruhlarını ve gönüllerini kendine râm etmekle mümkün olur. Gönüllerin râm olması ancak sevgiyle, sevgi ise ancak sevilende bir kemale inanılmasıyla mümkün olur. Böyle bir kemal yoksa, o zaman insanoğlu bunu mal çokluğu ile dengelemek ister. (Konunun meraklılarına Sabri Orman'ın *Gazali'nin İktisat Felsefesi* başlıklı kitabını öneririm! İnsan Yayınları.)

Modern durumla "Geleneksel" durum arasındaki başlıca fark, şu galiba: On sekizinci yüzyıla gelinceye kadar bütün dinler veya toplum felsefeleri, "eşyaya sınırsız sahip olma" duygusunu kınamış ve insanı, aşırı arzularını terke zorlamışlardı. Aydınlanma, sınırsız arzuyu normalleştirdi. Medeniyet, insanın iyi yanlarının değil; aksine, ayıplanan kötü yanlarının eseri sayılmaya başlandı. *Private vices, public benefits!* yeni çağın amentüsü oldu: Özel/kişisel kötülükler, Kamu yararıyla sonuçlanır. Bu anlayış tıpkı bir din gibi kökleştirilmeseydi, kapitalizm tutunamazdı.

Dünya neye benzer?

Hepimiz modern kapitalizmin içine doğduk. Bildiğimiz tek gerçeklik, tüketimi kamçılayan modern ekonomidir. Hayatı ondan ibaret biliyoruz. Oysa hayat "başka yerde"! Nerede olduğunu bilen söylemez, söyleyen bilmez. Biz gene Yunus Emre'ye konuk olalım. Bakalım esrik ozan dünyayı doğru anlamamıza yardımcı olacak mı?

Bu dünyanın meseli bir ulu şara benzer
Veli bizim ömrümüz bir tiz pazara benzer
Her kim bu şara geldi bir lahza karar kıldı
Geri dönüp gitmesi gelmez sefere benzer.

Evet, dünya büyük bir şehir. Oradaki hayatımız ise çabucak bitiveren bir pazar yeri. O pazarda ancak bir an mola veriyor, sonra dönülmez bir sefere çıkıyoruz. Nereye gidiyoruz? Niçin geri dönmüyoruz? Yahya Kemal'e göre, geri dönmememizin sebebi, memnuniyetimiz! Gidenlerin her biri o kadar memnun ki yerinden; birçok seneler geçti, dönen yok seferinden!

Dünya öyle bir şehir ki, önce tadı bal ve şekerden şirin. Sondaki acısı ise yılan zehiri gibi. Şehir insanı nefsani hayaller içinde yüzüyor. Hayalperestliği, aklını başından alıyor ve onu insanlıktan (Başa dönersek: Çocukluktan!) uzaklaştırıp hayvanlık âlemine yaklaştırıyor:

Bu şarın evvel tadı şehd ü şekerden şirin
Ahır acısını gör şol zehr-i mâra benzer

Bu şârın hayalleri türlü türlü hâlleri
Aldanmış gafilleri câzu ayyâra benzer

Bu şarda hayallerin haddi vü şümârı yok
Bu hayâle aldanan otlar davara benzer.

Peki, hayvanlıktan kurtulmanın, insanlık adına ve şerefine uygun yaşamanın imkânı yok mu? Var elbette! Varlık ile bütünleşme arayışı içinde olmak; bu şehrin sultanı olan Allah'ın rızasına uygun yaşamak. Had ve hesabını bilerek çocuklaşmak; aşk ile ilk bahara kavuşmak:

Bu şârın sultânı var cümleye ihsanı var
Sultan ile bilişen yok iken vara benzer

Kendi mikdârın bilen bildi kendi hâlini
Veli dahi aşk ile evvel bahara benzer.

Heidegger, Hölderlin yerine Yunus'u okumuş olsaydı, filozof değil şair olurdu!..

Mustafa Özel
BİSAV'ın kurucularından. Şehir Üniversitesi'nde dersler veriyor. Son zamanlarda romanlar üzerinden iktisat okumaları yapıyor.

Ol'an

Ömer Lekesiz

Yayçe / Jajce

Materia prima!
Suyun, aynı zamanda hareketlere ve hâllere ad verişi bundan.
Çünkü, gönle dair fiiller ona, ondan: akan, fışkıran, çağlayan, inen, sürükleyen, bulanan, durulan, ısınan, kaynayan, soğuyan, donan, varan, varılan, yansıtan, yol açan, sıkıştırılamayan, bentle tutulan, önverilen, kâm alınan, gam salınan...
Anâsır-ı erbaa'nın ilki olduğundan ateşten, havadan ve topraktan gizil suretler taşıyan...
Ama dikelmeyen ateş gibi, toprakta topraktan da aşağıda duran...
Nefeslerle yıkanan ve yıkayan nefisleri.
Mütevazılığıyla yüceltilişi bundan: enginlerin engininde akarken, zikriyle ve şükrüyle Müteal olana dokunan...
Tâ hâ, Tâ sîn mîm, Tâ sîn, Yâ sîn, Hâ mîm...
Ma, mai, ab, su olan!

Bakü

"Ateş düştüğü yeri yakar" derler.
Ölüme, ayrılığa, hüzne, belaya, musibete, bozguna, vurguna... karşı bir ön-tespit, bir ön-teselli olarak...
Ama ateşin dili böyle söylemez; söylerse eğer dışlaştırmış, nesneleştirmiş olur kendini.
O içtir çünkü, hatta içteki iç!
Dolayısıyla o gelen, erişen, düşen... değildir.
Bilakis zikrettiğimiz olaylara bağlı olarak kendi durgunluğunda harekete geçendir.
"İçim yandı, gönlüm tutuştu, yüzüm kızardı" deyişimiz bundandır.
Ateş, kendi ateşliğinde yanar; kendinde tutuşur, alazını kendinde dışa vurur.
Ateşini müdrik olanın nazarındaki dikelişi onun secdesidir.
O secde-dikeliş ki kıyamıdır sacidin; Âdem'i yücelten, kibrinin kıyamıyla bitişerek Şeytan'ı zelil edendir.

Muğla

"Tuvalin arkasında ne var?" diye soran/ sorduran ressam, adına doğa dediğimiz o namütenahi resmin arkasında ne var diye sorabilseydi, soruyu doğru sormuş/ sordurmuş olurdu.
Doğanın teni, toprak!
Teni tırmalandığında, yırtıldığında, kazındığında ve kazıldığında sadece kendisini görünür kılan şeyin, şeyliği.
Bu yüzden olmalı ki, toprak-ten, bedenin eşiği, vücudun resmi.
Tene bakan, aşabilirse teni eğer, görebileceği yine tendir; hicap oluşuyla mahcup; perde oluşuyla mahzun!
Tepenin dağa, ufkun maveraya, maveranın akla perde oluşundaki gibi.
Ya da çıdam ehli şairin, o perdeleri şu rica ile aşmak isteyişindeki gibi:
Kûze eylen toprağum sunun anunla yâra su.

Figueres

Cam küreye ve yumurtalara bekçilik edercesine dikilmiş heykeller.
Başka bir şey yok bu fotoğrafta; o hâlde konuya *in medias res* girebilirim.
Konu? "Salvador Dali'nin Ressam Dali Olarak Portresi" mesela.
Ama burada Dali yok ki! İlk gören için Dali'nin varlığını unutturan bir çabanın çabası var sanki.
Ağustos'ta, burada beni donduran rüzgârdan söz etsem ya da; size neyi anlatmış olabilirim ki.
Dali'nin akıl havasını hem oluşturan hem de bozan o rüzgâr!
Yumurtaların arkasında saklanmış olabilir bu yüzden; belki onun hâlen –rüzgâra inatlasüren bir pantomim performansına yardım ve yataklık edendir, şu heykel!
Ama bunlar, özel bir çağrışımdan ibaretler neticede.
Bir fotoğrafı okumanın –tıpkı bir türküyü havalandırır gibi- çağrışımları havalandırmak olduğunu kim inkâr eder!
Ki çağrışım, belleğimizin hav(z)asında yer tutan şey.

Ömer Lekesiz
Yazar, eleştirmen, sahaf, fotoğraf sanatçısı. Çok sayıda derginin kurucu kadrosunda yer aldı. *Yeni Şafak* ve *Gerçek Hayat*'ta yazılarına devam ediyor.

İngiltere'nin Modern Meddahları: **Khayaal Theatre**

▸ **Beyza Karakaya**

Sahne böceği oyuncuya bir kez dokunduğunda; onun kalbinin hemen yanında iflah olmaz bir oyuk açar... Oyuk, sahneden uzak kaldıkça derinleşir... Zamanla kangrene çevirir. Böcekzede oyuncunun, oyuk henüz kangrene çevirmeden yaşayabilmesi için belirli aralıklarla sahneye yakın bir yerde, en azından seyirci koltuğunda bulunması, nefes alması gerekir. Kalbinin tam yanında bu oyukla yaşamayı öğrenen bir "böcekzede" tiyatro seyircisi olarak, yirmi yıl önce Londra yakınlarındaki Luton şehrinde kurulan *Khayaal Theatre*'ı yani Hayal Tiyatrosu'nu işittiğimde nefes aldığımı hissettim... Zira sözlü kültürün ve hikâye anlatma tekniklerinin bütün imkânlarından istifade eden Hayal Tiyatrosu, İslam dünyasında var olan ortak hafızayı sahnede yaşıyor. Çok ödüllü bir tiyatro ve aynı zamanda drama eğitim merkezi olan Hayal, kendisini

Tiyatro, insan soyuna karşı büyüyle gerçekleştirilen, izleyiciye her akşam zulmetmek, onları güldürmek ve ağlatmak ve onlara acı çektirmek ve son toplu taşıma seferini kaçırmalarına sebep olmak üzere yapılan bir saldırıdır.

Iris Murdoch, *Deniz Deniz*

İslam dünyasının edebiyatını keşfe adıyor ve modern dünyada Müslümanların deneyimlerini sahneye, radyoya ve ekrana taşıyor.

Hayal kendi varlığını şu sözlerle ifade ediyor: "Biz farklı inançlardan ve geleneklerden gelen oyuncuları ve seyircileri aynı sahne etrafında buluşturuyoruz." Hayal, bunu yaparken "ortak hikâyenin" kapsayıcı ve bütünleyici enerjisini farklı kültürler ve dinler arasında bir köprü olarak kullanıyor ve böylece Müslüman toplulukların tarih boyunca hem birbirleriyle hem "dışarı" ile olan ilişkilerini anlamaya çalışıyor.

Hayal'in kurucularından Luqman Ali (sanat yönetmeni) ve Eleanor Martin (yardımcı yönetmen) sanatın bir ideali, hedefi olması gerektiğine inananlardan... Bu doğrultuda Hayal'in amaçlarını, ideallerini şöyle sıralıyorlar: Müslüman dünyasının zengin estetik, sanatsal ve edebî geleneklerini takdir etmek ve popüler kültürün ana akımına katkıda bulunmak; Müslüman topluluklardaki sahne sanatları için yeni izleyiciler edinmek ve daha geniş bir toplumda Müslüman edebiyatı, sanatı ve kültürü için yeni izleyiciler edinmek; Doğu ile Batı, geleneksel ile modern, Müslümanlar ve diğer inanç ve geleneklerin mensupları arasında uzlaşmayı sergileyerek kültürler arası köprü inşa etmek; Müslüman topluluklar için kültürel sermayenin ve para biriminin geliştirilmesine yardımcı olarak, daha geniş kapsamlı ve daha kapsayıcı sosyo-kültürel paydaşlığı ve entegrasyonu kurarak İslamofobiye meydan okumayı kolaylaştırmak. Henüz izleme fırsatı bulamasam da Hayal'in bu ideallerini gerçekleştirmeye oldukça yakın olduğunu söyleyebiliriz. Zira seyircileri arasında bulunan Prens Charles, Londra Belediye Başkanı Sadiq Khan, Yusuf İslam ve pek çok basın mensubu Hayal'in birleştiriciliği, eski zaman çağrışımlarının davetkârlığı hususunda hem fikirler.

Luqman Ali ile birlikte Hayal'in ortak kurucusu olan Eleanor Martin, Hayal Tiyatrosu'nun devleşen isimlerinden. Martin'in anlattığı hikâyeler, sergilediği tek kişilik oyunlar ve duvara yansıyan gölgesi, kimi zaman fısıldayan kimi zaman çağlayan sesi onu modern zamanların meddahı yapmaya yetiyor.

Hayal Tiyatrosu (Khayaal Theatre) Orta Doğu, Kuzey Afrika ülkelerinden ve Türkiye'den sahneye taşıdığı, anlattığı hikâyelerle; belleğin kuşatıcılığına olan inancıyla perdesinin hiçbir zaman kapanmamasını, izleyicilerinin ve dahi alkışlarının hiçbir zaman eksik olmamasını dilediklerimden...

Belki bir gün içimdeki oyuğun sancısını bir nebze olsun dindirmek için, orada seyircilerin arasında oturup *Mesnevi*'den bir hikâyeyi gözlerini kırpmadan seyredenlerden biri olurum... Kim bilir...

Onbaşı Hasan
Kudüs'teki son Osmanlı

İlhan Bardakçı'nın bir yazısı tanıttı onu Türkiye'ye: "Onu o merdivenin başında gördüm. İki metreye yakın bir boy... İskeletleşmiş vücudu üzerinde bir garip giysi... Palto?.. Hayır, kaput, pardösü veya kaftan?.. Değil. Öyle bir şey, işte. Başındaki kalpak mı, takke mi, fes mi? Hiçbirisi değil. Oraya dimdik, dikilmiş."

Olay Kudüs'te geçiyor.
Türk gazeteci İlhan Bardakçı, 1972 yılında yaptığı bir Kudüs ziyaretinde tanımıştır onu. Yanındakilere onun kim olduğun sorduğunda, "Bir meczup işte. Kimseye bir şey sormaz. Kimseye bakmaz, kimseyi görmez" demişlerdir.

Bardakçı yanına varır yaşlı adamın, selam verir. İhtiyar delikanlı, selamını "Aleykümüsselâm oğul..." diyerek alır. "Donakaldım" der İlhan Bardakçı. "Ellerine sarıldım, öptüm öptüm... Kimsin sen, baba, dedim."

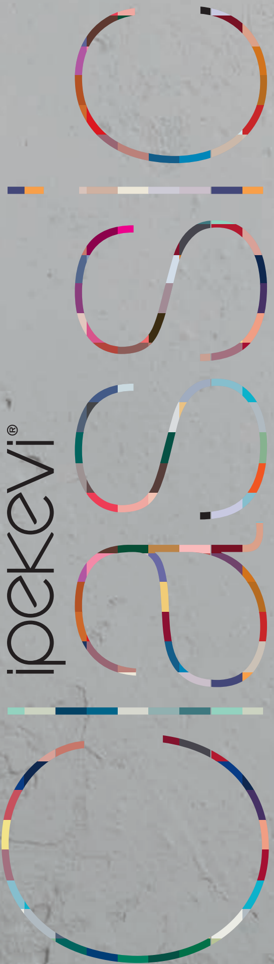
Hikâyesi benzersizdir:
Osmanlı çökerken, Kudüs'ü de elden çıkarmak zorunda kalırız. Günlerden 9 Aralık 1917 Pazar günüdür. İngilizler Kudüs'ü teslim alacaktır. Ama onlar girinceye kadar geçen zaman içinde şehir yağmalanmasın diye oraya bir artçı bölük bırakılır. Âdet odur ki kenti zapt eden galip ordu, asayiş görevi yapan yenik ordu askerlerine esir muamelesi yapmaz.

"Ben" dedi, "Kudüs'ü kaybettiğimiz gün buraya bırakılan artçı bölüğünden... 20. Kolordu, 36. Tabur, 8. Bölük, 11. Ağır Makineli Tüfek Takım Komutanı Onbaşı Hasan'ım..."

Onbaşı Hasan, bu kahraman asker, tam 55 senedir orada, o mübarek beldede, komutanının bıraktığı yerde nöbettedir. Tam 55 senedir nöbet yerini terk etmemiştir. Tam 55 sene boyunca kendisini unutmuş görünen devletine küsmeden orada, öylece beklemiştir. Ruhu şad olsun!

Çizgi: Cemile Ağaç Yıldırım

100 TÜRK BÜYÜĞÜ

ipekevi®
classic

Hababam Sınıfı Çok mu Haksızdı?

Bu dosyadan neler öğrendik:

Ülkemizde alternatif eğitim hakkında yeterli çalışmanın olmadığını gördük. Mevcut olan ve bir avuç araştırmacının ortaya koyduğu çabalar daha çok ilgiyi hak ediyor.

Alternatif eğitimin uygulanabilmesi biraz da mevcut kanunlar ve yönetmeliklerin uygun hâle gelmesine bağlı. Bu tespiti de "yetkililer için" notuyla buraya bırakalım.

Alternatif eğitim yöntemleri Batılı modellerden oluşuyor. Yerli bir model önerimiz yok. Bu durum bize vahim geldi.

Alternatif eğitim, aslında piyasa ve kapitalist sistemle hesaplaşma temelinde bir arayıştı. Ama alternatif eğitimin de bir piyasaya dönüştüğü örnekler var. Bu durumla daha yüksek sesle hesaplaşılmalı.

Alternatif eğitim, aslında kendi başınıza uygulayabileceğiniz bir yöntem. Öyle karmaşık teorilerden, özel müfredatlardan, literatürden bağımsız olarak da, sevgiyle ve anlayışla yola çıkan her ebeveynin elinin altında olan kolay bir seçenek. Bir müze gezisiyle, bir orman yürüyüşüyle, bir kitap tahliliyle de yapabileceğimiz bir şey.

Hababam Sınıfı Niçin Haklıydı?

▸ **Ahmet Murat**

Okulda Ciddiyetin Yolu: Oyun

Mimsy Sadofsky, 1968 yılında Framingham'da (Amerika) açılan Sudbury Valley Okulu'nun kurucuları arasında yer almış bir eğitimci. Bu sıra dışı okulu sadece kurmakla kalmamış, üç çocuğ unu da burada büyütmüş. Bayan Sadofsky okulda Fransızca, cebir, İngiliz edebiyatı dersleri vermenin yanında, yemek pişiriyor ve muhasebeyle de ilgileniyor.

Bayan Sadofsky'nin Sudbury Valley Okulu'yla ilgili kurduğu şu cümleler, bu ve benzeri okulların yapısını aşikâr kılmaya yetecek cinsten: "Okulumuzda oyun en ciddiye andığımız şeydir. Bunu da tesadüfen, kazara yapmıyoruz. Psikologların üzerinde büyük ölçüde ortaklaştıkları bir gerçek vardır: Zihnin özgürce keşfetmesine olanak vermek, zihnî açılım için de fırsat yaratmak anlamına geliyor. Gerçekten de bizlerin en yaratıcı anlar olarak tarif edebileceğimiz anlar, 'yeni fikirler üzerinde oynadığımız' anlardır."

Eğitimin aşina olduğumuzun dışında bir biçimine adanmış bir öğretmen olan Mimsy Hanım'ın kastettiği, oyunla zihninizde ilk canlanan şeyi de içine alan, daha geniş bir şey. Oyunu kurarken, bir yandan "gerçek hayat"ın başka bir boyutta bir tasarımını yaratmamıza olanak veren, bildiğimiz anlamdaki oyunu; öte yandan matematiğin, sanat derslerinin, dil eğitiminin de birer oyuna dönüştürüldüğü, onun ifadesiyle "entelektüel oyunları" kastediyor.

Burada çocukların dünyasından bahsediyoruz. Henüz güneşin bile doğmadığı saatlerde tatlı uykularından kopartılarak servislere istif edilen, alaca karanlıkta bezgin birer zombi gibi ofisine doğru yekinen büyükşehir insanının arasına karışan, böylece her defasında yadırgatıcı bir gotik resmin parçasına dönüşen çocukların dünyasından... Sabahın ilk saatlerinde, içine doluştukları o ölçüsüzce iri, o düşüncesizce büyük binalarda, kendilerini bekleyenin sıkıcı bir sabah dersi değil de, bir oyun olduğunu onlar da bilseler, biz de bilsek gıyaplarında içlerimiz bu kadar yanmazdı.

Hababam Sınıfı: Eğitimin Anarşistleri

Ivan Illich'in, kırk yedi sene önce yazdığı *Toplumu Okulsuzlaştırmak* (Deschooling Society) (ya da dilimize yapılan çevirisindeki başlığıyla *Okulsuz Toplum*) kitabında ulaştığı eleştiri çıtası, "okulları toplumdan tasfiye etmek" çizgisine kadar yükselmişti. Bu radikal Avusturyalı, kilisenin, medyanın tasfiyesi yanında okulun da hayatımızdan çıkartılmasını öneriyordu. Değerlerin kurumlaşmasının fiziksel kirlenmeye, toplumsal kutuplaşmaya ve ruhsal zayıflığa yol açtığını savunuyordu.

Bizim Hababam Sınıfı'mızın, Illich kadar radikal olmadığını söyleyebiliriz. Hababam Sınıfı, her biri yirmi üç yirmi beş yaşına gelmesine, aralarında Damat Ferit gibilerinin evlenip çoluk çocuk sahibi bile olmasına rağmen bir türlü mezun olamayan öğrencilerden oluşmakla birlikte, okulu imha etme fikrine değil, dönüştürme fikrine sahiptir. Eğlenebildikleri, yemek yiyebildikleri, sigara içebildikleri, dayanışabildikleri sürece okuldan çok da rahatsız görünmezler. Hababam Sınıfı öğrencileri, sıkıcı ve istifçi bir eğitim düzenini ha bire manipüle eden, oyundan eğitime ulaşma mecralarına sahip olmadıkları için, eğitimden oyuna ulaşmaya çalışan eğitim anarşistleri gibidir. Oyun dediysek, sadece sınıfta oynadıkları uzuneşek gibi gelişmemiş oyunları kastetmiyoruz. Hatırlayın, kız lisesiyle yaptıkları bilgi yarışmasında, İnek Şaban, Güdük Necmi ve Damat Ferit'ten oluşan yarışmacı ekibine, ansiklopedilerden kopya çekerek derledikleri cevapları tavan arasına kurdukları elektronik düzenekle iletmeyi başarıyorlardı. Bu sahneyi hiçbirimizin yadırgadığını sanmıyorum. Sanırım çok da eğlenmişizdir. Ama o düzeneği kurabilmek, o kabloları çekebilmek, o mizanseni yaratabilmek için orta hâlli bir matematik ve fizik bilgisine sahip olmak gerekir. "Tembel" ve "yeteneksiz" Hababam Sınıfı bu formasyona nerede sahip olmuştur? Bu sorunun cevabı, matematik ve fiziğin, bir oyun ve ihtiyaç hâline getirilebildiğinde, insan melekelerinin nasıl tahrik edileceğinde saklıdır.

Kim Yeteneksiz: Hababam mı Sistem mi?

Hababam Sınıfı deyince zihnimizde uyanan resim aşağı yukarı şöyle: Başarılı sosyal ilişki, dayanışma, fedakârlık, teklifsizlik, yaratıcı şakalar, futbol sevgisi, hazırcevaplık, gelişmiş el becerileri, kreatif haşarılık. Böyle tek tek yazınca harika görünüyorlar. Bu niteliklerin birlikte oluşturdukları mutlu tabloda, sorumluluk sahibi yetişkin-veli açısından tek sorun akademik başarısızlıktır. Sistemin temsilcisi olan o yetişkin-veli, içten içe sempatik bulduğu bu çocukların ziyan olmuş gelecekleri için kaygılanacaktır. Onun cephesinden, eğitimin amacı bir meslek sahibi olmak değilse başka ne olabilir ki? Ama Hababam Sınıfı'nın bu nitelikleri üzerinden, bön ve defolu öğrencilerin yetersizliklerini değil, yaralı bir eğitim sisteminin hantal ve işbilmez niteliklerini gözler önüne seren eleştirileri okuruz. Sosyal yönden bu kadar gelişebilmiş, birçok ahlaki vasfı kazanabilmiş, bir sınıf ölçeğinde iyi işleyen yönetişim örneği ortaya koyabilmiş olmaları, her seferinde onların değil, bu yeteneklerine rağmen onları kazanamamış eğitim sisteminin eleştirilmesine yol açar.

Hababam Sınıfı'nın başarılı olduğu alanlar sadece sosyal dayanışma alanları değil elbette. Bilgi yarışmasındaki düzenekten yukarıda bahsetmiştik. Bunun yanına, kopya çekerken gösterdikleri yaratıcı çözümleri; okuldan kaçmak için o altmış santim genişliğindeki duvarı delebilmeleri ve sonra Mahmut Hoca'nın verdiği cezanın gereği olarak tekrar örüp sıvayabilmeleri; *Dördüncü Kel Mahmut* tiyatro oyunundan sene sonu müsameresine, müfettiş taklidi yapmaktan İnek Şaban'ı ikna edecek bir aşk mektubu yazabilecek yazı yaratıcığına sahip olmaya kadar edebiyatta ve sahne sanatlarında gösterdikleri başarıları da ekleyebilirsiniz. Görüyorsunuz ya, mesele sıkıcı kompozisyon dersinin bir gereği olmaktan çıkarak, bir oyuna, bir şakaya dönüştüğünde yazmak nasıl da mümkün olabiliyor?

Ivan Illich, kilisenin, medyanın tasfiyesi yanında okulun da hayatımızdan çıkartılmasını öneriyordu.

Ama Bu Neşe

Hababam Sınıfı, hepsi birbirinden yaşlı ve bezgin öğretmen kadrosunun temsil ettiği, istifçi ve sıkıcı eğitim sisteminin başarılı bir parodisi oldu. *Hababam Sınıfı* serisinin afişlerine bakın: Sınıftan, öğrencilerden, ortamdan canlılık ve neşe taştığını görürsünüz. Doğrusu bu neşe, bizler de lise öğrencisiyken canımızı az yakmadı. O sınıfa benzemek niyetiyle yöneldiğimiz her girişim, ceza ve gözdağıyla karşılaştı. Zaman içinde de zaten bütün neşemiz kaçıp gitti.

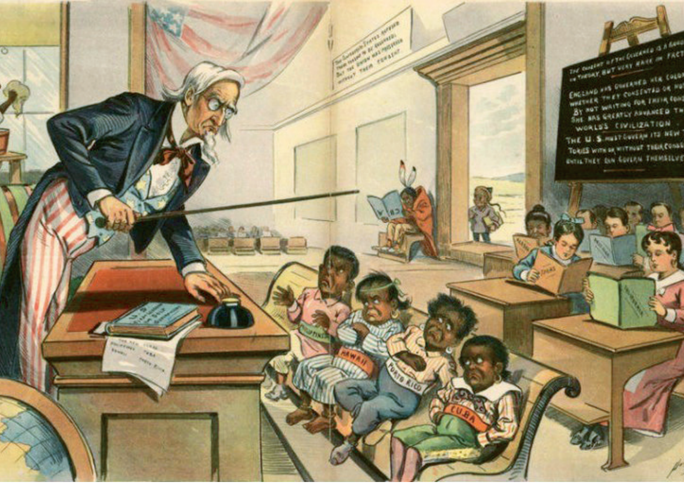
Hababam Sınıfı güzellemesi yaparken dikkat etmemiz gereken sakıncaların farkındayız. Ama bizlerin bunun farkında olması kadar, öğütmek üzerine kurulu bir eğitim sisteminin yılmaz müdafilerinin de Hababam Sınıfı'ndan ders almalarını beklemek hakkımız. Ve şu soruyu sormak da: Hababam Sınıfı niçin bu kadar neşeli?

Ahmet Murat
Gerçek Hayat ve *İtibar* dergilerinde gözüküyor. İbn Haldun Üniversitesi'nde öğretim üyesi.

Dünyayı okullulaştırmak: Beyaz Adamın Son Yükü

Beyza Karakaya

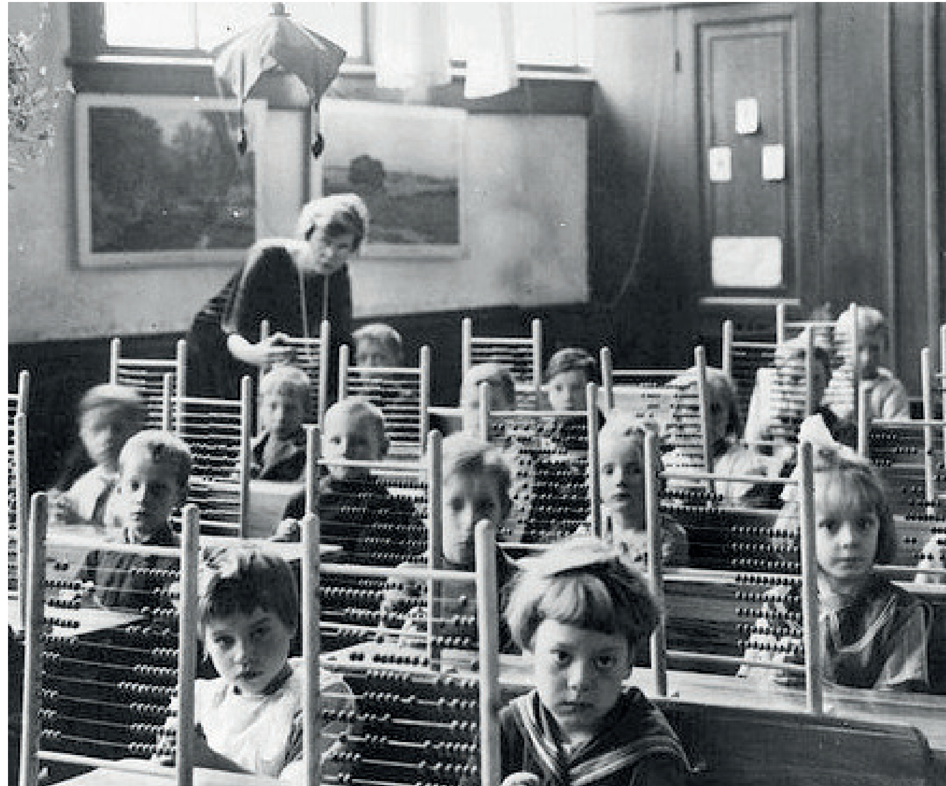

Tam şu anda, yani siz bu satırları okurken dünyada kaç okulda derse başlama zili çalıyordur, hiç düşündünüz mü? Dünyada kaç sınıfın dersi matematiktir ve kaç öğrenci matematik dersine geç kalmamak için sınıflarına koşturuyordur? Dünyada kaç matematik öğretmeni birbirinin aynı adımlarla ders vereceği sınıfa doğru yürüyordur? Dünyada kaç öğrenci matematik dersini ne kadar sevdiğini düşünürken, kaç öğrenci derste düşünmek üzere yeni hayaller biriktiriyordur? Fakat biz birlikte bunları düşünürken, ders çoktan başladı... Dünyada tam şu anda yani siz bu satırları okurken, milyonlarca matematik öğretmeni aynı konuları anlatıyor. Birbirinin aynı senkronik hareketlerle birbirlerinin aynı soruları tahtaya yazıyor. Dünyada tam şu anda milyonlarca öğrenci birbirlerinin aynı defterlere aynı kalemlerle aynı şekilde yazıyorlar. Kabul ediyorum, bu insanı ürperten bir fikir. Hani neredeyse distopyalara konu olacak cinsten... Fakat dünya hızla "şeylerin" tahakküm ettiği kopya orduları yetiştirmeye devam ediyor.

Öğretmenler işçi, öğrenciler ham madde, okul makine

Alvin Toffler, modern dönemin temel özelliklerini standardizasyon, senkronizasyon, merkezileşme ve yoğunlaşma olarak formüle eder. Standardizasyon, hayatın hemen her alanının standart hâle getirilmesi esasına dayanır. Kıyafet bedenleri, yeme içme alışkanlıkları, eğlenme ve ibadet ritüelleri... Senkronizasyon ise hayatın ve insanların yalnız mekân algılarının değil zaman kavramlarının da tek düzeleştirilmesi demektir. Senkronizasyon sonucunda devlet dairelerinde, hastanelerde, okullarda gün belirli bir vakitte başlayıp belirli bir vakitte biter. Yemek, eğlenme ve uyku için günün belirli vakitleri ayrılır. Bu ikisi ise beraberinde merkezileşmeyi getirir. Artık bütün işlerin belli merkezden ve mümkün olduğunca tek elden idare edilmesi gerekir. Bütün bunların sonucunda ise yoğunlaşma ortaya çıkar. Bir konunun öğrenilmesi ve öğretilmesi için belirli bir metodun uygulanması ve tek hedef üzerinde ilerlenmesi amaçlanır.

Toffler'ın formüle ettiği modern dönem özelliklerinin yansıması eğitim sisteminde de ayniyle görülebilir. Okul her yönüyle bir standartlar kümesidir. Tek tip kıyafetler, ezberletilen metinler, öğretilen bilgiler... Öğrenme ve öğretme metotları... Okulda, öğrenciler farklı kültürlerden, farklı yapılardan olmalarına ve algı düzeylerindeki farklılıklara bakılmaksızın eşit kabul edilir. Standart olan, farklılıkları görmezden gelir ve mümkün olduğunca aynı çizgiye çekmeye çabalar. Bu aynı çizgiye çekme

çabalarının pratik örneklerini her birimiz yaşamışızdır.

Mesela, kardeşim birinci sınıfa başladığında okuma yazma biliyor, dört işlem yapabiliyordu. Fakat öğretmeni onu standart olana sabitlemek için ısrarla çizgi çizmesini, "E" yerine "tarak" demesini bekliyordu. Aynı şekilde küçük kuzenim Yiğitalp, bir hayat bilgisi testinden düşük not almış, öğretmeni annesine Yiğitalp'in yanlışlarını gösterip, durumun ciddiyetini anlatıyordu. "Üzgün olan arkadaşınıza nasıl davranırsınız?" sorusuna, "Hiçbir şey olmamış gibi" cevabını veren Yiğitalp, neden bu soruyu "yanlış" işaretlediği sorulduğunda, "hiçbir şey olmamış gibi davranırım çünkü arkadaşım derdini anlatmak isterse anlatır, onu zorlayamam" demişti. Yiğitalp'in cevabı, karakter özelliği olarak değil yanlış olarak sınıflandırıldı. Zira standartlaştırılmış bir eğitim sisteminde, normlara uygun olan cevap arkadaşına neden üzgün olduğunu sormasıydı.

Coğrafi, iklimle ilgili ve kültürel farklılıklara bakılmaksızın başkalarının değer ve algılarına göre hazırlanmış, idealize edilmiş bir müfredatın tüm okullarda tatbik edilmesi ancak senkronizasyonla yani aynı derslerin aynı saatlerde öğretilmesiyle mümkündü; eğitimde standardizasyon ve senkronizasyonun birlikte sağlanabilmesi ise ancak merkezileşme ile... Eğitimin devletleştirilmesi ve zorunlu hâle getirilmesi merkezileşmenin ürünüdür. Modern eğitim bütün bunların yanı sıra belirli alanlarda uzmanlaşmayı da gerektiriyordu. Eskiden olduğunun aksine, fen bilimleri, sosyal bilimler, sağlık bilimleri alanlarında tüm bilgiye sahip âlimler değil, yalnızca tek bir alanda ihtisas yapmış "eğiticiler" kabul görüyordu.

Alvin Toffler *Şok: Gelecek Korkusu* kitabında kitlesel eğitimin sanayicinin ihtiyaç duyduğu yetişkinleri üretmek için ustaca inşa ettiği bir makine olduğunu söyler. Toffler'a göre sorun, çocukların, tekrarlayan iç mekân dokusu, duman, gürültü, makine sesleri, kalabalık yaşam koşulları, disiplin ve zamanın fabrika düdüğüne ve saatine göre düzenlenebilirliğine nasıl uyarlanabileceği idi.

Okullar, tam da bu noktada belirdi. Okulda (fabrika), öğretmenler (işçiler) tarafından işlenen kitlelerin (ham madde) bir araya getirilmesi fikri endüstriyel dehanın bir ürünü idi. Bilginin kalıcı disiplinler hâlinde düzenlenmesi endüstriyel varsayımlara dayanıyordu. Çocuklar kendilerine atanmış istasyonlarda (sınıflarda) duruyorlardı ve "zil", zaman değişikliklerini duyurmak için çalıyordu. Böylece okulun iç dünyası sanayileşme toplumuna giriş mahiyetinde toplumsal bir ayna oldu. Toffler'ın okul ile sanayiyi aynileştirmesi tezine benzer şekilde Michel Foucault da *Hapishanenin Doğuşu* kitabında okul, hastane, kışla, hapishane yapılarının, binalarının ve sistemlerinin iktidarın gözetleme mekanizmasına uygun bir şekilde dizayn edildiğini söyler. Günümüz eğitim sistemine getirilen eleştiriler de tam bu noktada yoğunluk kazanıyor. Bireyselleşme eksikliği, katı oturma sistemleri, gruplama, derecelendirme, sınav, öğretmenin otoriter rolü, yer ve zaman...

Burada bir parantez açmak istiyorum. Dünyada hemen hemen tüm öğrencilerin aynı standartlara tabi olması, senkronik bir şekilde hareket etmesi fark edilebilir bir husus. Fakat fark edilemeyen, bütünün içinde eriyen şey, dünyada hemen hemen bütün öğretmenlerin aynı standartlara tabi olması, senkronik bir şekilde hareket etmesi. Okulu idare eden müdürden beden eğitimi, müzik, resim, matematik, edebiyat... öğretmenlerine, hemen hemen bütün branşların öğretmenleri kültürel kimliklerinden, kabiliyetlerinden arındırılmış bir şekilde "aynı"! Bu aynılığın dokunduğu şeylerin de aynı olmasını kim yadsıyabilir ki...

Dünya üzerinde yaşayan her çocuk aynı şekilde eğitildiğinde bundan kazançlı çıkan kim?

Emile'i hecelemek

Modern eğitimin tek düzeliğine, standartlaşmasına ilk alternatif Rousseau'dan geldi. Rousseau, toplum ve devlet elinde her şeyin çirkinleşeceğini savunuyordu. O hâlde yapılması gereken doğal eğitimdi. Doğaya sığınmak, çocuğu tabii hâliyle baş başa bırakmak en etkili çözümdü. Rousseau *Emile*'de yirmi yaşına gelinceye

kadar çocuğun nasıl eğitileceğini anlatıyordu. Rousseau'nun bu teorileri gelecekte düşünürlere ilham olacaktı. Nitekim Cemil Meriç de onun teorilerinin kalıcılığını, "Çağdaş pedagoji hataları ve sevaplarıyla *Emile*'i hecelemektedir" sözleriyle ifade eder. Rousseau'nun akabinde 19. yüzyılın ilk yarısında Bertrand Russell da çok farklı eğitim modellerinin olabileceğini, her modelin farklı tiplerde ve zihniyetlerde insan yetiştirebileceğini savunur. Russell'a göre modern eğitim bu hâliyle bireysel özgürlüğü kısıtlıyor ve bireylere zarar veriyordu.

Bankacı eğitim sistemi

20. yüzyılın ikinci yarısında modern eğitimi güçlü savlarıyla eleştiren ve alternatif öneriler getiren isimlerden biri Brezilyalı düşünür P. Freire oldu. Freire modern eğitim sisteminin, bireylere bilgilerin yüklendiği, onları banka müşterisi gibi gören bankacı eğitim sistemi olduğunu söyler. Eğitim yolculukları esnasında, bireylerin nesne değil özne, pasif değil aktif, bilgi ihsan edilen değil kendilerini inşa eden konumda olmaları gerektiğini savunur.

Okulsuz toplum mümkün mü?

İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde modern eğitime eleştiriler arttı ve alternatifler

dile getirilmeye başlandı. Bu eleştirilerden en etkilisi de Ivan Illich'in *Okulsuz Toplum* adlı eseriydi. Illich toplumun geride hiçbir şey bırakmamacasına tamamen okullulaştırılmasına karşı çıkıyor; toplumların okul olmadan da yaşayabileceklerini, çocuklarını özgür ve özgün biçimde yetiştirebileceklerini savunuyordu. C. Baker ise zorunlu eğitimin hak ihlali olduğunu, devletin ya da devlet adına birilerinin kimseyi zorla sınırları ve içeriği belirlenmiş bir eğitime tabi tutamayacağını savunuyor ve okul sistemine karşı çıkıyordu. Bugün okulsuz eğitimin bireysel çabalarla tatbik edildiğini fakat kitlesel bir harekete "henüz" dönüşmediğini söylemek mümkün.

Başka bir okul mümkün mü?

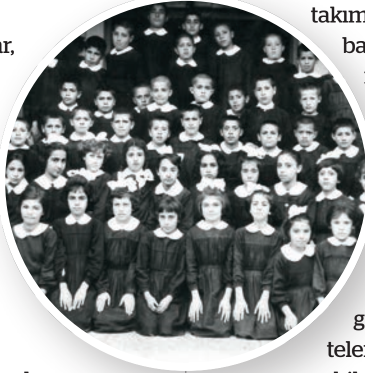
Neil Summerhill, özgür okul modelinde Illich ve Baker gibi okula karşı çıkmıyor fakat okulda bağımsız, tam demokratik ve özyönetimin olduğu bir yapıyı savunur. Summerhill, öğrenci hâkimiyetine dayalı, karar mekanizmalarında öğrencilerin yer aldığı bir okul tasavvuru kurar. Ona göre okul otoriter bireyler yerine özgür demokratik bireyler yetiştirmelidir.

Dünya Starbucks karton bardaklarından oluşan dev bir çöplük

"Batı", 19. yüzyıl itibariyle kendi modern eğitim sistemine alternatif metotlar geliştirip bunları tatbik etse de üzerinde dünyanın geri kalanını "okullulaştırma" yükü hissettiğinden olsa gerek, elinin değdiği yerleri hâlihazırda tatbik edilen geleneksel eğitim metotlarından arındırarak modern eğitim sistemine entegre ediyor... *Schooling the World: White Man's Last Burden* (Dünyayı Okullulaştırmak: Beyaz Adamın Son Yükü) belgeselinde tam bu noktada, Batılıların sanayileşmemiş toplumlarda (Hindistan vb.) çocukları eğitmek, "dünyaya" entegre etmek, onlarla ortak paydada buluşabilmek için sorumluluk hissetmesi ve modern eğitim sistemini bu topraklarda

aşılama çabası anlatılıyor. Fakat kendi gelenek ve göreneklerinden, kültürlerinden ve en önemlisi dillerinden yabancılaştırılan çocuklar, "şeylerin", yani tükettiklerinin tahakküm ettiği kopya ordularının bir neferi olarak yetişiyor. Belgeselin temel önermesi ise şu: Dünyanın farklı ülkelerinde farklı liderler her gün aynı söylemlerle, "Global ekonominin bir parçası olmak için eğitim sistemimizi değiştireceğiz" diyorlar, bu aslında "Çocukları/gençleri yetiştireceğiz ki dev mobil şirketlerin ihtiyaçlarına uyum sağlayabilsinler" demenin kibar bir yöntemi.

Sanayileşmemiş toplumlarda, hâlihazırda aileleriyle birlikte köylerde yaşayan, tarım veya hayvancılıkla uğraşan bu çocuklar, modern eğitim sistemine entegre olduklarında günlerinin büyük bir kısmını dört duvar arasında geçirip, kitaplardan doğayı, hayvanları "öğreniyorlar". Görmeden, hissetmeden, dokunmadan bir çiçeği inceliyorlar. Köylerinde doğal bir şekilde kavrayabilecekleri, gözlemleyebilecekleri doğa olaylarını kitaplarda anlatılan şekli ile kavramaları ise hayli güç oluyor.

Çocukların modern eğitim sistemine dâhil olmalarında ailelerinin de büyük payı olduğu anlatılıyor belgeselde. Çocukların aileleri kendilerini cahil, eksik görüyor. Kendileri gibi olmalarını istemedikleri çocuklarını, Batılı gibi olmaya itiyorlar. Aileler belki cebir, geometri, kuantum fiziği bilmiyorlar; fakat yün eğirmeyi, ateş yakmayı, barınak yapmayı, mahsul yetiştirmeyi yani kendilerini hayatta tutmaya yetecek bilgileri biliyor, tatbik ediyorlar. O hâlde cebirin, geometrinin yün eğirmekten, sebze yetiştirmekten daha geçerli olmasını, ailelerin bu yüzden kendilerini eksik hissetmelerini sağlayan şey ne? Dünya üzerinde yaşayan her çocuk aynı şekilde eğitildiğinde bundan kazançlı çıkan kim?

Aynı eğitim sürecinden geçen, zamanla aynı şekilde düşünmeye başlayan, aynı şekilde düşünmeye başladıktan sonra aynı şekilde hisseden ve nihayet aynı şekilde tüketen, aynı şekilde eğlenen, aynı şekilde yaşayan insanlardan müteşekkil bir dünya tasavvuru küresel ekonominin dev liderlerinin nefsini gıdıklıyor olsa gerek. Bugün aynı üniformalarla, senkronik bir şekilde hareket eden, aynı şeyleri öğrenen çocuklar; gelecekte takım elbiselerine, banka hesaplarına, mesai saatlerine daha kolay adapte oluyor. Biz geçmişte aynı tedrisattan geçmiş dünya çocukları, aynı esprilere gülüyor, aynı telefonlarla konuşuyor, aynı bilgisayarlardan yazışıyoruz. Aynı zincir fastfood restoranlardan yemek yiyor, aynı markalardan alışveriş yapıyor, aynı ayakkabıları giyiyor, aynı şekilde kokuyoruz. Şayet çöplerimizden sosyolojik okuma yapan biri olsa aynı manzara ile karşılaşacaktır. Karton bardaklara yazılı milyonlarca isim... Beyza, Naresh, Ahmad, Jacop, Micheal, Emma... Zira dünya Starbucks karton bardaklarından oluşan dev bir çöplük...

Bitirirken son kez birlikte düşünelim... Tam şu anda yani siz bu satırları okurken, dünyada kaç okulun teneffüse çıkma zili çalıyordur, hiç düşündünüz mü?

Beyza Karakaya
Kendi hâlinde yazıyor; editörlük yapıyor. Sosyoloji sever, mütemadiyen talebe... Tarih bölümünde doktora çalışmalarına başladı.

Seyirlik

Schooling the World

Another Brick in the The Wall (Duvardaki Başka Bir Tuğla): *Pink Floyd'un 1979 tarihli* The Wall *albümünde yer alan bir şarkı ve klibi... Klipte başkahraman Pink'in öğretmenleri tarafından aşağılanması ve bunun sonucunda başkaldırması anlatılır. Her biri birbirinin aynısı olan öğrenciler, bir fabrikada imal edilmişçesine hareket ederler. Yayınlandığı dönem pek çok ülkede yasaklanır şarkı. Belki de sen duvardaki başka bir tuğladan başka bir şey değilsin...*

A like: *Hayatın yoğunluğu arasında Copi, oğlu Paste'in doğru yolu bulmasında yardımcı olmaya çalışır. Ama... Doğru yol nedir?*

Duel- Duelo: *Pavel Koutsky imzalı kısa animasyonda, renklerin, müziğin harflerle, kalın kitaplarla, cetvellerle olan mücadelesi anlatılıyor.*

Do flowers fly? (Çiçekler Uçar mı?): *Çocukların kırlardan, oyunlardan hayattan kopup eğitim sistemine entegre olmalarını anlatıyor.*

Akif Pamuk: Bir meslek sahibi olmak mıdır mevzu?

Röportaj: **Nihayet Dergi**

FOTOĞRAFLAR: **SEDAT ÖZKÖMEÇ**

Eğitim, bireyin modern dizgenin içinde sonuç odaklı bir müfredatla şekillenmesi midir yoksa herkesin biricik ve tek olduğunu kabul eden kişiye özel bir süreç inşası mı? Sorularımıza cevap bulmak ve alternatif eğitim modellerini dinlemek için Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Akif Pamuk ile bir araya geldik. Kendisiyle Montessori, Waldorf, Reggio Emilia gibi yaklaşımların nasıl uygulandığı ve neyin alternatifi olduğu üzerine söyleştik.

▶ Alternatif eğitimin bir tanımını yapalım mı?

Ana akımın dışı kısaca. Eğitimde kavramsal düzeyde pozitivist olmayanı, sosyal inşacı bir tarafı tanımlamak bir tarafıyla. Alternatif eğitimin yaptığı şey aslında süreci ön plana çıkarmak. Bugün Milli Eğitim'in temel amaçları, öğretim programı, ders programı bellidir. Bu süreç içerisinde öğrencide ortaya çıkan sonuçlar aşağı yukarı bellidir... Sosyal inşacı perspektif, eğitimi çeşitlendiren ve yeniden inşa etme sürecidir. Demokratik olma durumu da öğrencilerin kendini inşa edip etmeme durumuyla ilgilidir. Öğrenci yaygın eğitim anlayışında hak ve sorumluluk temelli yetiştirilir. Zihnimiz hep böyle tekli dizgeler arıyor, bu böyledir, bu şöyledir diye... Aslında alternatif eğitim mevzuu tam da bunu reddeden bir yaklaşım. Tam sosyal inşacı bir yapıdır. Bu sebeple her ne kadar tanım yapmaya çalışsak da, o bu tanıma direniyor.

▶ Eğitimde sosyal inşacı yapıyı biraz detaylandırabilir miyiz?

Bugün taslak olarak bir öğretim programınız var, o programı tüm ülkeye sonuç odaklı şekilde uyguluyorsunuz. Modernist, pozitivist bir yaklaşım. Böyle tanımladığınızda öğretmenin statüsünü de belirliyorsunuz. Öğretmen her koşulda ilgili kazanımı verecek, bu beceriyi kazandıracak... Alternatif eğitim dediğimizde, seneye aynı programı uygulamak gibi bir durumla karşı

karşıya değilsiniz. Bugün buraya geldim ve hiçbirinizi tanımıyordum. Birlikte oturduk, konuşarak bir dil inşa ediyoruz. Alternatif eğitimde de, öğretmen öğrenciyle karşılaştığında, öğrenciye ve öğrenme sürecine dair bilgisi bir a priori bilgidir. Yeni deneyimler karşılıklı etkileşimlerle bir şeyler üretilir, a posteriori bir bilgiye sahip olur. Fakat ertesi gün yine a priori bilgiyle güne başlar. Dünkü deneyim üzerine bugünkü deneyimi ile hermenötik daireler gibi yeniden inşa ettiği bir yapı.

Öğretmen sınıfa girdiğinde aslında yeni bir dizge üretiliyor ve her yeni karşılaşmada yeniden anlamlar üretiyor. Onun için genellikle alternatif eğitimde bir taslak vardır ve bu çok genel bir taslaktır. O temayı birlikte inşa eden kişiler aslında öğrenme ortamındaki öznelerdir. Öğretmendir, öğrencidir, yeri gelir, velidir. Birlikte üretilen sosyal inşalardır. Diğer bir deyişle etkileşimsel öğrenme süreci.

▶Müfredat nedir hocam burada? Biz müfredat dışında düşünemiyoruz ya...

Bir dizge aslında. İlkeler bazında gidilir genellikle. Öğrencinin sürece katılması, dizgeyi başkalaştıran bir şeydir. Sadece Türkiye örneği için değil, diğer modern ülkelerde de müfredatta öğrencinin bir payı yok! Bizde öğrenci meclisleri var ama bunların hiçbirisi o yapının bir parçası değil. Örneğin Bodrum'daki Mutlu Keçi İlkokulu'na arkadaşlardan birisi gidip gözlemleyecekti. Okulla iletişime geçti, "öğrencilere soralım" cevabını aldı. Okul hafta başında öğrencilerine sordu. Öğrenciler, "Gelmesin" dedi. Arkadaşımız gidemedi. Öğrencinin sürece katılması böyle oluyor. Modern dizgede müfredatı, öğretim programını belirleyen bir faktör olarak öğrenci yok. Ayrıca bakın çocuk kavramı modern bir şey. Çocuk kitabı diyorsun, çocuk yazmıyor bu kitabı. Yetişkinlerin dünyasında üretilen çocuk tasavvuruna uygun kitaplar bunlar. Eleştirel pedagojinin ana akımında yer alan, "eğitim dediğiniz şey bir toplum mühendisliğidir, ideolojik aygıttır" laflarının karşılığı olarak da var zaten. Öğrenciye biz o tasavvuru sunuyoruz. Onu, özne olarak karşına oturtuyorsan, onunla bir iletişim içerisinde bunu inşa ediyorsan katılımcılıktan bahsedilebilir.

▶Müfredat, öğrenciden bir makbul vatandaş çıkartma süreci oluyor nihayetinde.

Evet, makbul vatandaşı yetiştirmek için uyguluyorsunuz. Ama başka bir şey söyleyeyim: Çokkültürlü eğitim tartışmalarında bile, eğer siz çokkültürlülüğü de mutlak hakikat olarak kabul ederseniz, o da bir toplum mühendisliğine dönüşür. Ulus devleti değiştirmek için eğitim derseniz, o da toplum mühendisliğidir. Alternatif okulların farklılığı burada. O süreç içerisindeki farklı yaklaşım biçimleri, alternatif okulların alt bağlamlarını değiştirmeye başlıyor. Birlikte bir dil oyunu kuruyoruz ki bunu Wittgensteincı anlamda kullanıyorum. Bir tahakküm kurmuyorsunuz. "İlla benim dediğim olacak" diye bir şey yok. Etkileşimsel öğrenme, birlikte inşa etme.

Bu alternatif eğitim yollarını alternatif yapan şey, modernin pozitivist paradigmaya karşı duran epistemolojinin ürünleri olmasıdır. Mesela sonuç odaklı değildir bunlar. Sonuçta ölçülecek bir şey vardır, o şeyle alternatif okulların ölçülecek şeyi aynı değildir. Amaçlar da farklıdır.

▶Sonuç odaklı derken diploma mı demek istiyoruz burada?

Davranış sergilemek. Milli Eğitim'in temel amaçları vardır ki bunların hepsi tanımlanmıştır. Kimileri için temel hedef bu amaçlara ulaşmakken, kimileri için diploma, kimileri içinse iş sahibi olmaktır. Mesela Almanya'da yaşayan Türk kökenli bir kız öğrenciye annesi, "Belirli bir yaşa geldin, başını kapatman gerekiyor" der. O da kapanır ve okuluna gider. Almanya'da öğrenciler okulda özne olarak kendi dilediklerini yerine getiriyorlar, çok kültürlü bir eğitim söz konusu... Öğretmeni öğrenciye, "Neden başını kapattın; annen mi, ailen mi zorladı?" diye sorar. O da, "Hayır, ben kendim istedim" der. Sonra olayı üçüncü tekil kişiye aktarırken, "İtiraf etmek gerekirse aslında annem istedi. Annemin orada zor durumda kalmaması için kendim istedim, dedim" der. Bu yaşanmış bir hikâyedir. Sonuç odaklılık şunu görür. Başörtüsü taktı mı, taktı, bunu kendi mi yaptı, yaptı. Tamam, kendi deneyimi, der. Ama onu iç deneyiminin bir parçası hâline getirmez. O hâliyle alternatif eğitim dediğimizde burada sonuç odaklılıktan çok süreç odaklılık var. Ne demek bu? Karınca gidiyormuş, nereye diye sormuşlar. Hacca gidiyorum, demiş. Hadi canım, ne haccı, demişler. Varamasam da, yolunda ölürüm, demiş. Sonuç odaklı bakarsanız, gitti mi gitmedi mi, dersiniz. Süreç odaklı bakarsanız, giderken neyi deneyimledi, neden gitmek istedi, dersiniz. Arada anlamlı bir fark var. Araç amaç olmuş.

▶Alternatif eğitimin temel

Akif Pamuk kimdir?

Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyesi. 1983'de Kütahya'da doğdu. Lisans, yüksek lisans ve doktorasını Marmara Üniversitesi'nde tamamladı. Tarih yazımı, tarih öğretimi, eleştirel pedagoji, kimlik, vatandaşlık ve postmodernizm konularıyla ilgili çeşitli makaleleri bulunmakta. Kitapları: *Kimlik ve Tarih: Kimliğin İnşasında Tarihin Kullanımı*, *Savaşın ve Göçün Çocukları: Geçmişin Sesinden Arnavutköy*.

mantığı sürecin deneyimlenmesi aslında...

Evet. Öğretim programını öğrenci deneyimler ve her öğrenci biricik ve tek olduğu için başka biçimde deneyimleyecektir. Montessori'de öğrenci kendi keşfettiklerini yaşar diyebilirsiniz, Waldorf'ta içsel olgunluk dersiniz, diğer taraftan arif olmaktır bunun karşılığı... Âlim mi arif mi ayrımında bunun karşılığı arif olmaktır.

▶Alternatif eğitim metinlerinde çoğunlukla karşımıza çocuğun mutlu olması, oyun içinde olması, oyunla öğrenmesi çıkıyor. Modern eğitime alışmış ebeveynler için zor bir şey bu... Çocuğumun oyunla vakti geçecek, mutlu olacak ama üniversiteye hazırlanmış olacak mı? Nasıl çözmüşler bu durumu?

Alternatif okul, ben başka bir dizge üretiyorum ve kimseyi ikna etmek zorunda değilim, der. Türkiye'de bu sorundur. Öğrenci modern dizgede üniversite sınavını kazanmalı. Öyle bir mit üretilir ki eğitimin sonu, üniversite eğitimine bağlanır. Bitmez ama bu! Zorunlu eğitim sürecini okudun, üzerine üniversite okudun, yüksek lisans, doktora yaptın, gelirsin 35 yaşına. Yolun yarısı etmiş ve mutlu değilsin hâlâ... Çocuğun var ve onu okula göndermeme hakkın yok mesela, aklına bile gelmez, yasal durumdan bahsetmiyorum burada.

▶Toplumsal olarak yok. Eğitim tabudur modern toplumda.

"Nasıl göndermezsin, nerede yaşıyorsun sen!" derler. Bırakın onu, üniversiteye hazırlanan bir öğrencinin düne kadar dershaneye gitmemesi, özel ders almaması, okuldaki dersiyle yetinmesi bile başlı başına sorundu. Alternatif okullar bunu vadetmez, onların meselesi değildir bu.

▶Hatta reddettiği bir şeydir diyebilir miyiz?

Açık açık bunu deklare etmezler kurum oldukları için. Nihayetinde ekonomik bir döngü vardır. Ama oradaki döngü bizim özel okullardaki gibi bir döngü de değildir. Elbette özel okullarda da ticari işler var. Benim okulumu tercih etme sebebi diye bir şey vardır mesela. Bu alternatif okul değildir ama alternatif eğitimi taklit de eden, tamamen ticari bir girişimdir ve ikisi karıştırılmamalı. Aynı zamanda kooperatif oldukları da akıldan çıkartılmamalı.

▶Özel okulda çocuğumuz ata biner, yüzer, kampüsümüz ormandadır meselesi...

Bir pazarlama hikâyesi yani... Alternatif eğitimin birtakım özelikleri de hakikaten metalaşmış durumda.

▶Veli sonuçta okuldan somut bir şey bekliyor, üniversite, meslek vs.

Elbette Türkiye'nin gerçekliği, okulların gerçekliği gibi durumlar var. Almanya'da da Abitur tartışması yaşanır. Waldorf okuluna giden çocuk Abitur'u kazanacak mı? Ama iş şu noktaya gelir: Öyle bir çekincen varsa göndermeyeceksin alternatif okula. Bunların mantığı farklı çünkü.

▶Modern eğitimde müfredat aynı ve herkesin aynı deneyimi yaşadığını varsayıyoruz. İzmir için ayrı, Diyarbakır için ayrı kitaplar hazırlamıyoruz.

Normal şartlar altında bu hikâyenin kaynağı tekli dizgedir. Özellikle 90'lı yıllar mütedeyyin dünyada okul mevzuunun ciddi olarak tartışıldığı bir dönemdi. O dönemlerin temel tartışma konusu bugünün de tartışmasıdır. Tekli dizgeyi inşa etmek işi rahatlatır. Tek bir öğretim programı, tek bir ders kitabı demektir. Niye 12. sınıf tarih ders kitabında Kurtuluş Savaşı'na hazırlık sürecini 7 farklı şekilde yazasınız ki! Sadece Türkiye için değil modern dünyanın gerçeği bu!

▶Biraz da cari uygulamalardan bahsedelim: Bizde Montessori, Waldorf, Reggio Emilia uygulanıyor. Bunlar diyelim ki İtalyan, Alman deneyimi, Katolik arka plan, faşist bir tarihsel tecrübe... Bütün bunlarla bağlantılı bir şey ortaya çıkıyor. Burada mahalli nitelikler önemli mi? Yoksa alternatif eğitim dediğimiz şey sınırlar ötesi, evrensel bir şey olmak zorunda mı? Türk tipi bir alternatif eğitim üzerine düşünmeli miyiz?

Elbette evrensellik iddiası alternatif eğitimin iddiası değil. Şöyle düşünün, bugün Milli Eğitim dese ki bütün okullar Montessori olacak. Eğitimin alternatifliğinden eser kalmaz o zaman. Tam tersine alternatif olmanın mantığı biricik ve tekliği deneyimlemektir. Farklı okulların farklı bağlamda yeniden inşa edilebilmeleri söz konusu. Eğer bu toprakların gerçekliğinde inşa ediyorsanız, sizin deneyiminizdir zaten.

▶Bunun için alternatif eğitimci olmaya gerek yok. Bugünkü cari eğitimde de aynı değil mi? Öğretmen sınıf ve öğrenci farklılığını gözetebilir.

Tabii, öğretmensiniz ve derse giriyorsunuz, üç farklı sınıfta aynı konuyu anlatıyorsunuz. Modern tekli dizgede ders kitabınız, öğretim planınız var. Çocuklar sınava girecek ve üniversiteye yerleşecek. Böyle bir dizgede bile aynı konuyu anlatırken farklı şeyler hissedersiniz. Bir sınıfta çok keyifli geçer, diğerinde çok sıkıcı, ötekinde ah yine aynı şeyi anlatıyorum, dersiniz. Alternatif model, kullandığı kavramsal çerçeveyi, aşağı yukarı ana izleği belirler.

Alternatif, demokratik okul hiç fark etmez, bunların hepsi ilkeler olarak belirli ortak kurguları kullanır ama içeriği, öğrenciyle birlikte ürettiği için bu toprakların ürünü de olabilir.

"Gelenek ve yaklaşım" dersek, Waldorf Türkiye şartlarında daha gerçekçi bir proje olarak duruyor. Özellikle proje lafını kullanıyorum çünkü bunların tamamı projedir. Bir dünya tasavvurunu, epistemolojiyi yansıtmıyorsa, zihnin içerisinde kişinin kendisinin inşa etmediği bir şey ise bu birazcık proje olur.

▶Öğretmen sınıfa girince veya öğrencilerle karşılaşınca oraya özgü, çok benzersiz, biricik bir eğitim deneyimi oluşuyor, dediniz. Ahmet Amiş Efendi'yi hatırladım. Fatih türbedarı. İlginç bir sufi... Hoca olan müritlerine diyor ki, "Dersten önce hazırlık yapmayın! Sınıfa gidin öğrencinin kalbine rabıta yapın. Ve öğrencinin ihtiyacını anlatın."

Verdiğiniz örnek David Sobel'in ekoloji eğitimindeki sevgi terimine denk düşer. Eğitimi niçin ve nasıl yapıyorsun? Mesele bu. Bir meslek sahibi olmak mıdır mevzu veya para kazanmak mı? Yoksa öğrenmekle, gelişmekle mutlu olabilmek mi?

▶Amerika'da Sudbury modelinin kurucularından Mimsy Sadovski, "Okulda öğrencilerimiz herhangi bir derse katılmak zorunda değil. Bir kısmını fotoğraf tab ederken, bir kısmını dans odasında, bir kısmını matematik oyunları oynarken görürsünüz. Marangozhanede çalışanlar var, bir şövalye zırhını stilize edenler var. Kimi ise Orta Çağ üzerine konuşuyordur. Biz bir müfredat uygulamıyoruz, çeşitli sınıflarda öğretmenler ders anlatıyor. Öğrenci dilerse o dersi alıyor, dilemezse almıyor" diyor. Veya İsrail'den Hadera Demokratik Okulu örneğinde öğrencilerin tek yükümlülüğü 8.30'dan 13.30'a kadar okulda bulunmaları. Bu süre içinde öğrenci, kendi müfredatını kendisi oluşturuyor. Bunları okuyunca zihnimde uyanan temel soru bu öğrencinin, okulda bilgi olarak ne öğrendiği oldu. Mesela tarih de öğrenmiş oluyor mu aynı zamanda? Böyle bir okulda tarih eğitimi nasıl verilebilir?

Bugün bizde bırakın orta öğretim çocuklarını, tarih bölümlerinden mezun olan arkadaşlara desek ki "Sivas Kongresi'nin maddelerini say", mutlaka unuttukları olacaktır. Çünkü kavrama düzeyinde bilgi başka bir şey. Mesela, Waldorf eğitiminde Osmanlı tarihi var. Ama orada öğrencinin katıldığı, kavradığı yordamlar geliştirmek esastır. Hiç Uruguaylı birisini tanımıyorsanız Uruguay'ı tanıyan birisinin ürettiği bilgiyi kullanırsınız. Ta ki Uruguaylı birisiyle tanışıp kendi bilginizin etkileşimini inşa edinceye kadar.

▶Öğrenci merkezliliğe vurgu yapınca, ben de derim ki, öğretmen orada boşuna mı anlatıyor, öğretmene orada boşuna mı maaş veriliyor?

Alternatif modellerde öğretmen değil özne olan, öğrencidir. Siz eğitimi istediğiniz kadar tasarlayabilirsiniz. Karar verici olan öğrencidir. Birlikte inşa edebileceğiniz bir oyundur alternatif eğitim.

Burada 2005'lerde başlayan bugün de devam eden "Genel eğitimde öğrenciye bilgiyi mi vereceğiz beceri mi kazandıracağız?" tartışmasına değineyim. Beceri kazandırma mevzuu tam da budur: Öğrencinin ne söylediğine bakmayacaksın, o söylediğini nasıl inşa ettiğine bakacaksın.

▶Yapısal bir sorun yok mu alternatif eğitimle alakalı? Madem özne çocuk, ama alternatif eğitimi de kendi seçmiyor, ebeveyni seçiyor.

Yapısal sorundur ama o okula giden bir öğrenci için de oradaki deneyim süreci önemli ve belirleyicidir. Bakarsınız, mutluysa evet, tercih artık onundur.

▶Modern eğitimden yaralanmış bir ebeveyn, çocuğunu çok yüksek beklentilerle bu okullara gönderiyor. Çevresine, akranlarına göre çizgi dışı bir eğitim alması meselesini araçsallaştırmıyor mu bu sefer de?

Öyle bir şey var alternatif için, bu aynı zamanda normal eğitim için de geçerli. Türkiye'de veya dünyada bir dil yetmez iki, iki yetmez üç, üç yetmez dört gibi bir genel söylem repertuarı var. Birey kendi yaşayamadığı hayalleri çocuğunda yaşatarak sürdürebilir kılmanın yolunu arıyor.

Almanya'dan bir arkadaşım kızı Mehlika ile Türkiye'ye tatile gelip padişah türbelerini geziyor. Aradığımda, Ertuğrul Gazi'nin türbesindeydiler. Pargalı İbrahim'in sarayını merak etmiş kızı, illa gidelim demiş ve İslam Eserleri Müzesi'ne gitmişler. Görüştüğümüzde bana diyor ki: "Biz zamanında yapamadık. Almanya'da Osmanlı düşüncesi çalışacaktım. Almancam yoktu, Çocuğumun şu anda Almancası var, ana dili Türkçe, İngilizce de öğreniyor ve Almanya'da Latince de öğrenecek." Böyle bir söyleme karşı kızı "hayır" diyorsa bu bir tahakkümdür. Ama o dili birlikte üretiyorlarsa, ki gayet keyifli görünüyor-

lardı, sorun yok. Karşılıklı diyalogla inşa edildiği sürece hiçbir sıkıntı yok. Edilmediği sürece tahakkümle tam da alternatif eğitimin ruhuna aykırı bir durum olur. Çocuk istemediği hâlde yapıyorsanız toplum mühendisliği dediğimiz şey olur.

▶Modern yaygın eğitim diyoruz. Burada zorunlu eğitimi kastediyoruz. Bir de alternatif diye ikinci eğitimden bahsediyoruz. Modern eğitimi bütünüyle yıkıp alternatif eğitim kurmak mevzuat bakımından mümkün değilse, bir alternatif eğitim aşısı yapılabilir mi? Yapısal olarak mümkün mü?

Eğitim dediğimiz şey eklektik bir şeydir. Yeknesak bir bütün değildir. Evet, düzen netlik vadeder. Fakat kaos iyidir, mikro alanlar, karşılaşmalı alanlar üretir. Klasik eğitim sistemi içerisindeki o karşılaşma alanları, anlam üreten şeylerdir. Burada tam da tekli dizge yerine çoklu dizgiyi önemsemek gerekir. Bir alternatif eğitim ekolünü ana akım yaptığınızda zaten alternatifliğini bir kenara bırakın, o alternatifi reddeden öznelerin eğitim hakkı da engellenmiş olur. Mümkün olduğu kadar eklektik yapmakta fayda var. Modern dizge der ki: Eklektik yapma! Der ki: Bu Waldorf, bunun temel yöntemi böyledir. Hayır, tam tersine iç içe geçmiş olmalı ki anlamsal çerçeve üretebilsin.

▶Bugünkü mevzuat ve öğretim programları nasıl algılanıyor?

Bugün öğretim programı normali tanımlar, onun altı veya üstünü yapmak öğretmene kalır. Altı derken öğrenme güçlüğü çeken öğrenci varsa, öğretmenin çeşitli aktiviteleri, etkinlikleri yeniden tasarlaması, okul dışını bunun içine katması gibi özellikler gerekir. Üstün yetenekliyse, beceri kazandırmaya yönelik etkinlikler gibi. Bu hâliyle baktığımızda, alternatif eğitim ekolleri, tam da bu çoğulculuk alanına tat katacak, anlamı inşa etmeye olanak sağlayacak yaklaşımlardır. Tekli dizgeyi çoğullaştırır. Bu eklektik yapı hakikaten bir derinlik de katabilir. Alternatif eğitim dediğimiz mevzu eğitimin anlamsal derinliğini arttıracak bir şeydir.

▶Türkiye'de mevzuat Tevhid-i Tedrisat Kanunu vs. alternatif eğitim uygulamasına ne kadar müsait?

İsteyen istediği öğretim programını kullanabiliyor aslında. Program geliştiriliyor ve Talim Terbiye Kurulu bunu onayladığında uygulayabiliyor. Nitekim güncel örnekleri var. Ben bir okul açtım, bu okulun öğretim programı şudur, deyip Talim Terbiye Kurulu'nun onayından geçtiğinde zaten uygulayabiliyorsunuz. Elbette temel kıstaslara uymak şartıyla.

▶Bizim 4+4+4 zorunlu eğitim çok uzun bir süre geliyor bana. Oralardan geçtik ama bitmek bilmiyor, çocuğun en güzel çağları okulda geçiyor. Günde 8 saat tam gün eğitim alıyor, mutlu olmuyor. Uzun bir süre ve ömrün önemli bir kısmı. Bu süre konusuna ne diyorsunuz, alternatif eğitim ne diyor bu konuda?

Alternatif eğitim zorunlu eğitime "hayır" der. Elbette kendi içlerinde süre tanımlamaları vardır. Burada süre mevzuunu olgunluk üzerinden tanımlamalı. Siz zorunlu eğitimi 12, 16, 18 yıl yaparak neyin olgunluğuna eriştirmek istiyorsunuz?

▶Hangi insana ulaşmak istiyoruz?

Bu bizim okullarımız neden var sorusuyla eğitimin amaçlarına geri döner. Çünkü kurum olarak okul, ona yüklenen misyonlarla birlikte var. O misyonlar, Milli Eğitim'in temel amaçlarını belirler. Milli Eğitim'in temel amaçlarının gerçekleşmesi için derslere birtakım amaçlar verilir. Tabii, bütün bu hikâyede tartışılmayan yer burasıdır. Çünkü hiçbir özne, Milli Eğitim'in temel amaçları benim çocuğumda gerçekleşsin diye çocuğunu okula göndermez. İş sahibi olsun diye gönderir. Böyle olduğunda iş sahibi olmanın karşılığıdır 4+4+4+lisans, sonra belki yüksek lisans+doktora. Bu açıdan baktığımda elbette uzundur, ömrün tamamı eder. Burada olgunluk kriteri önemli bir kriter. Onu yetişkin yapacak özellikleri kazandırma süreci. Waldorf'ta değişir, Montessori'de değişir.

▶Şu an alternatif eğitimde çocuklar hangi aşamadalar? Lise mi ortaokul mu?

Daha çok okul öncesi ve ilkokul. Lisede var uygulayan ama az. Okul öncesinde fazla olmasının temel nedenini kapitalizmle ilişkisine bağlıyorum.

Birçok özel okulun kendini pazarlama stratejisi "Anaokulunda Montessori eğitimi veriyorum" oldu. Sonrasında Montessori'ye devam etmiyor, normal eğitime geçiyor. Birinci sınıfta "eline kalemi al" dendiğinde, "ben yazmam" diyor çocuk. "Böyle olmamayı öğrendim" diyor hatta. Karmaşa çıkıyor. Çocuk sonrasında neye dâhil olacak, anaokulunda öğrendiği şey bastırılabilir bir şey gibi ama adapte olmayan çocuk da olmuyor.

Daha önce söylediğim o kaos alanı burada ortaya çıkar. Sorun bu mudur, yoksa çocuğun o yazıyı yazmasını gerekçelendiremeyen öğretmen midir?

Çocuğu ikna etmek mi önemli?

Tabii, birlikte bir dil kurmaktan, birlikte öğrenme ortamını inşa etmekten bahsediyoruz. İşin bir tarafı şu, çocuğa anaokulunda Montessori'yi verdik, o zaman normal okula giden çocukların hepsine istediğimizi yaptıralım! Öğretmenin her yaptırdığı şeye zaten öğrencileri ikna etmesi lazım. Burada öğretmenin otoritesi kavramını tartışmak gerekir. Alternatif eğitimde de, öğretmenin hiyerarşisi -istediğiniz kadar yok deyin- oyunun dizgesini kuran olarak ve kolaylaştıran olarak var. Yaş ile bilgiyle kurulan bir otorite var. Bu elbette modern okul dizgesine bakıldığında görülen bir otorite değil. Farklı olan şey bunu gerekçelendirirken alternatif eğitimin sürekli referans verdiği sevgi ve empati. Buradaki temel soru: Öğretmen özneyle kurduğu iletişimde neden onu ikna edemiyor? Öğrencinin problemi değildir, bunu yapmak istemiyorum, diyor. Neden istemiyor?

O isteği onda uyandırmakla alakalı stratejik bir şey bu.

Öğretmenin pozisyonu sorun çözmek, onlarla birlikte konuştuğu dili üretmek. Bunun neden olması gerektiğini gerekçelendirmektir. Birinci sınıftaki bir öğrenciye rasyonel bir gerekçe sunulamayabilir. Öğretmen o zaman onun anlayabileceği, istediği bir formda alternatif etkinlikler üreterek sorunu çözmelidir.

O zaman burada model ortaya çıkıyor. Öğretmen bir modele dönüşüyor. Adını koymasa bile bir anda bizim alternatif eğitim diye etiketlediğimiz ve yücelttiğimiz şeyi görüyoruz öğretmende.

Eğitimin kendisi de budur aslında. Alternatif eğitim aslında yaygın söylem repertuarı dışında "örnekleri uygulayan" anlamında kullanılır. Alternatif eğitim mevzuunun somut örneğini ürettikçe, örnek çalıştıkça, görüldükçe, meydan okumalara çözümler üretildikçe yeniden inşa edilecek bir şeydir. Onun için de bu uygulama örneklerinin artması gerekir. Hep söylenilen laftır, deneyimleyip göreceğiz.

Bir arkadaşım şu an devlet okulunda Türkçe öğretmenliği yapıyor. Suriyelilerin dışında başka yabancı öğrencileri de var. Bu öğrenciler normalde Türkçe dersine dâhil olamıyorlar. Milli Eğitim'e yazıp, bu çocuklara Türkçe dersini kurs şeklinde yapalım, dediler. Haftanın belli günlerinde çocukları sınıflardan çekip, kursa dâhil edip bir yılda düzgün Türkçe öğrettiler. Böyle yapmasalardı sınıfların içerisinde kaynaştırma öğrencisi olan çocuklar sıkılıyor, öfkeleniyor, anlamıyordu hiçbir şeyi.

Orada öğretmenin pozisyonu, karşılaştığı soruna çözüm üretmek. Nitel araştırma desenlerinden bir tanesi eylem araştırmasıdır. Bir sorunla karşılaşırsın, o soruna yönelik bir çözüm üretirsin ve öğretim tasarımını yapar uygularsın. Sonuçlarına bakarsın çalışıyor mu çalışmıyor mu? Buradaki sorunu aşmak için o alan rahatlıkla kullanılabilir. Öğretmenin, velinin, okul müdürünün kendisine sorması gerekiyor. Kendi çözümlerimiz, daima en değerli olandır. Alternatif eğitim de bunu söyler.

Müfredat meselesiyle alakalı yeni kitaplar yazılıyor, yeni döneme yetişecek. Ders kitaplarının diliyle alakalı bir sorun var, tasarımıyla alakalı başka bir sorun var. Bir de İzmir'deki ile Diyarbakır'dakini eşitleyen bir yaklaşım var. Bu da sorun gibi görünüyor. Sizce de bunlar sorun mu?

Orada yapısal sorunu aşmadan birçok şey aşılmaz. Yapısal sorun ders kitabının ders kitabı olmasıdır. Ders kitabı varsa sorun vardır. Herkesi memnun etme şansınız yok. Tekli bir dizge çünkü.

▶Ne yapmak lazım mesela? Öğrenci metinle nasıl karşılaşır, anlama, kavrama melekesi nasıl gelişir?

Ders kitabını bu kadar merkezileştirmek tam da seküler teolojidir. Bunun yerine ders kitapları olmasın demek de büyük bir iddiadır. Kitapları ana metin olarak kullanmayacak olan da öğretmenlerdir. Onlara kimse demez ki, neden kullanıyorsun ya da kullanmıyorsun. Öğretmen oturup kendi dersi için etkinlik hazırladığında, "Neden hazırladın!" denmez. Burada ders kitabı ana kavramsal çerçeveyi oluşturacak bir bağlam, onu derinleştirecek, sınıfa göre kişiselleştirecek ve yeniden üretecek olan öğretmendir. Öğretmenin buradaki fonksiyonu, o dizgede öğrencileri için onların dünyasından başka şeyler üretmektir. Ders kitabını herkesin kabul edebileceği referans çerçevesini oluşturacak ana bir metin hâline dönüştürmek fetişleştirmektir.

Eğitim dediğimiz şey eklektik bir şeydir. Yeknesak bir bütün değildir. Evet, düzen netlik vadeder Fakat kaos iyidir, mikro alanlar, karşılaşmalı alanlar üretir. Burada tam da tekli dizge yerine çoklu dizgiyi önemsemek gerekir.

▶Şimdi öğretmenlerdeki kitaplara göre akıllı tahta sistemi organize ediliyor. Hafta sonu verilen kurs malzemelerini de Milli Eğitim gönderiyor. Dönem dönem yazılar geliyor, kaynak kitap kesinlikle kullanılmaz ve tavsiye edilmez diye. Bunun nasıl önüne geçilecek?

Bu sorunun muhatabı elbette ben değilim. Söylediğim şey ders kitabının dışında materyal bir kitap değil. Tam tersine öğretmenin ürettiği çalışma yaprakçığı. Sınıf için güncelleştirdiği, sınıfla birlikte ürettiği çalışma. Ders kitabını tekleştirip dağıtıyorsunuz, çalışma yaprakçığını da tekleştirirseniz bir anlamı yok. Zaten ders kitabı var. Burada öğretmenin üreteceği sınıfla girdiği iletişim üzerinden seviye olarak hem altı hem üstü yakalayabilmesi. Bir bilen değildir öğretmen, birlikte bir oyunu dizayn edendir. Nihayetinde devletin, Milli Eğitim'in birtakım amaçları vardır. Onun resmî bir belgesidir kitaplar. O resmî belgenin dışında öğretmenin de sınıfla birlikte kullanabileceği eğitim materyallerini kendisi üretmesi gerekir. Zümrede bunlar yapılabilir mesela.

▶Yayınları biraz konuşmak lazım. Bir literatür var gibi Türkiye'de alternatif eğitimle alakalı, siz nasıl buluyorsunuz?

Literatür oldukça zengin. Üniversite özelinde yapılan çok sayıda tez vardır, diğer taraftan ana metinlerin çoğu çevrilmiş durumda. Montessori, Reggio Emilia, Ivan Illich, Paulo Freire'nin metinleri, *Alternatif Eğitim Dergisi*... Uygulama açısından bunu ete kemiğe büründürmektir sorun. Illich bugün yaşasa, Türkiye topraklarında bir okul kurardı, metinlerimi okuyun, demezdi. Bugün alternatif akıma gönül veren, kafa yoranlar bunların mikro örneklerini inşa etmeli. Bir anne baba, alternatif eğitimle ilgili bir metin okuyorsa, kendi çocuğuna hafta sonu için iki saatlik bir çalışma planlayabilir. İlla bu işi uzmanlara bırakmanız gerekmez. Temel mevzu burada öğrencinin keşfederek öğrenmesidir. Keşfederek öğrenmeyi kendi hayatında zaten kullanabilir her birey. Burada eğitim materyallerine de çok profesyonalist yaklaşıldığında, ebeveynler hem çocuklarına hem de çocuklarıyla girecekleri etkileşimsel öğrenme süreçlerine yabancılaşır. Aileler örneğin müze gezisini keşfedici bir oyun hâline de getirebilir. Ayasofya'da bir ayna var, ayna ile ilgili bir şeyler konuşursunuz çocuğunuzla. Orayı gezerken çocuğunuz, ayna nerede, der. Siz de, bak bakayım nerede diye onu araştırma yapmaya teşvik edersiniz. İlla makro çözümler üretmek gerekmiyor. Eğitim sisteminden şikâyet eden, ısrarla şikâyetini dillendirmek yerine kendi çözümünü üretmeye çalışırsa, kendi sorununu çözmüş olacaktır.

▶Müfredat, şartlar uygun olsaydı ve Pamuk modeli yapacak olsaydınız nasıl olurdu?

Böyle bir model olmazdı elbette. Bir şeye adını veriyorsanız o şey süreç içerisinde kurumsallaşır. Kurum zaten şeyleşmedir. Yani ürettiğinizi unutursunuz ve ürettiğinize, sizin sorunuzdaki modele yabancılaşırsanız artık sizin olmaz.

Sabah uyandığında yeni bir güne uyanıyorsun yeni etkileşimle kimliğini yeniden inşa ediyorsun. Karşımda benden daha liberal bir birey varsa ben muhafazakârım. Ama benden daha muhafazakâr varsa liberalim. Öyle bir modeli tek başına inşa etme şansınız yok. Karşılaştığınız öznelerle birlikte inşa ettiğiniz bir öğrenme ortamı var.

Mikro örnekte yapıyor muyum? Evet, yapıyorum, deneyimliyorum. Sistematik olsun mu- olmasın mı? Zor kararlar ve süreçteki paydaşlarla alınacak kararlar. Çünkü çiti belirlemek inanılmaz zor. Onun için öyle bir modeli şu an için bilmiyorum. Bir gün adını koyalım dersek, o gün inşa edilirken kimlerin olduğuna ve o anki ruh hâline bağlı.

▶Politik kimliklerin alternatif eğitime dair bir çerçevesi var mıdır? Bu meselede ön alan, yayın yapan, literatür, tez ve yaklaşım üretenler genellikle sol bir çevre diyebilir miyiz? Bu konuda muhafazakârlar, dindarlar ne durumda?

Bence karşıdan baktığınızda sol gibi gözüken ama yakınlaştığınızda tüm politik kimliklerin olduğu bir alan alternatif eğitim. Bugün Türkiye'deki tüm politik kimliklerin alternatif eğitim meselesini düşündüğü ya da düşünmesi gerektiğini söyleyebilirim. Sadece eğitimde değil, diğer alanlarda da modern dizgeye karşı olan bütün gruplar alternatif tıp nedir ne değildir, sağıltma nedir ne değildir diye bakıyor. Gerçek gıda, helal gıda, ekolojik ürün, organik ürün, gıda topluluğu diyor. Öznenin mutlu olamama durumu politik kimliklere göre değişen bir şey değil. Modern insan çünkü. Modern insanın tüm kimlikleri kendini şu an sorunlu görüyor. Modernite tedirginlik hâli veriyor. Yarın şöyle olacak diyenin kendisi olduğunu iddia ettiği hâlde tam tersine yarının belirsiz olduğunu hissettirerek tahakküm kuruyor ve bunu sorgulamayı engelleyici bir işlev olarak görüyor.

▶Hocam çok teşekkür ederiz. Çok yararlandık. Alternatif eğitim üzerine düşünmeye devam...

Ben teşekkür ederim bu söyleşi için.

Çamaşırlar Koruma Altında

Tüm renkteki çamaşırlar için geliştirilen yeni «Bingo Onaran Koruma», özel formülü sayesinde çamaşırları sadece temizlemekle kalmıyor, ARTI çamaşırların liflerini onararak onları yıpranmaya karşı koruyor.

Eğitimde En Yeni Adım:
Okulsuz Eğitim

Emel Topçu

Hasan, Gaziantep'te taksi şoförlüğü yapıyor. Otuz iki yaşında. Tekstil fabrikaları kurmuş, Çin'e, Rusya'ya ihracatlar yapmış. Şimdi iflas durumunda ama durumunu tekrar düzeltip yeni atılımlar yapma peşinde. "Eğer seksen, yüz bin lira param olsun, bir bir buçuk milyon liralık iş çevirebilirim" diyor. İddialı. Kendine güveniyor. Yeni projesini şehrin zenginlerinden birine sunmuş. İnandırmış da. Ama "Bizim mühendislerimiz var, onlarla beraber çalış, daha temkinli gidelim" demişler. "Öyle olunca, kendi işimin patronu ben olamayacaktım, o yüzden reddettim" diyor. Hasan aynı zamanda filozof: "Böyle şans hayatta bir kere gelir, eğer değerlendirmezsen kaçar. Ben o teklifi kabul etseydim, tekrar parlama imkânım olmaz, sadece bir çalışan konumuna düşerdim" diyor. "Nerden öğrendin bütün bunları Hasan" diye soruyorum. "İlk okul mezunuyum" diye cevap veriyor. "O zaman sınıflar 50-60 kişilikti. Öğretmenin kendi sevdiği 20 kadar öğrenci vardı, gerisi ile pek ilgilenmezdi. Biz de öyle gider gelirdik. Ben de bu işe on yaşındayken başladım. Tekstil fabrikalarından artan kumaşların atıldığını gördüm. Onları topladım. Boylarına göre sınıfladım ve sattım. Çok iyi para kazandım" diye devam ediyor anlatmaya.

Benim de Hasan'dan bir yaş büyük kızım var. İlk okula başladığında daha ilk dönem, Birinci Dünya Savaşı'nın neden çıktığını öğrenmişti. "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu prensinin, Saraybosna'da bir Sırplı tarafından öldürülmesi dolayısı ile çıktı" diyordu. Öğrencilerin bu cümlede sadece "öldü" kelimesinin manasını biliyor olması önemli değildi öğretmeni için. Biz velilere, gururla çocukların neler bildiğini göstermeye çalışıyordu. O zaman kızımı okuldan almayı ve evde yetiştirmeyi düşünmüştüm. Bunu ciddi olarak uygulayacaktım ama şartlar değişti, ikinci dönem yurt dışına gittik ve kızım lise bitene kadar dünyadaki birçok eğitim sisteminden geçmek durumunda kaldı. Hangisi mi daha iyiydi? Bunun üzerinde ciddi ciddi tartışmak lazım.

Devlet okullarındaki programların hepsi, o devletin amaç ve ideolojilerine uygun insan yetiştirmek için düzenlenmiştir. Eğitimin iki tür amacı vardır: Birisi kişileri zihinsel ve sosyal olarak geliştirmek, diğeri de onları endoktrine etmektir. Kamusal, yaygın okul düşüncesi Aydınlanma ile kendini göstermeye başlamıştır. "Bilimin yayılması ile dünyayı değiştirmek" sloganı üzerine kurulu Aydınlanma felsefesi ile, daha önce sadece zenginlere has olan ve genelde evlerde gerçekleşen eğitim, her yaştaki çocuğun ulaşabileceği bir imkân hâline dönüşerek, akılcı düşüncenin hızla yayılması sağlanmaya çalışılmıştır.

İlk Eğitim ve Öğretim Uygulamaları

Kızımın, Türkiye'den sonra, ilk okul birinci sınıfın ikinci döneminde, ilk yurt dışı eğitimini aldığı yer olan Hindistan'da, milattan önce 1200'lü yıllardan

beri öğrenciler, Guru'larının dizinin dibinde, dinî metinleri okumayı, sonra da onları pirinç tanelerinin üzerine yazmayı öğrenmekteydiler. Daha sonra Aydınlanma ve İngiliz sömürgeciliğinin etkisi ile orada da, mecburi devlet okulları açılıp, modern anlamda Batı geleneği çerçevesinde ve genelde İngilizce olarak eğitim yapılmaya başlanmıştır. Kızım da böyle İngilizce eğitim veren bir okulda eğitim gördü.

Aslında insanlığın ilk bilinçli yıllarından beri eğitim var olagelmiştir. Zamanla bu eğitimler dinî eğitim çerçevesinde şekillenmiş ve mecburi olmayıp genelde erkek çocukların yararlandığı bir imkân olarak devam etmiştir.

Antik Yunan'da özel okullarda, özgür vatandaşların erkek çocuklarının dans, şiir, spor alanlarında eğitim gördüğü bilinirken, Atina'nın hemen yanı başındaki Sparta'da, soyluların erkek çocukları devlete asker yetiştirmek üzere kurulmuş devlet okullarına gitmekteydiler. Kızların da ev idaresine hazırlanmak üzere zorlu eğitimler veren devlet okullarına gittiği bilinmektedir. Özgür insanların çocuklarının gittiği, hem kızlara hem erkek çocuklarına yönelik bu okullarda, okuma yazma ve genel kültür bilgileri temel eğitim olarak verilmekteydi.

Bu okullarda iyi yetişmiş olan Yunanlılardan bazıları, Romalılara esir düştüklerinde, bunların bilgi ve yetenekleri Romalılar tarafından takdir görmüş ve soylular, onlara, çocuklarına özel dersler verdirtmişlerdir. Roma'da babalar, erkek çocuklarını, bir savaşçı olarak yetiştirmek üzere, 15 yaşına kadar, okuma yazma, aritmetik, hukuk, spor ve silah kullanma alanlarında yetiştirmek durumundaydılar. Bir Yunanlıyı esir aldıklarında, bu görevleri bu esirlere yaptırıyorlardı.

Daha sonra Avrupa'da Hıristiyanlığın yayılması ile, özellikle İsviçre'de manastır okulları açılmaya başlanmış ve ev okullarının yanında sistematik eğitim bu şekilde devam etmiştir.

Müslümanlar da, Hazret-i Erkam'ın evinde gizlice toplanıp, Peygamber Efendimizin rehberliğinde, gelen vahiyleri öğrenmekte ve üzerinde çalışmakta idiler. Bu yüzden, daha sonraki yıllarda, İslam âlemindeki eğitim mekânları Dârü'l-Erkâm (Erkam'ın evi) olarak adlandırılmıştır. Önceleri yetişkinlere yönelik olarak verilen bu eğitimler, genelde camilerde gerçekleşirken, daha sonra, çocuklara yönelik olarak da, onların camileri temiz tutamayacakları düşüncesinden hareketle, ayrı bir yerde faaliyete geçirilmiştir. Bu okullarda eğitim için yazı tahtası ve silgi kullanılarak eğitim verildiği tespit edilmiştir. Yani anlatım metodu olarak şimdiki eğitime benzer bir eğitim verilmiştir. Emevîler devrinde çocuklar için ayrı ve donanımlı okullar açılmış, sekizinci asırda Belhli Ebü'l-Kâsım Dehhâk'ın medresesinde üç bin çocuk öğrenim görmüştür.

Mecburi Eğitime Geçiş

Dünya'daki birçok gelişim, aslında birbirine paralel oluşmuş, Emevîlerin çocuklar için toplu eğitim verdikleri bu dönemde, İsviçre'de de Karl der Grosse, 800 yılında, manastır okullarının yanında, toplum yararına, daha sonraki yıllarda eğitim zorunluluğu anlayışına öncülük eden, saray akademisi ve vakıf okullarını kurarak, halkın genel eğitimi ve dinî öğretiminin bu okullardan sağlanmasını amaçlamıştır. Bu atılımın daha sonraki yıllarda Avrupa'nın sıçramasında önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

Mecburi okul konusunda atılan 800 yılındaki bu ilk adımdan sonra, ilk mecburi okullar Prusyalılar tarafından kurulmuştur. Prusya Kralı I. Friedrich Wilhelm, 1717 yılında, 5-12 yaş arası çocuklara, okuma yazma öğrenene kadar *eğitim veya okul zorunluluğu* getirmiştir. Eğer aileler bu *eğitim zorunluluğunu* evde yerine getiremiyorlarsa, o çocuklar için *okul zorunluluğu* doğmaktadır. II. Friedrich ise 1763 yılında bunu, çocuklara 8 yıl okul zorunluluğu getirerek yenilemiştir. Bu okul mecburiyeti uygulamasında, aydınlanma ile gelen akılcılık, sosyal devlet anlayışı ile herkese eşit imkânlar sunulması anlayışı gibi unsurların etkin olduğu belirtilse de, o zamanlarda ortaya çıkan Hıristiyanlıktaki reform anlayışını yaygınlaştırmak adına, kutsal kitabı, kişilerin kendilerinin okumasını sağlayarak, Katoliklikten uzaklaştırmak amacı olduğu da iddia edilmektedir.

Oyun kültürü orta yaş ve üst kuşakta bir kaçış alanı, çocuklar için ise bir yaşam alanı. Yani siz oyunu engellerseniz yaşam alanlarından tecrit etmiş oluyorsunuz çocukları.

Günümüzde Mecburi Eğitim Örneği Olarak Almanya ve Alternatif Eğitim

Prusyalılar tarafından getirilen bu mecburi eğitim geleneği, daha sonra birçok ülkeye örnek olmuş, hızla toplu eğitim yapan devlet okulları açılmış ama bu ülkelerden bazıları mecburi okul sisteminden vazgeçip, mecburi eğitim anlayışına geçerken, Almanya'da hâlâ, eyaletlere göre değişmek üzere, yaşa bağlı olmadan, bazı eyaletlerde tam zamanlı olarak 12 yıl, bazılarında da tam zamanlı olarak 9 yıldan sonra, yarı zamanlı meslek eğitimi olmak üzere, okulda eğitim zorunluluğu vardır. Ama bu zorunluluğa karşılık, okullarda, sadece devlet tarafından öngörülen pedagojik konsept uygulanması zorunluluğu olmayıp, başka alternatif eğitim konseptlerinin uygulanması da mümkündür. Alternatif eğitim uygulayan okullar, genelde özel okul olmalarına rağmen, bir proje çerçevesinde giderlerinin büyük kısmı devlet tarafından karşılanmaktadır.

Bu okullardan en bilineni olan Waldorf okulları, 1919 yılında Stuttgart'taki bir sigara fabrikasında çalışan işçilerin çocukları için kurulmuş

olup, bugün elitlerin çocuklarını gönderdikleri bir okul hâline dönüşmüştür. Waldorf-Astoria sigara fabrikasının sahibi Emil Molt, Weimar Cumhuriyeti anayasasının getirdiği yenilik dalgası ile, o zamanlar yeni bir uygulama olan, işçiler tarafından seçilmiş bir fabrika danışma kurulu ile yönetilen fabrikasında, bir fabrikanın verimli bir şekilde çalışabilmesi için, işçilerin beden sağlığı kadar, ruh sağlıklarının da gelişmesi gerektiğine olan inanç ile danışma kurulunda alınan kararla, onları zihinsel olarak geliştirecek eğitim programları hazırlatır. Bu seminerlerden birine Antropozofi düşüncesinin kurucusu olan Rudolf Steiner davet edilir. Daha sonra fabrikadaki işçilerin çocuklarına yönelik olarak, yeni bir eğitim modeli öngören bu okul, Rudolf Steiner'in yöneticiliğinde kurulur.

Bu okul kendi emsalleri olan diğer modern okullardan, çocukların hem bedensel, hem ruhsal, hem de zihinsel olarak bir bütünlük içinde yetiştirilmeleri anlayışı çerçevesinde ayrışmaktadır. İlk yıldan itibaren iki tane yabancı dil öğrenilmesini benimseyen bu konsept, ders planında, kız ve erkeklerin aynı anda uygulayacakları, örgü örmek, dikiş dikmek, testere, çekiç ile çalışacakları marangozluk alanlarında dersler ihtiva etmektedir.

Daha önceleri dijital teknolojiden tamamen uzak kalmayı yeğleyen bu okullar, şimdilerde teknolojiyi de kontrollü olarak eğitim planlarında kullanmaktadır. Tiyatro ve müziğin önemli bir yer bulduğu bu okullarda, her yıl, daha önceki yıl seçilmiş bir konuda, teorik ve pratik olarak yıl sonuna kadar çalışmalar yapılmaktadır. Bahçe işlerinde çalışma, ders programının vazgeçilmez bir parçasıdır.

Çocuk eğitimini yaşa göre üç devir içinde değerlendiren bu felsefe ile, İslami eğitim anlayışı arasında benzerlikler bulunmaktadır. İlk yedi senede, daha çok yetişkinlerin çocuklara örnek olmaları yolu ile öğretimi hedefleyen bu metot, ikinci yedinci senede büyüklerin rehberliğinde çocuklara sorumluluklar yüklemekte, üçüncü yedinci seneden sonra da çocuklar, kendileri ile ilgili olan alanlarda tam anlamı ile sorumluluk almaya başlamaktadırlar. O yüzden ilk ve orta okul seviyelerinde notla değerlendirme olmayan bu sistemde öğrenciler, kişisel gelişimleri, öğrenim seviyeleri hakkında, öğretmenler tarafından belirli kriterlere göre yazılı olarak değerlendirilmektedirler.

Şu an dünya çapında birçok Waldorf okulu bulunmakta ve bu okullarda çalışacak öğretmenlerin daha önce özel bir eğitim almaları gerekmektedir. Kendisinin sorumlu teyzesi olduğum Thomas da, Berlin'de bir Waldorf okuluna gidiyor. Daha ilk yılda İngilizce ve Fransızca öğrenmeye başladı ve daha birinci sınıftayken, Fransızcayı neden sevmediğini bütün gerekçeleri ile analiz ederek anlatabilecek bir zihinsel performansa sahipti. Onu okuldan almaya gittiğim bir gün, okulun duvarlarla çevrili ve sadece bir giriş kapısı olduğunu görmüş, ana giriş kapısını bulmak için epeyce uğraşmak zorunda kalmıştım. Waldorf okulları özgür okul kavramı içine giren okullar olmasına rağmen, böyle bahçe duvarı ile çevrili olması bana büyük bir çelişki olarak gelmişti. Amerika'da birçok normal devlet okulu bile duvarsız olarak düzenlendiği için, bu durum hemen gözüme çarpmıştı. Bahçeye girdiğimde dersler bitmiş ve çocuklar genelde bahçedeydiler. O yüzden Thomas'ı bulmam biraz zaman aldı, ben de bu süre içinde gözlem yapma fırsatı buldum. Çocuklar çok rahat gözüküyorlardı. Hemen hepsinin ellerinde her türlü spor ve müzik aleti vardı. Nedense o çocukların arasında bile, başörtümden dolayı kendimi kötü hissettim ve oraya ait olmadığım duygusu geldi içime. Çok seçkinci bir izlenim bırakan okul, bana, dünya barışı için çocukları nasıl eğitmemiz konusunu bir başka pencereden bakarak tekrar sorgulattı.

Dünya'dan Alternatif Eğitim Örnekleri

Bütün dünyada yaygın olan diğer bir alternatif eğitim konsepti de, İtalya'da bir doktor olan Maria Montessori tarafından 1907 yılında geliştirilmiştir. Montessori de fakir çocuklara yönelik kurduğu kreşinde o zamana göre reformist bir eğitim metodu olarak değerlendirilen kendi yeni metodunu uygulamıştır. Maria Montessori'nin en büyük katkısı, eğitim ve öğretim kavramlarını ayırt ederek, daha çok eğitim üzerinde durup, beşikten mezara kadar olan eğitimde reform yapılması gerektiğini savunmasıdır. Bunu sağlayabilmek için, eğitim kurumları ile ailelerin eğitim amaçları doğrultusunda beraber çalışmaları gerektiğini savunmuştur. "Çocuğu keşfetmek" mantığı üzerine kurulu Montessori felsefesi, eğer çocuklara, ilgilerini çekecek materyaller verilirse, onların daha iyi konsantre olabileceklerini iddia etmektedir. Bu yüzden eğitimde, çocukların beş duyularını da

harekete geçirip, konsantrasyonlarını yükseltecek materyaller geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu eğitim sistemi, şimdilerde Hollanda başta olmak üzere, birçok ülkede uygulanan alternatif eğitimlerden biri olarak dünyada yerini almıştır. Bu okullar, Türkiye'de de uygulamaya geçmiştir.

Alternatif Eğitim Fikrinin Gelişimi

1900'lü yılların başında bu tür yeni alternatif eğitim modellerinin ortaya çıkması, aslında tesadüfi değildir. Aydınlanma ile mecburi hâle gelen okullardaki programlar, çocukları edilgen varlıklar olarak görüp, onları bilgi ile donatmak üzere geliştirilmiştir. Okullarda öğretilmesi gereken bu bilgiler, o zamanki anlayışa göre, hayatta en çok karşılaşılan durum olan, hesap yapabilme ve kendini ifade etme yetenekleri baz alınarak, matematik ve dil zekâsına yönelik hazırlanmıştır.

Okul, belirli saatlerde başlayan bir kurum olup, dersler de dakikalarla sınırlanmıştır. Zil ile başlayıp zil ile sona eren bu düzenlemede, çocuğun fikri hiç sorulmadığı gibi, çocukların kendileri için hazırlanan ders programını sünger gibi içine çekmesi beklenmektedir. Aydınlanma mantığına uygun olarak her şeyin ölçülebilir olduğu düşüncesinden hareketle, çocukların okulda öğrendikleri bilgi de ölçülmek istenmiş ve bu doğrultuda bilgi ölçecek sınavlar geliştirilmiştir.

Bütün bu hesap ve hazırlıklara rağmen sistem genelde işlememekte, o zaman da, program ya da öğretmen değil, çocuklar sorgulanmaktadır. Yeteri kadar çalışmamakta, dersle ilgilenmemekte, ödevlerini yapmamakta o yüzden de başarılı olamamaktadırlar. Bu düşünce çerçevesinde, makalenin girişinde bahsedilen Hasan da, okulda başarılı olamamış bir öğrencidir. Ama okulda başarılı olamayan Hasan, hayatta hatırı sayılır bir başarı göstermiş ve en azından kendine güvenini kaybetmemiştir. Hasan gibi dünyada milyonlarca insan

Aydınlanma ile mecburi hâle gelen okullardaki programlar, çocukları edilgen varlıklar olarak görüp, onları bilgi ile donatmak üzere geliştirilmiştir.

mevcuttur. Bunların varlığı, bütün ülkelerdeki Aydınlanma felsefesi çerçevesinde şekillenmiş eğitim sistemlerinin bir şekilde yanlış gittiğinin göstergesidir.

Okul sisteminin başladığı ilk yıllarda işlemeyeceğini gören Alman düşünür Wilhelm von Humboldt, 1800 yılında, bu eğitim şekline "Çocuklar, içine su dolduracağınız kovalar değildir" yani bilgiyi çocukların kafalarına aynı kovaya su doldurur gibi dolduramazsınız diye itiraz etmiştir. Noam Chomsky bu ifadeye ilaveten, "Ayrıca kovanın dibinin delik olduğunun da farkında değillerdi" diye ekleme yapmaktadır. Humboldt, eğitimin sadece tek yönlü değil, yani sadece öğretmenden öğrenciye bilgi aktarımı şeklinde değil, aynı zamanda sürekli olması gerektiğini belirterek, çocukların da aktif olarak yer alıp, neyi ne zaman öğreneceklerine kendilerinin karar vermesi gerektiğini savunmuştur.

Humboldt'un fikirlerinin şekillenmesinde, 1724-1804 yıllarında yaşamış olan Kant'ın fikirlerinin de etkisi vardır. Kant diğer bazı aydınlanmacılar gibi eğitimi, sadece, çocuğu hayata hazırlayan bir araç olarak değil, aynı zamanda insan davranışlarını olumlu anlamda etkileyip değiştirecek bir unsur olarak değerlendirmektedir. Bu doğrultuda Humboldt da, eğitimin amacının ne olması gerektiği düşüncesinden hareketle eğitimin amacının, insanları, otoritenin istediği şekilde belirli işleri yapabilme kabiliyetine sahip olmak üzere değil, bütüncül olarak, kişinin kendinde olan zenginliklerinin zamanla ve eğitim yardımı ile geliştirilmesi olarak değerlendirmektedir.

Düşünürler toplumların öncüleridir. Humboldt aydınlanmacı eğitim sisteminin işlemeyeceğini kendi zamanında görmüş, itirazlarını belirtmiş, ama fikirleri kendisinden ancak 200 yıl sonra daha yeni yeni anlaşılmaya başlanmıştır. Humboldt'un fikirleri şimdilerde yeni şekillenmekte olan "unschooling" (okulsuzluk) uygulamasının şekillenmesine öncülük etmektedir. Çocuğun kendi öğreneceği konuları kendisinin seçmesi gerektiğini savunan Humboldt'un fikirleri çerçevesinde gelişen okulsuzluk uygulamasının odak noktası, çocuğa dışarıdan dayatılmış bir programın uygulanması yerine, çocuğun öğreneceği konu, materyal, metot ve zamanı kendinin seçmesi gerektiği üzerine kuruludur.

1960'lı Yılların Özgürlük Dalgası ve Eğitimde Yeni Anlayışlar

1960'lı yılların özgürlük dalgası eğitim alanını da etkilemiş ve bu etkiyle Şili'li Paulo Freire, UNESCO'nun Şili'deki tarım reformu programı çerçevesinde, yetişkin eğitimi programında çalışırken, yaptığı tespitlerle, tamamen yeni bir eğitim modeli geliştirmiştir. Genelde fakir köylü kesime yönelik okuma yazma öğretme, onları bilinçlendirme eğitimi yapmak üzere geliştirilen programda öğrenciler hiçbir şey bilmez ve öğretilmesi, eğitilmesi gereken varlıklar olarak değerlendirilmektedir. Oysa programa katılan insanların belirli bir hayat tecrübeleri ve bu çerçevede yadsınamayacak engin bilgileri mevcuttur. Bu bilgilerinden yararlanmak yerine, sanki hiçbir şey bilmiyorlarmış gibi yeni şeyler öğretmek, onların kendilerini aşağılanmış hissetmelerine sebep olurken, eğitimin amacına ulaşmasını da engellemekte ve toplumun gelişmesine fazla bir katkıda bulunmamaktadır. Böylece Freire yaptığı tespitlerle, eski eğitim sistemini *Banking* sistem olarak

adlandırmakta ve o sistemde: Öğretmen öğreten, öğrenci öğrenendir; öğretmen her şeyi bilir, öğrenci hiçbir şey bilmez; öğretmen düşünür, öğrenci o konularda eğitilir; öğretmen öğretir, öğrenci dinler; öğretmen disiplini sağlayan, öğrenci disiplin edilmesi gerekendir; öğretmen seçer, seçtiğini öğrenciye kabul ettirir, öğrenci uyar; öğretmen öğrenim sürecinin aktif uygulayanı, öğrenci edilgen unsurudur gibi tespitler yapar.

Banking sistem metodunun, sadece baskı yapanların baskıcı güçlerini devam ettirmeye yaradığını tespit eden Freire, 1968 yılında Portekizce yazdığı ve daha sonra 1972'de İngilizceye çevirilen *Ezilenlerin Pedagojisi* (Pedagogy of the Oppressed) adlı eseri ile öğrencilerin edilgenlikten çıkarılıp, onların yaratıcılıklarını güçlendirecek bir eğitim sisteminin geliştirilmesini öngörmüştür. Bu sistemde öğretmen öğretici değil, daha çok kolaylaştırıcıdır. Yani öğrenciye, öğrenmek istediği konularda, onun önünü açabilmek için yardım edicidir.

Alternatif Eğitim ve Ev Okulları

Eğitim teorisyeni John Holt da, Amerika'da 1970'li yıllarda, Freire ile aynı doğrultuda, devlet okullarının, çocuklar üzerinde baskıcı bir ortam oluşturduğu ve bu sistemle ancak itaat eden işçiler üretilebileceği iddiası ile, aileleri, çocuklarını özgürleştirmek için, evlerinde, kendilerinin eğitmesi gerektiği fikrini ortaya atmıştır. Çocukların aslında meraklı olduğunu, kendiliklerinden öğrenmek istediklerini iddia eden Holt, eğer çocuklara başkaları tarafından hazırlanmış öğrenme programları dayatılırsa bunun, onların meraklarını öldürdüğünü belirtmektedir. İşte bu düşünce, Holt takipçilerinin öncülüğünde, ABD'de 1977 yılında ilk ev okullarının (home schooling) başlaması faaliyetinin öncüsü olmuştur. Holt'un fikirlerini daha sonra diğer bir eğitim teorisyeni olan Raymund Moore desteklemiş ve böylece ev okulları fikri kökleşerek yayılmaya başlamıştır.

1980'li yıllarda bu dalga yön değiştirmiş ve Evanjelik Hıristiyanlar, okulları şeytan yuvaları olarak değerlendirip, çocuklarını evde yetiştirmeye başlamış, böylece ev okulu uygulaması genelde onların ağırlıklı olarak tercih ettiği bir uygulama olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Ev okulu uygulaması, çocuğunu dinî değerler çerçevesinde yetiştirmek isteyen Müslümanlar tarafından da yaygın olarak kullanılmaktadır. Ben de böyle bir ev okulu uygulamasında farklı yaş seviyelerindeki beş çocuğa bir yıl boyunca matematik dersi vermiştim. Derste okullarda uygulanan program ve kitapları kullanarak matematiği öğretmeye çalışmıştık.

Ev okulu uygulamasına yapılan en büyük itirazlardan biri, matematiğin nasıl öğretileceği konusunda olmaktadır. Çünkü aileler çocuklarını diğer konularda materyallerin yardımı ile kendileri az çok eğitebilseler bile matematik eğitimi konusunda zorlanmaktadırlar.

Ev Okulu mu Okulsuzluk mu?

Ev okulları aslında okul programlarının evde uygulandığı bir sistem olarak gelişmiştir. Yani çocuğu tam manası ile özgürleştirmek adına çok da hizmet etmemektedir. Şimdilerde daha özgürlükçü yeni bir dalga, ev okuluna da karşı çıkarak "unschooling", okulsuzluk uygulamasını başlatmıştır. Bu uygulama, çocukları daha da özgürleştirmek, onların yaratıcılıklarını geliştirmek ve mutlu bireyler olmalarını sağlamak adına, Montessori gibi çocuğu keşfetmek, Humboldt gibi çocuğun kendi istediği konuyu kendinin belirlemesi gerektiği inancı ile, ailelerin, çocuklarının eğitimi konusunda, onları sadece destekledikleri, yeteneklerinin, merak ve ilgilerinin ortaya çıkmasına yardımcı oldukları yeni bir uygulamadır. Bu uygulama tabii ki ebeveynden ebeveyne değişmekte, çocuğu tamamen serbest bırakan, onların her istediklerini yapmalarına, her istediklerini, istedikleri an yemelerine izin veren, yani hiçbir kuralla hayatlarını sınırlamayan bir formatta uygulandığı gibi, çocukları kendi istekleri doğrultusunda eğitim konusunda geliştiren bir çerçevede de uygulanmaktadır.

Okulsuz eğitim konusu bir taraftan özgürleştirici yeni bir dalga olarak gelişirken, bir taraftan da bu eğitimi uygulayan Dayna Martin gibi kişiler için yeni bir meslek hâline gelmiştir. En büyüğü 17, en küçüğü 9 yaşında olan dört çocuğunu da okulsuz eğitimle yetiştiren Dayna, bu işi nasıl yaptığını sistematik bir anlatım hâline getirip, diğer aileleri de cesaretlendirmek adına videolar yayınlayıp, seminerler düzenleyerek bu işi kâr hâline dönüştürmeyi başarmıştır. Bu alanda artık iyice uzmanlaşan Dayna'nın en büyük iddialarından biri, okulsuz eğitim alan çocukların, tek bir mesleğe değil, çok meslekli bir vizyona sahip oldukları ve gelecekte böyle yetişmiş çocukların bambaşka meslek anlayışı olacağı üzerine kuruludur.

ABD de 6 milyon civarında ev okulunda eğitim gören çocuk bulunmakta, bunların yüzde 10-20 civarı da okulsuz eğitim içinde yer almaktadır. 1000'den fazla üniversite ev okulunu kabul etmekte, bunların arasında, Harvard, Princeton, Yale, Stanford, Brown gibi bilinen üniversiteler de bulunmaktadır.

Okulsuz Eğitim Uğruna Yapılan Fedakârlıklar

Ev okulu uygulaması bazı ülkelerde fazla problem olmadan uygulamaya geçmiş olmasına rağmen, Almanya gibi bazı ülkelerde okul mecburiyeti olup, bu

Eğitimin iki tür amacı vardır: Birisi kişileri zihinsel ve sosyal olarak geliştirmek, diğeri de onları endoktrine etmektir.

tür uygulamaya izin verilmemektedir. Almanya'da alternatif eğitim konsepti uygulanmakta, ama hepsi ancak okul formatı içinde olursa kabul görmektedir. Bu çerçevede dinî okullar da alternatif eğitim uygulayan okullar olarak sistemin içinde yerini almaktadır. Hıristiyan, Yahudi ve diğer din mensuplarının açtıkları okulların yanı sıra bütün Almanya'da sadece bir tane olan Berlin'deki İslam okulu da, Müslüman çocukların eğitim gördüğü, normalde devlet okullarında okutulan konu ve programların aynısının uygulandığı ama ek olarak İslam, Kur'an, Arapça ve Türkçe derslerinin olduğu alternatif bir eğitim sistemi olarak yerini almaktadır. İlk yıl devlet okuluna giden oğlum, orada mutlu olamayınca, ikinci yıl İslam okuluna geçti. Derse başlama saati, süresi, dersin işleniş şekli bakımından devlet okulları ile ayrışmayan okul, özellikle ilk okul seviyesinde, çocukların acımasızca akran baskısı uyguladıkları bir ortamda, en azından Müslüman olmaları dolayısı ile dışlanmak acımasızlığından koruduğu için önemli bir görev üstlenmekteydi.

Görüldüğü gibi bütün bu alternatif uygulama imkânlarına rağmen, uygulanan okul sisteminden memnun olmayan kişiler ve özellikle çocuğuna okulsuz eğitim uygulamak isteyenler için Almanya pek de ideal bir ülke değil. Çocuklarını okula göndermeyen ebeveynler için, çocuklarının devlet tarafından ellerinden alınması ve hapse atılma tehlikeleri vardır. Neubronner ailesi, ilk oğulları Moritz okula başladığında, onun okulda mutsuz olduğunu, okula gitmemek için sürekli baş ağrıları, karın ağrıları çektiğini görünce, 2006 yılında onu okula göndermeyip evde eğitmeye karar verirler. Çocuğun okula gitmemesi üzerine gençlik dairesi tarafından mahkemeye verilen aile, çocuklarının ellerinden alınması tehlikesi ile karşılaşınca, çocuklarını hemen yurt dışına kaçırırlar. Kanarya Adaları'na giden aile bölünür, baba para kazanmak için Almanya'daki sahibi oldukları yayınevinin başında kalırken, anne çocuklarla beraber gider. Daha sonra kuzey Fransa'ya yerleşen aile, çocuklarının özgür bir şekilde eğitim almaları uğruna bedel ödemek zorunda kalır.

Önce Kanarya Adaları sonra Fransa'da evde eğitimini sürdüren Moritz, daha sonra Almanya'da sınavlara girerek sıra ile önce Hauptschule (en başarısız çocukların gönderildiği okul) diploması, sonra realschule (bizdeki lise karşılığı) diploması alır. En son başarılı bir şekilde Abitur (üniversite eğitimi almak isteyenlerin aldığı en yüksek eğitim seviyesi) yaparak üniversiteye gitme hakkı kazanır.

Okul sisteminin çocukları mutlu etmediğini, hatta aptallaştırdığını düşünen başka birçok Alman aile, çocuklarına okulsuz eğitim imkânı sağlamak adına, İngiltere, Avusturya gibi başka ülkelere göçmek zorunda kalmışlardır. Eğitim zorunluluğu olup, okul zorunluluğu olmayan Avusturya'ya göç eden Rieger ailesi, Almanya'daki işlerini bırakıp çocuklarının geleceği için Avusturya'da, ekolojik bir yerleşim alanına yerleşir ve çocuklarını okulsuz eğitime tabi tutarlar. 8 yaşındaki oğulları, tavukların ve diğer evcil hayvanların bakım sorumluluğunu kendiliğinden üstlenir. "Bütün bunları nasıl öğrendin?" diye soran program yapımcısına, "biraz babamı gözledim, gerisini kendi kendime öğrendim" diye cevap verir çocuk. Hasan da her şeyi kendi kendine başarmıştı. Her ikisi de, hayatın içinde uygulayarak öğrenmişlerdi. Avusturya'da, Rieger ailesi gibi, daha başka bir sürü okulsuz eğitim uygulayan ailelerin çocukları için müzik, spor, matematik kursları bulunmaktadır. Ailelerden isteyenler, çocuklarını, bu kurslara gönderirken, diğer birçoğu kendisi evde çocuğuna rehberlik yaparak eğitme fırsatı bulmaktadır.

Hayattaki şartlar çok radikal bir şekilde değişmiş olmasına rağmen, bizim ülkemiz de dâhil olmak üzere dünyanın hemen her yerinde, Aydınlanma felsefesi üzerine kurulu olan mecburi okul sistemi, hâlâ devam etmekte ve format olarak da binlerce yıldır uygulanan, öğrencilerin sıralarda oturduğu, öğretmenin karşıda dersi anlattığı tarzda devam etmektedir.

Kuşların yüzmeye, balıkların uçmaya zorlanmadığı ama aynı zamanda herkesin kendi tabiatını, kendi istediği şekilde geliştirebildiği bir eğitim anlayışı dileyerek bitirelim.

Emel Topçu
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde siyasi düşünceler tarihi dersi veriyor. Kültürlerarası ve dinler arası öğrenme, kadın çalışmaları gibi konular üzerinde çalışıyor.

Bir Annenin Ev Okulu Deneyimleri

Okulsuzluk Özlemi

Nuray Türkyılmaz Catic

Okulsuz Toplumla Tanışma

Pakistanlı arkadaşımın oğlu evleniyordu. Düğünde bizim için ayrılan masada benim gibi farklı ülkelerden Kanada'ya gelmiş, meslekleri bir şekilde eğitimle ilgili olan hanımlarla bir araya geldiğimizi fark ettik. Masamızda kurumsal ve alternatif eğitim üzerine güzel bir sohbet doğdu. İslami eğitim veren özel bir okulda yönetici olan arkadaşım Lisa, yanındaki hanımı bana tanıtırken onun çocuklarıyla ev okulu uygulamaları yaptığından bahsetti. Kanada'ya yerleşmeden önce de ev okullarının varlığından haberim vardı. Ancak iki kızımın doğumundan sonra Amerika'da ve Kanada'daki yaygınlığı sebebiyle daha çok ilgilenmeye başlamıştım. Konuya olan ilgimi fark ettiğinde detaylı konuşabilmek için beni evine davet eden bu hanımla sonra çok yakın dost olduk. Kendisine yaptığım ziyaretin sonraları ev okulunu hayatımızın içine dâhil edişimizdeki etkisi çok büyük.

Selma, Kaliforniya Üniversitesi mezunu. Dünyaca ünlü bir enstitü için online Arapça öğretmenliği yapıyor ve şehirdeki başka bir enstitüde tarih okutmanı. Eşi doktor ama aynı zamanda bulunduğumuz şehirde imamlık yapıyor. Selma Mısırlı, eşi ise Hintli. Üç çocukları var. Evleri ormanın içinde. Bahçesi çok büyük. Küçük bir gölet, yanında tavukların olduğu kümes var. Çocuklardan en büyüğü Ali, 15 yaşında. Telefonu yok. Diğerlerinin de telefonu ya da odalarında televizyonları yok. Her çocuğun ayrı ilgi alanları var. Doğada geçirdikleri zamandan

arta kalanı kitap okuyarak ya da dört bir yanında ormana bakan büyük camları olan çatı katındaki atölyede kendi ilgi alanlarına uygun projeler ve etkinliklerle geçiriyorlar. Ali ayrıca antika eşya ve makinelere meraklı. Odasında eski fotoğraf makineleri, daktilolar, eski paralar, ne isterseniz bulabilirsiniz. Okçulukla meşgul olduğunu ve planör uçurduğunu da eklemeliyim.

Ali'nin hayali iyi bir botanikçi olmak (tanışırsanız zaten botanikçi olduğunu düşünürsünüz). Ona istediğiniz soruyu sorabilirsiniz bitkilerle ilgili. Biz bahçemizi ekerken Ali'den yardım alıyoruz artık. Hatta baharda küçük kaplara ekip veriyor bize bazı sebze ve yeşillikleri. Ağaçlarımızı o buduyor. Sürekli elinde bir defteri var. Ailesi New York'a gittiğinde üç gün misafirim olmuşlardı. Ali gezdiğimiz her yerde belli ağaçların ve yaprakların şekillerini çizdi. Sonradan sistematik kitabında hangi türe ait olduklarını bulduğunu öğrendim.

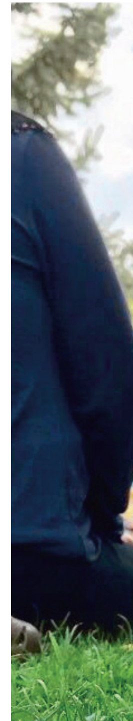
Muna 13 yaşında. Ata biniyor, yüzme öğretmenliği sertifika programına devam ediyor ve el sanatlarıyla ilgileniyor. Ayrıca bebek bakıcılığı sertifikası olduğu için zaman zaman kızlarıma dadılık da yapıyor. En küçükleri olan Aisha da yine ablası gibi el sanatları ile ilgileniyor. Hepsi tarih konusunda akranlarının çok üzerinde bir bilgi donanımına sahip. Selma ev okulu programını ilk zamanlar yaz tatillerinde uygulamış, daha sonra tam zamanlı olarak evde eğitim vermeye başlamış. Bunu yaparken de klasik eğitim müfredatını takip etmiş.

Onun tavsiyesiyle Toronto Müslüman Ev Okulu grubuna katıldım. Gruba katılmak için en az bir kez aylık yapılan ev toplantılarına gitmeniz gerekiyor. Niagara Falls'ta yaşadığımız için Toronto'da mutad toplantılara katılmak mümkün olmadı ama elimden geldiğince takip etmeye çalıştım. Ev toplantılarına bazen konuk konuşmacılar geliyor. Çocuklar için müfredat takip edenler bununla ilgili çalışmalar yapıyor. Mail grubunda yoğun olarak belli dersler için gruplar oluşturuluyor. Sadece dersler değil, projeler, etkinlikler ve geziler gibi her türlü organizasyon mail grubunda duyuruluyor. Belediyeler de ev okullarına altyapı ve personel ile destek olduğu için ebeveynlere sadece bunlardan nasıl yararlanılabileceği ile ilgili fikirler üretmek düşüyor. Bu meyanda ev okulları ebeveynlerin Kanada gibi çok kültürlü bir ülkede yaşamanın avantajlarından yararlanması için de zemin hazırlamış oluyor.

Okul sistemi standart beden bir elbiseye benzetilecek olursa ev okulu terzinin üzerinize diktiği giysi gibidir. Terziniz iyiyse elbise üzerinize cuk diye oturacaktır.

Bir Ev Okulu Neye Benzer?

Toronto grubunda tanıştığım annelerden hemen hemen her biri ayrı bir metodu takip ediyordu. Okul sistemine alternatif düşünen ailelerden bazıları yukarıda bahsettiğim *ev okulu* (*homeschooling*) dediğimiz, içeriğini eğitimi verecek ebeveynin hazırladığı, öğretilmesi amaçlanan derslerin/konuların belli yöntemlerle çocuğa aktarılması yolunu izlerken kimisi tamamen çocuğun kendi ilgi ve isteklerinin şekillendirdiği *okulsuzluk* (*unschooling*) yöntemini izliyordu. Okulsuzluk yolunu izleyen arkadaşım Zarina, bana sabah kalktığında kızına ne yapmak istediğini sorduğunu ve kızı ne isterse ona göre hareket ettiklerini anlattı. Evde ve doğadaki oyun ve tecrübelerin masa başındaki çalışmaya göre daha etkili ve kalıcı öğrenmeye sebep olduğu görüşünden hareketle "hands on" denilen, çocukların elleriyle ürettikleri ya da tecrübe ettiklerine ağırlık veren okulsuzluk yönteminde çocuk ilgi alanı olan bir konuda istediği kadar vakit geçirebilir. Dolayısıyla eğer bir enstrüman çalmak istiyorsa

bu konuda kısa zamanda uzmanlaşabilir. Matematiği, coğrafyayı bir sonraki sene hatta daha sonra öğrenmemesi için hiçbir sebep yok. Okulsuzluk takipçisi ebeveynler arasında sanatla uğraşan ya da eğitimin her şeklinin bir çeşit endoktrinizasyon olduğunu düşünen muhalif ailelerin sayısı daha fazla.

Kanada hükûmeti ev okulu ya da okulsuzluk yöntemini uygulayan ailelerden çocuklarına ne öğrettikleri ile ilgili herhangi bir belge istemiyor. Tek yapılması gereken bizdeki milli eğitim müdürlüğü muadili olan kuruma çocuğun eğitimini ebeveynin kendisinin üstlendiğine dair bilgi vermesi. Bunun için de bir form doldurup gönderilmesi yeterli. Okulsuzluk yöntemini uygulayan ebeveynler daha sonra okul sistemine geçmek isterlerse çocuklarının doğada ya da okul dışı ortamlarda yaşadığı tecrübeleri belli kurumlara başvurarak okul kredisine dönüştürebiliyorlar. Diyelim ki çocuk bir muhasebecinin yanında iki yıl çalıştı. Bunu matematik dersi kredisine dönüştürebilir. İsterse ileride eksiklerini de tamamlayarak üniversiteye gidebilirler. Harvard, Stanford gibi saygın üniversiteler ev okullarından gelen çocukları çoğu zaman özellikle tercih ediyor. Onlardan neden alternatif eğitimi seçtikleri, bunun hangi faydalarını gördükleri ile ilgili bir mektup yazmaları isteniyor. Devlet okulunda dil dersleri alıp o dili konuşamayan, müzik eğitimi alıp hiçbir enstrüman çalamayan çocuklara göre bu yöntemle yetişen çocukların yaptıkları işlerde çok daha başarılı olduğunu görüyorsunuz.

Niagara'daki ev okulu grubunda (bu grup sadece Müslümanlara değil herkese açık olan bir gruptu) Julie ile tanıştım. Oyunculuk ve yazarlık yapan Julie, Toronto Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışıyor. 9 yaşındaki oğlu okuldaki bir arkadaşının kendisine saldırması sonucu neredeyse ölümden dönmüş. Beyin sarsıntısı geçirmiş ve bilincini kaybetmiş bir süre. Julie'nin okul sistemine olan güvenini tamamen sarsan bir dizi olay gelişiyor bu üzücü kazanın ardından. Düşünüp araştırdıktan sonra oğlunun ihtiyaç ve isteklerine uygun bir yöntemle eğitimine devam etmeye karar veriyor. Oğluyla "dünyayı öğrenme" adını verdikleri tamamen kendilerine ait bir yol izliyorlar. Müfredat gibi bir dertleri yok. "Öğrenmeyi sevsin" diyor hep. En son oğluyla doğada hayatta kalma dersleri aldılar birlikte.[1]

Ve... Karar Anı

Okulsuzluk fikri çok heyecanlandırıcı olmasına rağmen ben o kadar cesur olmadığımı düşündüm. İlerleyen yıllarda illa ki bir sisteme ihtiyaç duyacağımı biliyordum. Ama ev okulunu deneyebilirdim. Eşimle "Neden ev okulu?" sorusuna ilişkin yazılar okuduk. Okudukça asıl sorunun bizim için "neden" değil "nasıl" olduğunu düşündük. 1970'lerde Amerika'da başlayan ev okulları, devlet okullarına bir alternatif olarak doğuyor.

Ev okullarının (okulsuzluk çoğu zaman bu kavramın içine dâhil edilir) yaygınlaşmasında çok önemli iki isimden ilki John Holt. Konuyla ilgilenenlere Holt'un okul eleştirilerini okumalarını tavsiye ederim. Sınıf ortamının öğrencilerin geldiği kültür, kişisel özellik ve becerilerine göre bir süre sonra öğrencileri birbirinden ayrıştırdığını, öğrencilerden özellikle popüler olmayanların bu durumdan olumsuz yönde etkilendiğini anlatan Holt, çocukların diğer sosyal ortamlarda

da bunu yaşayabilecekleri eleştirisine karşılık, çocukların sosyalleşmelerinde ebeveyn rehberliğinde bir sosyalleşmenin sınıf ortamındakine göre çok daha sağlıklı olacağını savunuyor. Holt, o dönem ağır sıklet dünya şampiyonu olmuş bir sporcunun sokak otobüsünde kendisini iten adama kayıtsız kalmasını örnek vererek, çocuklarda farklı olana tahammül değil, anlayış geliştirmek gerektiğini ve bunun okul ortamında mümkün olamadığını söylüyor. Okulun çocuklarda orijinal düşünme yeteneğini törpülediğini ve tek tip insan yetiştirmeyi amaçladığını savunuyor (ki kolonilerden kurulan Amerika'nın o dönem gelen mültecileri yeni kurulan sistemin içine sorunsuz bir şekilde dâhil etmelerinde okulun en önemli rolü üstlendiğini hiç kimse inkâr edemeyecektir).

Yine bu konuda öncü isimlerden biri olan John Taylor Gatto, 30 yıl başarılı bir öğretmen olarak görev yaptıktan sonra (kendisi 1991 yılında New York eyaletinde yılın öğretmeni seçiliyor) okul sistemini reddediyor. Okulların ortaya çıkışının temelinde ortalama, iyi vatandaşlar yetiştirme gayesinin yattığını öne süren Gatto, Wall Street Journal'de yayınladığı istifa mektubunda şunları söylüyor:

"Yavaş yavaş gerçekten ne öğrettiğimi anlamaya başladım: kafa karıştıran bir müfredat, keyfi adalet, kabalık, özele saygısızlık, burjuvazi, kaliteye kayıtsızlık ve tam bağımlılık. İçinde yaşamak istemediğim bir dünyaya nasıl uyum sağlanacağını öğretiyorum. Artık bunu yapamam."

Okulda verilen eğitime yapılan eleştiriler arasında ayrıca belli bir düzenin sağlanması sırasında kaybedilen vakit, yetenekli öğrencilerin çoğu zaman kalabalık sınıflarda bu özellikleri keşfedilemeden okulu bitirmeleri vb. gibi daha birçokları sıralanıyor. Okul sistemi standart beden bir elbiseye benzetilecek olursa ev okulu terzinin üzerinize diktiği giysi gibidir. Terziniz iyiyse elbise üzerinize cuk diye oturacaktır. Dolayısıyla evde çocuğa özel verilen eğitimden daha iyi sonuçlar alınması beklenir. Şu an Amerika'da 2 milyon ev okulu öğrencisi var. Bu rakam her geçen gün büyüyor. Kanada'da ise bu rakam 60 bin civarında.[2]

"Kafa karıştıran bir müfredat, keyfi adalet, kabalık, özele saygısızlık, burjuvazi, kaliteye kayıtsızlık ve tam bağımlılık. İçinde yaşamak istemediğim bir dünyaya nasıl uyum sağlanacağını öğretiyorum. Artık bunu yapamam." (Gatto)

Bir Ev Okulunda Müfredat

İlk dönem ev okulları tarafından yaygın olarak kullanılan müfredat Hristiyanlıktaki klasik eğitime dayanıyor. Çocuğun düşünme becerilerini geliştirme ve düşündüklerini özgün bir şekilde ifade edebilmesine önem veren bu yaklaşımda mantık eğitimi temel teşkil ediyor. Klasik eğitimi takip edenlerin yaygın olarak kullandığı bir kitap var, *Well Trained Mind* (İyi Eğitilmiş Zihin). Bir öğretmen olan Suzan Wise Bauer ve kızı tarafından hazırlanan bu kitapta klasik eğitim esas alınarak okul öncesinden lisenin bitimine kadar ev okulu yapan ebeveynin izlemesi gereken temel yol anlatılıyor. Trivium'daki üç dönemde hangi klasik eserlerin okunması gerektiği, ders programında nelere ağırlık verilmesi gerektiği, hatta ev işlerinden hangilerinin hangi yaşta ve ne ağırlıkta verilmesi gerektiği detaylı bir şekilde anlatılıyor.

Kitabı okuduğumda bu anne kızın çocukları için uyguladıkları programa hayran kalmıştım. Tabii ki beni düşündüren hususlar olmadı değil. Örneğin anne Suzan, yıllar önce el işi yapmak için aldığı yünlerin hâlâ dolapta olduğunu söylüyor. Yani ev okuluna başladıktan sonra hobilerine ayıracak zamanı kalmamış. Kitapta bir günü çocuğun yaşına göre nasıl düzenleyebileceğiniz hakkında fikir vermek için günlük plan örnekleri de var. O planlara baktığımda yemek

hazırlanması için ayrılan süreler dikkatimi çekmişti. Örneğin bir öğünü hazırlama süresi 20 dakika olabiliyor. Böyle kısa bir sürede biz hangi yemeği hazır eder de sofra kurarız, bilemedim. Suzan hayatındaki mucizevi (!) pratik yemek hazırlama yöntemlerine rağmen hobilerine vakit bulamadıysa ben yemek ve diğer sorumluluklarım varken bu işi nasıl yapabilirdim? Kendi adıma cevaplamam gereken sorulardan birisi de buydu. Klasik eğitime metot olarak yapılan eleştirilerden en yaygını ise "sözel" ağırlıklı oluşu... Diğer dersler de müfredatın içinde yer almasına rağmen ağırlık sözel yeteneklerin geliştirilmesine yönelik.

Bugünlerde ev okulunda klasik eğitim dışında uygulanan diğer yöntemler; Charlotte Mason, Waldorf Eğitimi, Montessori ve Ünite Çalışması.

Benim Ev Okulumda İşler Nasıl?

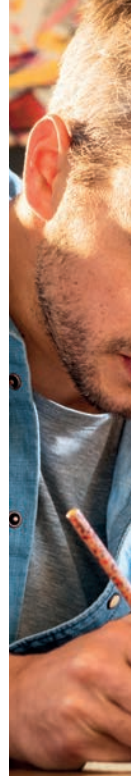
Ben kızım ve oğlum için ev okulunu denemeye karar verdiğimde kendi şartlarıma göre uyarlamalar yapmak durumunda kaldım. Şöyle ki, oğlum 14 yaşına gelmiş ve artık klasik eğitimdeki ilk iki aşama onun için geride kalmıştı. Yine de mantık eğitimi kitaplarını alıp uyguladık. Kanada'da yaşadığımız eyalette yaygın olan online bir eğitim programı bulduk (Independent Learning Centre: Bağımsız Öğrenme Merkezi - ILC). İki senedir eğitimine bu şekilde devam ediyor ve çalışma programını kendisi hazırlıyor. Kendi ilgi alanları doğrultusunda bazı kurslara yazıldı. Okul dışında bilgisayar programcılığı, binicilik, havacılık kulübü, voleybol gibi aktivitelere istediği oranda zaman ayırabiliyor. Ev okullarında çok önemsenen hususlardan birisi de çocukların ev işlerinde rol alarak hayata hazırlanması. Onun evdeki görevleri koruyucu ailelik yaptığımız yavru kedilerin bakımı ve evimizin geri dönüşüm işleri. Ayrıca evin girişinde kışın karla kaplanan yolu da o temizliyor.

Kızımla ev okulu uygulamasına başladığımızda 3 yaşını yeni doldurmuştu. Küçük kızım da henüz bebek olduğu için zaten vaktimin çoğu evde geçiyordu. Klasik eğitim ve ünite çalışması yöntemlerinden yararlanmaya karar verdim. Kendi kendime bu çalışmaya "evdeki bir okul" olmaktan ziyade onunla geçirdiğimiz vaktin içine "öğrenme"yi katma, bunu olabildiğince doğal bir şekilde yapma ve ne olursa olsun bu konuda hırs yapmama konusunda bir nevi söz vererek başladım. 3 yaşında bir çocuğun gelişim dönemine göre becerileri, sözel ve sayısal alanlarda kavrama düzeyi, kişisel bakım ya da ev işlerinden hangilerini yapabileceği vs. gibi konularda araştırmamı yaptıktan sonra başlıklar oluşturarak onunla birlikte öğrenebileceklerimizin listesini yaptım. Görgü kuralları, evde yapılacak basit işler, öğrenilecek dualar, okumaya hazırlık gibi başlıkları hazırlarken onun da istediklerini sordum. Haftada bir oturup bu konularla ilgili neler yapabileceğime karar veriyor, sonra hafta içi bazen oynadığımız rol oyunlarının bazen bir hikâyenin içinde ya da elişi etkinliğinde yeni bir şey öğreniyorduk. Bu uygulamalar sayesinde kızımın ilgisini çeken farklı konuları keşfetme şansım da oldu.

Okumaya hazırlık için bulduğum web sayfası (www.progressivephonics.com) bir öğretmen tarafından hazırlanmıştı. Kızım hikâyeleri çok seviyordu ve okumayı öğrenme konusunda çok istekliydi. Çizimleri amatör olmasına rağmen metinleri okul öncesi yaş grubu için son derece eğlenceli bu sayfayla birkaç ay sonra okumayı öğrendi. Sonradan sözel alanda olan ilgisinin matematik konusunda olmadığını fark ettiğimde bunu ev okulu grubunda paylaştım. Arkadaşlarım "Life of Fred" matematik kitaplarının tam da bu sebeple hazırlandığını söylediler. Fred adındaki komik karakterin başından geçenleri anlatırken matematiğin konularını dolaylı yoldan öğreten bu kitap, gerçekten de kızımın çok ilgisini çekti.[3]

Birlikte öğrenmek istediğimiz şeyleri önceden planlamamın sonucundan çok memnunduk. Çocuklar tabii ki hayatın akışı içinde birçok şeyi kendiliğinden öğreniyor. Ancak belli bir sistematiğin olması somut sonuçlar doğmasını kolaylaştırıyor ve bu da öğrenmede güçlü bir motivasyona dönüşüyor (ya da bizim tecrübemizde öyle oldu). Yaşadığımız en büyük zorluk, çevremizde ev okulu yapan ailelerin çocuklarının yaşça kızımdan daha büyük olmasıydı. Ortak çalışma ve etkinlikler programlamak zor oldu. Kanada'da okula başlama yaşı dört. Bu yaşı çok erken bulmama rağmen ev okulu sırasında onun

yaşındaki arkadaşlara ulaşmakta zorlandığımız için onu okula kayıt ettirdik. Böylece kızım bir sene ev okuluna, bir sene okula gitmiş oldu. Evde olduğu yıl ikimiz için çok özeldi. Birlikte öğrenmek bizi mutlu ediyordu (Birlikte öğrenmek derken mübalağa etmiyorum. Çöl hayvanlarının neler olduğundan tutun da dünyanın en hızlı trenlerinin saatte ne kadar hız yaptıklarına kadar her şeyi ben de onunla birlikte öğrendim). Ama okul ortamı ona benim veremeyeceğim önemli bir şeyi vermişti: yaşıtlarıyla oyun. Şimdilik yaşadığımız şehirde Toronto'daki gibi bir ev okulu grubumuz olmadığı için okul ile devam etmeye karar verdik.

Oğlum için ise bu deneyim daha olumluydu. Daha önceleri sınıf ortamında derse dikkatini vermekte zorlandığından yakındığı için öğrenmesinin önündeki en büyük engel ortadan kalkmıştı. Yine ergenlik döneminde uyku düzeni değiştiği için sabah erkenden okul servisine yetişmek zorunda olmamak da küçümsenmeyecek bir avantajdı.[4] Kanada liselerinden birine gitmeyi en baştan beri istemiyordu. Devlet okullarında eğitim kalitesinin düşük oluşu (Niagara Falls), kötü alışkanlıklar vb. sebeplerle okul ortamında rahat edemeyeceğini söylüyordu. Ortaokul arkadaşları ile hâlâ çok iyi görüştüğü için ve gittiği kurslar ve kulüplerde de sosyalleşme imkânı bulduğu için yalnızlık da hissetmedi. Bu yüzden liseyi ev ortamında bitirmeyi planlıyor.

Ev okulu ile ilgili ailelerin yaşadıkları, hem kendi şartlarına hem çocuklarının bu konudaki isteğine göre değişiyor. Çocuğun istekli oluşu, ebeveynin uyumlu (sabırlı) bir şekilde iş birliği yapabilmesi, çevrenin desteği gibi unsurlar başarılı sonuçlar alınmasına neden olurken, çocuğun istememesi ya da ebeveynlerden birinin tek başına her şeyi üstlenmesi gibi sebepler sıkıntılı bir sürecin başlangıcı olabiliyor. Materyal sağlama, sosyal ortamların oluşturulması, ileride lise diploması alınacaksa standart testlere başvurular gibi konular ailelerin okul sisteminde düşünmek zorunda olmadığı, ancak bu yolu seçerlerse sürekli planlamaları gereken başlıklar... Ev okulunu yürütmenin zorluğundan ötürü bu yolun yalnızca bir rahatsızlığı ya da özel durumu olan çocuklar için düşünülebileceğini, sağlık ve uyum sorunları olmayan çocuklar için ebeveynin böyle bir yükün altına girmesinin gereksiz olduğunu savunanlar da vardır.

Sonuç olarak Kanada'da, Toronto gibi merkezî yerlerde ve ev okulunu seçenlerin yoğun olduğu yerlerde alternatiflerin çokluğu nedeniyle aileler daha şanslı. Hangi yöntemi takip edeceklerine karar verdikten sonra diğer ayrıntıları düşünmek zorunda kalmıyorlar. Ülkemizde ev okullarının tam zamanlı uygulanması yasal olmadığı için ancak yaz tatillerinde ya da okuldan arta kalan vakitlerde uygulanabiliyor. Sosyal medyada gözlemlediğimiz kadarıyla alternatif eğitim uygulayan annelerin sayıları gitgide artıyor. Artık neredeyse hiçbir konu bize yabancı olmadığı için ev okullarının popülerleşmesi de kaçınılmaz elbette.

Ev okulunda "dünyayı öğrenme" adını verdikleri tamamen kendilerine ait bir yol izliyorlar. Müfredat gibi bir dertleri yok. "Öğrenmeyi sevsinler yeter" parolasıyla...

1- Okulsuzluk konusunu merak edenler için *Kaptan Fantastik* filmini öneririm. Filmi sonrasında üzerine tartışacağınız kimselerle izleyin.
2- 2016 yılında Ontario eyaletinde cinsel eğitim dersinin müfredata ilköğretim 1. sınıftan itibaren dâhil edilmesi birçok ailenin çocuklarını devlet okullarından alıp özel okullara vermesine ya da ev okulunu tercih etmesine neden oldu.
3- Bu kitap, matematiğin ilköğretim 1. sınıftan ortaokul son sınıfa kadar tüm konularını kapsayan bir set. Konular Fred'in başından geçen olayların içinde anlatılıyor.
4- Bu yıl yapılan bir çalışmada okulun yarım saat sonra başlamasının ergen bir gence sağladığı 10 dakikalık ekstra uykunun akademik başarıyı arttırdığı anlatılıyordu. İlgilenenler için: https://www.theglobeandmail.com/news/national/education/delaying-school-start-times-gives-students-better-chance-of-success-study/article33712790/

Referanslar
https://www.usnews.com/news/articles/2016-09-12/heres-how-home-schooling-is-changing-in-america
https://www.wesjones.com/gatto1.htm
http://a2zhomeschooling.com/main_articles/john_gatto_innovative_teacher/
https://www.classicalconversations.com/trivium-education.htm

Nuray Türkyılmaz Catic
Mesleğini yapmamış bir biyolog. Eğitimci. *Erdemler Serisi ve Etkinliklerle İbadet Eğitimi* kitaplarının yazarlarından. Yedi yıldır Kanada'da yaşıyor.

Sümeyye Ceylan: “Bir insanın başka bir insana bir şey öğretebileceğine inanmıyorum.”

Mevcut ve yaygın eğitim sisteminin kalitesini bir adım öteye taşımak ve alternatif metotlar ile yeni nesillerin farklı bir eğitim deneyimi yaşamalarına olanak sağlamak amacıyla bir araya gelmiş eğitim profesyonellerinin hayata geçirdiği, özellikli projeler üreten Usturlab Atölye ile konuştuk.

Röportaj: **Serap Kabakçı**

FOTOĞRAFLAR: **TAHA MENTEŞ**

Öykünüz nerde başlıyor?

Türkiye'deki eğitim sistemine herkesin taktığı bir dönem olur. Viyana'dan dönüş yaptığımda kendi çocuklarımız için, bu çocuklarla ne yapacağız, dediğimiz bir vakit arkadaşım Zeynep'le Güliz'i aradım. “Bir şeyler yapmalıyız” diye konuştuk. Sonra “Usturlab”ı kurmaya karar verdik. Nasıl eskiden bilim insanları usturlab ile yerlerini yönlerini bulabiliyor ise şimdi çocuklar Usturlab Atölye'yi kullanıp içlerindeki cevherlerin kendilerini nereye götüreceklerini bilsinler, kendi yollarını bulsunlar istedik.

Alternatif bir eğitim misiniz?

Finlandiya, Kore, İskoçya, İzlanda ve Hindistan'da çok iyi alternatif eğitimler var. Usturlab'ı kurduğumuzda gelişmiş ülkelerde bu tarz faaliyetlerin normal eğitim sistemi içinde değil de yerel yönetimler, bilim merkezleri üzerinden yapıldığını gördük. 5 yıl önceden bahsediyorum, Türkiye'de bu kadar bilim merkezi de yoktu o zaman. Astronomi eğitimi aldım. Astronomiyi bir film gibi düşündüm, izlemek istiyorsun ama uzun sürüyor film. O filmi kısa bir şekilde, teaser gibi vurucu ve heyecan verici noktalarıyla göstermek istedik çocuklara.

Orman kâşiflerinde çocuklar ne yapıyor?

Bana göre bir insanın on yaşına gelmeden kazanması gereken bir iki özellik var:

1. Eleştirel düşünme, mantık ilkeleri dairesinde bir olayı yorumlayabilme kabiliyeti. Cümle kurduğu zaman öncülden hangi sonuç çıkabileceğini, düzgün düşünmeyi öğrenmesi. Takip ettiğinde saçmalamaması.

2. Temel astronomiyi yani kâinata, uzağa yakına daha derin bakmayı öğrenmesi. Buna ekoloji-biyoloji üzerinden bakıyorum. Orman kâşifleri dediğimiz şey bu aslında. Tüm duyularıyla kâinatı, içinde yaşadığı canlılığı anlaması ve tanıması. Tanısa sevecek. Böcekten korkuyor; ayağına diken değiyor, tepki gösteriyor; ot görüyor, yoluyor; ağaç görüyor, kesiyor; anlatabiliyor muyum? Anadolu irfanında ağaçtan meyve koparırken izin istenmesi gerekiyor mesela. Bu irfan geleneğinin yolcusu, yerken besmele çeker, bittikten sonra da elhamdülillah der, yediklerinin hakkını verir.

Hayvan keseceği zaman ihtiyacı kadar keser. On binlerce hayvanı kapalı bir alana doldurup demirle sağarak, yavrusunun hakkını bırakmadan anneyi depresyona sokup aldığı sütü satışa vermez! Böyle bir sistem var ve biz bu hayvanları yiyoruz. Sonra neden bu kadar sorun var diyoruz.

■ Bu nasıl bir sonuç doğuruyor?

Enerjinin kaybolmama kuralınca bu kötü enerji kaybolmuyor. İnsana hilmiyetle, irfanla muamele yakışır. Buna bilimsel olarak da bir isim bulabilirsiniz. Nasıl aç kalmak -oruç- Nobel ödülü aldıysa... Kadim bilgiler de bilim olarak bir şekilde karşımıza çıkıyor.

■ Atölye çalışmalarınız da yaş sınırı nedir?

Orman kâşiflerini de uzay eğitimini de dört yaşından başlayarak yetişkinlere kadar yapıyoruz. Bireysel çalışmalarda atölye içerisinde etkinlikler yapıyoruz. Orman Kâşifleri, Uzay Bilimleri, Doğa Bilimleri, Yazılım-Programlama-Robotik, sanat, kriptoloji atölyeleri gibi...

■ Tüm yıl çalışmalar devam ediyor mu?

Yıl içinde on iki haftalık programımız var. Günde üç atölye çalışması yapıyoruz. Astronomi, robot-programlama ve biyo-mimikli sanat atölyeleri... Atölyelerimizin temel bir prensibi soruyla başlıyor olması. Çocuklardan cevap alıyoruz, konuyla ilgili ne bildiklerini öğreniyoruz. Şöyle düşünüyoruz: Hayatımızda anlam olmayınca "Ben neden buradayım, neden bunu yapıyorum?" diye boşluğa düşüyoruz. Çocuklara da bir kurgu verirken yaptıkları işi neden yaptıklarını düşündürüyoruz. Bir şey sunuyorum, neden sunuyorum ya da onlar buna neden dâhil olmak istiyor? Belki istemeyecekler.

■ Bunu onlara öğretiyor musunuz?

Çocuklara bir şey öğretmiyoruz. Esasında ben bir insanın başka bir insana bir şey öğretebileceğine de inanmıyorum. Ben istersem öğrenebilirim, o da bir keşif yolculuğudur. Benim kendi içimde olan o bilgiye veya insana doğru çekilirim. Bunu da şöyle açıklıyorum: İlim sahibi insanlar evrendeki çekim kuvveti güçlü cisimler gibiler. Güneş sistemindeki gezegenler Güneş'e doğru çekiliyor ve belli bir yörüngeye oturup ondan faydalanıyorlar; büyüklük küçüklük, yakınlık uzaklıklarına göre... Bazıları da karadelik gibi etrafındaki insanları yutup kendi varlıklarında yok ediyor. Bazısı da kendi yıldız oluyor. Bilme yolculuğunda astronomi ve kâinatta yaratılmış cisimler arasındakine benzer bir alaka görüyorum. Çocuklarla bizim aramızdaki ilişki de öyle.

Tabiatın tetkik edilmesini ve derin bakmayı önemsiyorum. Biz de tabiatın bir parçasıyız düşüncesiyle bakarak, her saniye bir canlının yok olduğu bilincinde olmalıyız.

■ Çocukların sizi yönlendirdiği oluyor mu?

Zeynep'in oğlu Ömer, yıldıza baktığında "Hayır, o Ay'a en yakın olduğu için Jüpiter" diyor, demek ki onun bilimsel analitik düşünce düzeyi yüksek. Benim oğlumsa felsefi yaklaşımı ve hayal gücü yüksek olan bir çocuk. Mesela dinozor atölyesine katılmıştı. Bir sabah "Her şeyden önce, dinozorlardan da önce, göktaşlarından, karadeliklerden, Allah'tan bile daha önce ne vardı?" diye sordu bana. Bu soru kahvaltı sofrasına düşmüş bir bombaydı. Şimdi ne diyeceksiniz bu çocuğa. Bizim inançlarımız gereği ezelî, ebedî, öncesi sonrası olmayan bir Allah tasavvurumuz var...

Algılayabiliyor muyuz? Hayır. "Fizik algı"nın ötesinde bir şey olduğu için algılayamıyoruz, buna iman ediyoruz. Ben bunu çocuğa nasıl açıklayabilirim? Bu konuda hiç kafa yormadığımı fark ettim mesela. Bana bir bakış açısı açtı çocuğun sorusu.

■ Felsefe atölyeleri nasıl oluyor?

Nasıl eskiden bilim insanları usturlab ile yerlerini yönlerini bulabiliyor ise şimdi çocuklar Usturlab Atölye'yi kullanıp kendi yollarını bulsunlar istedik.

Yıldız Kulkul felsefe atölyelerini tasarlıyor. 29 Mayıs Üniversitesi Felsefe mezunu. Aynı zamanda çocuk gelişimi okumuş. Boğaziçi Üniversitesi'nde çocuklar için felsefe eğitimi var, onu da tamamladı. Felsefe atölyesinde Kant, Aristo, Descartes... böyle bir şey değil anlatılanlar. Mesela İbn-i Sina'nın uçan adam diye bir düşünce deneyi var. Maketten bir adamı atölyeye asıyoruz misina ile... Adam havada duruyor, hiçbir duyu organı yok, ne görüyor, ne dokunabiliyor, ne de koklayabiliyor... Bu adam, bir şey bilebilir mi? 7 yaş üstü çocuklarla yapıyoruz bunu. Bir fikir atıyor, ortaya sorularla genişleyen bir çalışma çıkıyor. Kısa bir filmden bir sekans izliyoruz, mesela Fellini'den bir film... Buradan hareketle ahlak felsefesindeki kötülük kavramı üzerine konuşuyoruz. *Küçük Prens* üzerinden 12 haftalık bir eğitim programı planladık. Felsefi anlamda MEB'de konu edilen tüm değerler eğitimini işleyebilirsiniz.

■ Danışmanlık da sunuyorsunuz aynı zamanda?

Yüksek matematikçi olduğum için bana en çok "Matematiği çocuğa sevdirmek için ne yapalım?" diye soruyorlar. Bunu dört yaşındaki çocuk için soruyor. Dört yaşında matematiği sevdirmek için yapabileceğiniz şey, ormana götürüp ağaçların kabuklarındaki dokuları fark ettirmeyi sağlamak, yaprakları yatırıp "Bak... Simetriktir, içinden ışık geçer" diye göstermek... Matematikle en alakalı şey örgü öğretmek mesela. "Parmakla örmeyi öğretin" dediğimde -ki dört yaş öğrenmek için çok uygun bir yaştır- "Bunun matematikle ne alakası var?" diyorlar.

■ Sadece bizim ülkemizde mi doğaya, keşif duygusuna saygı yok?

Dünyada genel anlamda çocuğa saygı duyan, onun ritmini yakalayan bir eğitim sitemi yok. Öyle olsa zaten çok da kontrol edilebilir toplumlar olmaz bence. Çocuğu özgür bıraktığında onunla bir de baş etmen lazım. Büyüdüğünde aslan-kaplan olmasını, yeteneklerini geliştirmesini istiyoruz. Mesela yılan olacaksa en harika yılan olmalı. Bir ağaç olacaksa en büyük köklü, en güçlü ağaç olacak. Kartal örneği üzerinden gidelim, "tırnakları olmasın, tüyleri dökülmesin, gagasını oraya buraya sürtmesin, beni çizmesin, beni gagalamasın ama büyüdüğünde kartal olsun..." Sen onun gagasını, tırnağını kesersen kartal olmaz ki! Uçamaz bile...

■ Geleceğe bir temel atmak istiyorsunuz...

Tabiatın tetkik edilmesini ve derin bakmayı önemsiyorum. Biz de tabiatın bir parçasıyız düşüncesiyle bakarak, her saniye bir canlının yok olduğu bilincinde olmalıyız. Ormana gidip mangal yaptığımızda ağaçlara zarar verdiğimizi, onların da nefes aldığını, bağırıp çağırdığımızda kuşları depresyona soktuğumuzu, böcekleri hasta ettiğimizi bilmeye ihtiyacımız var. Şehirleşmenin ciddi sinyal verdiğini görüyoruz. Seküler bakış açısını bir yana koyalım, Müslümanca bakacaksak en başta bizim savaş vermemiz gerektiğini bilmemiz gerekiyor. Açıkçası bizim yetişkinlerden umudumuz yok, geleceğimiz çocuklar.

■ Bu bilinci çocuklara nasıl aktarıyorsunuz?

Elimize bir avuç toprak alıp, "Bunun oluşması için 100 yıl boyunca kaç solucan çalıştı, biliyor musunuz?" diyoruz. Bunu bir duygu ile verdiğiniz zaman taş olsa çatlıyor. 10 yaşına kadar çocuklardan maksimum verim alıyorsun. Çocuk bastığı toprağın kaç yaşında olduğunu merak ediyor. Bir kelebeğin kozasını bulmuştu çocuklar. Kelebeğin kozadan çıkış anını gördüler. Şehrin hafızası çok mühim... Bizim amacımız yıllar sonra kent ormanına giden bir çocuğa "Ben bu böceği burada görmüştüm, şu ağacı burada öğrendim. Biyolog olmaya karar verdiğim yer. Astronomi ile ilgilendiğim ilk atölye burası!" dedirtmek.

Her şey öğrenilebilir!

Salman Khan - Khan Academy -

Eğitimle ilgili raporlamalar yapan uluslararası bir kuruluş PISA. Onun verilerine göre öğrenme, gelecek 10 yıl içerisinde online bir kanala doğru meylediyor. Khan Academy ise bu eğilimi çok erken bir tarihte yorumlamış belli ki.

Kurucusu Sal Khan, kuzenlerine derslerinde yardımcı olmak için YouTube videoları çekerek başlamış işe ama aldığı geri dönüşler onu kâr amacı gütmeyen bir organizasyon kurmaya götürmüş. Bugün Khan Academy ayda 1 milyon kullanıcı ağırlıyor, internet sitesinde ve mobil uygulamasında matematikten fiziğe, tarihten yazılıma kadar 3000 video sunuyor.

Peki alternatif bir eğitim modeli neden olsun Khan Academy, müfredattan ne farkı var, denilebilir. Cevabı yaklaşım biçiminde aslında: kendi öğrenme hızı ve becerilerine göre geri sarma, durdurma veya atlatma imkânı sunuyor. "Anladın mı?" ikazını ve tahakküm kurucu cümlesini duymadan öğrenilebiliyor her şey.

Doğru adımları takip etmenizi sağlayacak bir bilgi haritası var, bu sayede mesela basit matematikten sonra birden sizi yıldıracak ileri düzeylere geçemiyorsunuz. Notlandırma ve değerlendirme için değil, gerçekten öğrenmek ve o alanda "ustalaşmak" için yöntemler uygulanıyor. Maksat başarıya ulaşmak değil, eğlenmek, oyun oynamak, okumak, gezmek vs. diğer tüm her şey için vakit kazandırmak.

"Her şey öğrenilebilir" gerçeğinden hareket ediliyor Khan Academy'de –hayalinden değil kısacası, burası önemli!

Duvardaki Delik

Sugata Mitra

Hikâyemiz New Delhi'de başlıyor. Bir yazılımcı çalıştığı binanın çevre duvarına bir delik açıp oyuğa bir bilgisayar ve dokunmatik yüzey yerleştiriyor. Duvar binayı yoksul gettodan ayırıyor. Birazdan İngilizce konuşmayı ve bilgisayar kullanmayı bilmeyen çocuklar duvarın önünde toplanmaya başlıyor. Mitra onları öylece bırakıp gidiyor. 8 saat sonra döndüğünde yaşları 6 ila 15 arası çocukları internette dolaşıp bilmeyenlere bilgisayarın nasıl çalıştığını anlatırken buluyor. İlginç!

Herhâlde bilen biri yoldan geçiyordur ve onlara öğretmiştir, diyerek deneyi tekrarlamaya karar veriyor. New Delhi'den 480 km uzakta "bilen" herhangi birinin uğrama ihtimali olmayan, kendi yerel dillerini kullanan ücra bir köye bırakıyor bu defa bilgisayarı. 9 ay sonra geri döndüğünde "daha hızlı bir işlemci ve bir de mouse istiyoruz" diyen çocuklarla karşılaşıyor. Diğer taraftan 200'e yakın İngilizce kelimeyi "yanlış telaffuzla ama doğru yerde kullanıp" konuşurken buluyor onları. Nasıl başardınız diye sorduğunda küçük bir kız, "Bize İngilizce çalışan bir makine verdiniz ve biz de İngilizce öğrenmek zorunda kaldık" diyor. Deneyin farklı şekillerde defalarca tekrarlandığını, her seferinde aynı sonuçlara ulaşıldığını söylemeli miyim, bilmiyorum.

Mitra bize bu hikâyeyi, "Gelecekte öğretmenlerin rolü ne olacak?" sorusuna cevap olarak anlatıyor. Ve ekliyor: "Okula hiç gitmek zorunda kalmayacağımız bir zaman olacak mı?" Vardığı sonuçta söylemek istediği açık: Eğitim sürecini kendini örgütlemeye iterseniz eğitim gerçekleşecektir. Bunu yaparken öğrenenin ihtiyacı olan tek şey "büyükanne tavrı"dır: cesaretlendirme. "Vay be!" ünlemini tekrar tekrar seslendirme. Önemli olan yolu beraber yürümek değil, mühim olan sürekli "büyük soru"ları yöneltmeye devam etmek –cevabı bir şekilde bulacaklardır.

ALTERNATİF EĞİTİM İÇİN OKUMA ÖNERİLERİ

Alternatif Eğitim
Ed. Matt Hern
KalkedonYayınları

Alternatif eğitimle ilk kez karşılaşıyorsanız, işte size iyi bir giriş kitabı. Editörün isabetli seçimleriyle bir araya getirdiği makalelerden oluşan kitapta, alternatif eğitimin felsefi köklerinden cari uygulamalara, okul örneklerine kadar zengin bir yelpaze mevcut. Ilımlılarla radikaller, eski tüfeklerle yeni nesil bir arada.

Okulsuz Toplum
Ivan Illich
Şule Yayınları

Illich ıskalanmaması gereken bir anarşist. *Okulsuz Toplum* dönemine bomba gibi düşmüş, her şeyden önce "okulsuzlaşma" konusunda ciddi bir manifesto metin. Emperyal sistemin "zorunlu eğitim"de ürettiği büyük insan bilgisayarına karşı çıkış, önemli bir reddiye.

Özgür Eğitim
Joel Spring
Ayrıntı Yayınları

Zorunlu eğitime dair çokça tanımla karşılaştınız dosya boyunca. Spring buna bir ekleme daha yaparak "içselleştirilmiş otorite" diyor. Bu tanımla birlikte kaçınılmaz bir özgürleşme ihtiyacı doğacaktır. Bireyin toplumla ilişkisini "boyun eğiş"ten "uzlaşma"ya taşımaya çalışan eser, çocukları bu süreçte kolay kontrol edilebilir makine olmaktan özgür bireyler olmaya da davet ediyor.

Kaknüs Yayınları
Alternatif Eğitim Arşivleri

Alternatif eğitim dediğimizde aklımıza ilk gelen yöntemler Montessori, Waldorf ve Reggio Emilia... Kaknüs Yayınları bu yöntemleri eğitimciler ve anne babalar için bir rehber niteliğinde sunuyor. İlk yıllarından itibaren çocuğun doğasını tanıyabilir, öğrenme isteğine karşılık verebilir, yöntemleri uygulamış anne baba ve eğitimcilerin hikâyelerini bulabilir, yöntemlerin pedagojilerine uygun pratik uygulamalar yapabilirsiniz.

Ezilenlerin Pedagojisi
Paulo Freire
Ayrıntı Yayınları

"Ezilenlerin kendilerini, ezenlere ait olan 'şeyler' gibi hissetmeleri, dünya ve kendi haklarındaki görüşlerinin gerçek olmayışıyla ilgilidir. Ezenler için *olmak sahip olmaktır*, hemen hemen her zaman da hiçbir şeyi olmayanların sırtından sahip olmaktır. Ezilenler için varoluşsal tecrübelerinin belirli bir noktasında *olmak*, ezene benzemek değildir; fakat *ezenin altında olmaktır*, ona bağımlı olmaktır. Ezilenler duygusal olarak bağımlıdırlar." s.50-51

ALTERNATİF EĞİTİM İÇİN OKUMA ÖNERİLERİ

Zorunlu Eğitime Hayır!
Catherine Baker
Ayrıntı Yayınları

Catherine Baker, "zorunlu olan her şeye hayır" diyor. Okula, düşünce modellerine, öğretmenlere, eğitimdeki adaletsizliğe, yetişkinlerin çocuklar üzerinde kurdukları baskıya, öğrencilerin yaşama sevincini çalanlara, bireyin standartlaştırılmasına... Ve bunların hepsinin müsebbibi olarak gösterilen zorunlu eğitime! Baker, okula göndermediği kızı Marie'ye on dört yaşına bastığında bir mektup olarak bu kitabı yazıyor. Kitap, bir annenin gözünden kızını okula göndermeme nedenlerini okuyucuya sunuyor.

Alternatif Okullar
İnayet Aydın,
Pegem Akademi Yayıncılık

Bu kitap, farklı ihtiyaçlara yönelik farklı alternatif okulları konu edinen ve bu okullara yönelik eleştirilerle birlikte alternatif okul kavramını da irdelemektedir. Geleneksel okullar bütün çocukların ihtiyaçlarına yanıt vermemektedir. Bu nedenle dünyada alternatif okullar her geçen gün daha da çok yaygınlaşmaktadır. Çocukları için daha aktif ve özgür eğitim veren okulların arayışına giren aileler için Montessori, Waldorf, Paideia, Sözleşmeli Okullar, Mıknatıs Okullar, Küçük Okullar gibi alternatif okullar bir seçenek oluşturmaktadır.

Alternatif Eğitim Dergisi
Yeni İnsan Yayınları

Manifestodan: "Eleştirel Alternatif Eğitim adına sözü olan herkes bu platformda yer alabilmelidir. Çağımız artık bilginin öne çıktığı ve fakat iyice metalaştığı bir dönemi imliyor. Dergide gerek bilgi üretiminde gerekse verili bilgiyi eleştirmede farklı yaklaşımlara yer verilmelidir. İdeolojik olarak farklı yerlerde dursa bile ileri(ci) düşünce ve uygulamaların tanıtımı için dergilerin sayfaları açık olmalıdır. (...) bu dergi hiç kimsenin ve herkesin. Derdimiz, birlikte ve başka bir şey üretmek."

Cahil Hoca
Jacques Rancière
Metis Yayınları

Joseph Jacocot, sürgünde bir Fransız. Belçika'da yarı zamanlı bir iş bulur. Flamancadan başka bir dil bilmeyen bir sınıfa, kendisi Flamanca tek kelime dahi bilmeden Fransızca öğretmelidir. İşin altından çift dilli bir *Telemak* baskısı ile kalkar ama "öğretmek" için hiçbir şey yapmamıştır. Rancière bu hikâyeyi merkeze alarak bizi zihinsel özgürleşme üzerine keyifli, eğitim tasavvurumuzda delikler açacak bir yolculuğa çıkartıyor.

Okulsuz Büyümek
Ben Hewitt, Sinek Sekiz Yayınevi

"Çocuklar okulda, hayatlarından bu derece vazgeçmelerine değecek kadar önemli bir şey öğreniyorlar mı gerçekten? Ekran karşısında veya yaşıtlarıyla yan yana akıllı telefonlarıyla oyalanırken bir şey öğrenip öğrenmedikleri konusuna girmiyorum bile. Ben çocukların hayatta kendi yollarını çizebilmek için gerekli olan tüm bilgiyi (okuma, yazma, imla, temel matematik vb.) bir solukta ve tamamen gönüllü olarak öğrenebildiklerini gördüm. Çocuklarımın bu bilgileri, ebeveyn veya bir öğretmen müdahalesi olmadan özümseme kapasitelerine şahit olduktan sonra rahatlıkla söyleyebilirim ki; bu bilgilerin resmi eğitimle verilmesine gerek yoktur."

Biz okumuşlar, havadaki sersem kuşlar gibiyiz: **Alternatif eğitim için sayıklamalar**

Ümit Aksoy

Rivayet ederler ki halktan bir kişi bir gün, Zen ustası Rikyu'ya şöyle demiş: "Usta, bana En Üst Bilgeliğin kurallarını lütfen yazar mısın?" Rikyu hemen fırçasını almış ve "Dikkat!" diye yazmış. "Hepsi bu mu?" diye sormuş adam, "Başka bir şey eklemeyecek misin?" Rikyu tekrar fırçasını almış ve "Dikkat, dikkat!" diye yazmış. "Evet, ama" demiş adam, sıkılarak, "bu yazdıklarınızda hiçbir derinlik ve sır göremiyorum." Rikyu, sıkılmadan ve bilgece, tekrar fırçasını eline alarak, "Dikkat, dikkat, dikkat!" yazmış. Adam kızgınlıkla bir kez daha sormuş: "Peki, dikkat kelimesinin anlamı nedir?" Rikyu aynı sakinlik ve bilgelik içinde cevaplamış bu soruyu: "Dikkat kelimesinin anlamı, D i k k a t*'tir."*

Bu yazı alternatif eğitimle ilgili bir sayıklama olarak kabul edilsin; herkesin hemen hemen her şeyden hem çok "emin" hem de çok "şüpheci" olduğu bir zamanda zamanın ruhuna uygun bir sayıklama...

Önce "eğitim" kelimesinin etimolojisiyle ilgili bir notla başlayalım o hâlde:

"Dil Devriminin en heyecanlı günlerinde ([19]33 yahut 34 olmalı) açmışlar *Divan-ı Lugat-i Türk*'ü, *iğitmek* diye 900 senelik bir fiil bulmuşlar. Anlamı 'hayvan veya köle beslemek, yetiştirmek'. Bilmem neden, bu olsa olsa *égitmek* olmalı diye karar vermişler, etrafta soracak doğru dürüst dilbilimci de yok, *eğitmek* diye Türkçeleştirmişler. Oysa kelimenin aslı besbelli /i/ ile *iğitmek*. Türkçede bunun gayet güzel bir türevi de mevcut. *İğdiş*, orijinal anlamı 'besleme, ehli hayvan veya hizmetçi'. Ama Kaşgarlı özellikle belirtiyor, Oğuzlar bunu 'hadım edilmiş köle' anlamında kullanır diye." (vurgular benim)

Sevan Nişanyan böyle diyor. Bu bir kenarda dursun.

Eğitim için şu "eski dil"de kullanılan kelimelerin sayısı ise hayli fazla: maarif, talim, tedris ve nihayet terbiye. Yerimiz dar; o yüzden bir tanesini seçelim: Tedris (Arapça) "d-r-s" kökünden geliyor ve tam olarak karşılığı, "ders vermek" anlamına geliyor. Peki "ders" ne anlama geliyor? Bir metni cümle cümle yorumlayarak vaaz vermek, anlatmak, belletmek.

"İğdiş edilmiş, hadım edilmiş köle" ile "bir metni cümle cümle vaaz ederek belletmek": Aradaki farka biz kısaca "gerileme" diyelim de söz yerine otursun, orda biz a hayat bulsun.

★★★

Geçtiğimiz yüzyılın önemli felsefecilerinden Collingwood, kendi "eğitim" sürecinden bahsettiği *Bir Özyaşam Öyküsü* adlı otobiyografik metnine şöyle başlar: "On üç yaşıma değin *babam* eğitti beni." (vurgu benim)

Collingwood, bu harika özyaşam öyküsünün ilk bölümünde babasının neden kendisini "standart" bir eğitim kurumuna "göndermediği"nden bahseder uzun uzadıya. Kısaca şunu söyler: Babam vermek istediği (siz bunu "vaaz" etmek istediği diye okuyun), hiçbir şeyin o çokbilmiş eğitim sisteminin içinde olamayacağını gayet iyi biliyordu ve her gün, başta Yunanca ve Latince olmak üzere, bütün eğitim sürecimle kendisi bizzat ilgilendi.

Çok ilginç bir şekilde, tıpkı *gelenek*te olduğu gibi, satır satır metin okuduklarından bahseder büyük modern felsefeci Collingwood. Üstelik bu eğitim sadece kitap okumakla sınırlı da değildir: "Bana eski çağ ve çağımız tarihi dersleri veren, olup bitenleri, bir tasta kaynattığımız gazetelerle yaptığımız kabartma haritalarda göstererek anlatan babam oldu." Hayat bilgisi biraz böyle bir şey olsa gerek...

★★★

Devam edelim.

Kazancakis'in *Zorba*'sında, *hayata karışmak* için Girit'e gitmekte olan ve aynı zamanda romanın anlatıcısı olan "Patron", limanda sırtında santur taşıyan bir adamla, Aleksi Zorba'yla karşılaşır. Patron ile Zorba, balıkçı kahvesinde sohbet ederler ve birbirlerine iyice ısınırlar. Patron'un Girit'te bir linyit madeni vardır. Zorba, Patron'a her işte çalışabileceğini, ona yardımcı olabileceğini söyler ve Patron da Zorba'yı yanında götürmeye karar verir.

İlgili bölümde Patron, Zorba'nın ihtişamlı ama bir o kadar naif hâlini şöyle anlatır:

"'Bu adam,' diye düşündüm, 'okula gitmediği için beyni bozulmamış. Çok şeyler yapıp, çok şeyler görmüş ve çekmiş, açılmış, kalbi ilkel cesaretini kaybetmeden genişlemiş. Bizim için dallı budaklı ve çözülmez olan bütün sorunları o, hemşerisi Büyük İskender gibi bir kılıç vuruşuyla çözüveriyor. Onun açık vermesi zordur. Çünkü tabanlarından başına kadar, bütünüyle toprağa dayanıyor. Afrika vahşileri yılana taparlar, çünkü bütün vücutları toprağa değer ve böylece toprağın bütün sırlarını bilirler. Bu sırlara, karnı, kuyruğu, edep yeri ve başıyla varmıştır o. Biz okumuşlar, havadaki sersem kuşlar gibiyiz.'"

Tekrar da fayda vardır efendim: "Biz okumuşlar, havadaki sersem kuşlar gibiyiz."

★★★

Standart bir yorum yukarıdaki alıntıları muhtemelen şöyle yorumlayacaktı: Modern eğitim bizleri iğdiş edilmiş birer hayvan gibi görmekte, hepimize tek tip bir eğitim vermektedir. Dahası işbu eğitim, bizleri hayata hazırlamak şöyle dursun, ondan koparmakta, hayatla olan bağımızı askıya almaktadır. Son olarak, bir yaşam belirtisi ancak "cahil" diye yüzüne bakmadığımız ama hayat bilgisiyle dolu o şanslı olanlarımızda saklıdır.

Ama heyhat; gelin görün ki durum hiç de sandığımız kadar naif yahut basit değildir aslında.

Dümeni biraz teorik tartışmaya kıralım izninizle.

Modern düşüncenin en belirgin yahut başat sonucu geleneksel yapıların hayatı algılamayla ilgili bize sağladığı çerçeveyi dağıtmasıdır. Bu andan sonra artık karşımızda hayatı kendisi anlamak ve yorumlamak zorunda olan bireyler vardır. Söz konusu bu süzme birey, geleneğin ona verdiği bütün çerçeveyi iptal ederek dünyayı kendi gözlükleriyle görmeye başlar. Teorik köklerini Kant'ta bulan yaklaşım, her birimizin kendi "deneyim"inin asıl olduğunu

Eğitim tartışması aslında bir "otorite" tartışmasıdır. Modern devletin gücünün zirvesine çıkması, eğitimle hayatımızı yönlendirmeye başlamasıyla mümkün olur.

söyler ve ekler: Dünya/nesne diye kendinden menkul, gerçekliği olan bir "şey" yoktur. "Benim dışımda bir nesne yok; nesne benim *kurduğum* bir şeydir".

Modern devlet tam da böyle bir zeminde ortaya çıkar, oluşan otorite boşluğu kendi gücünü devreye sokarak tamamlar ve bırakın kâğıtları yeniden karmayı, masayı dağıtarak yeni bir oyun kurar ve alabildiğine bağırır: Buranın ağası benim dostlar... Başka bir deyişle keşke herkesin kendi doğrusunu bulduğu bir dünyada rahatça, müdanasız ve kimseye minnet etmeden yaşaması mümkün olsaydı. Ama ne yazık ki güç oyunu bozmuş, kötüler de kadı olmuştur Yemen'e... Modern devlet var olan bütün güç yapılarını kendi tekeline alır ve "hukuk" adı altında kendi doğrularını o çok sevdiği bireylerine dayatmaktan çekinmez. Kant bunu görse oturup ağlardı muhtemelen. Öyle ya; aydınlanmış bir birey olarak benim payıma, devletin kanatları altında boğulmak mı düşecekti?

Dolayısıyla eğitim tartışması aslında bir "otorite" tartışmasıdır, nereden bakarsanız bakın. Modern devletin gücünün zirvesine çıkması, eğitimle hayatımızı yönlendirmeye başlamasıyla mümkün olur. Nasıl derler; asıl silah kalemdir ya da Mazhar Alanson'u yardıma çağırarak soralım öyleyse: Bu ne biçim hikâye böyle, güzel abiler?

Bir yandan teorik olarak yeniden tanımlanan hakikatler, bir yanda devletin gün bu gündür deyip sopasıyla hepimizi eşek sudan gelinceye kadar dövmesi.

Acımız büyük; yaramıza biraz daha teori basalım ve şifa umalım yüce Mevla'dan:

Modern eğitim, bütün bu işlemin taşıyıcısı olarak, tam da bu noktada ikili ve paradoksal ve pek mânidar bir hamle yapar: Hem Kantçı bir üretimle nesneleri benim kurduğumu, yani her şeyin bir hakikat oyunu olduğunu söyler ama öte yandan da, her şeyin herkes tarafından rahatça "kurulabildiği" bir dünyayı *tek başına* kurmaya çalışır. Kendi gücünü bir hakikat boşluğundan yararlanarak ama onun yerine bir söylem olarak tekçi bir "hakikat" vaaz ederek yürütmeye çalışır şu bizim modern devlet.

Modern düşüncenin en belirgin sonucu geleneksel yapıların hayatı algılamayla ilgili bize sağladığı çerçeveyi dağıtmasıdır. Bu andan sonra artık karşımızda hayatı kendisi anlamak ve yorumlamak zorunda olan bireyler vardır.

Tam da bu noktada bir kurtarıcı çıkar sahneye: alternatif eğitim. Sahneye çıkar ve der ki: Ey ahali; ey "çırpını çırpını giden atlardan", "patavatsız yurttaşlar sırasına" girmek için inen, "ey hayat rengini sazendelik sanan yırtlaz kalabalık": Başka bir imkân, başka bir dünya mümkün.

Böyle der ve sorar: Herkesin kendi dünyasını kurup var olabildiği bir dünyada neden hakikatin sahibi bir güç (Devlet? Otorite? Eğitim?) olsun ki? Madem dünyanın büyüsü bozuldu neden artık gerçekten kendim kuramıyorum şu dünyayı? Neden çocuğum her şeyi kendi deneyimleyemiyor da, ona öğretilmesi gerekenleri bir "söylem"den ibaret olan tekçi yapı belirliyor?

İster eğitimle ders arasındaki uçurumu düşünün, ister Collingwood'un babasının dizinin dibindeki hâlini, isterse Patron'un, okumuşlar için söylediği o veciz cümleyi. Hepsinin işaret ettiği yer bana öyle geliyor ki şu "deneyim" hikâyesinin nasıl ters yüz edilerek, bir otorite kaybıyla birlikte, başıboş ve kontrolsüz bir hâle geldiğini anlatıyor.

Dolayısıyla aradığımız aslında kaybettiğimiz o otorite kaybıyla birlikte kökensel bir arayış olsaydı doğrusu sorun yoktu. Ama gelin görün ki kimsenin derdi "deneyim"in herkesi sarıp sarmaladığı bu boşluktan kurtulmak değildir ne yazık ki. Dünyayı kavrarken rehbersiz, yani kendi dışında bir varoluş alanına yaslanmayan her türlü "alternatif" arayış, eleştirdiği hasmının eksik bıraktığı boşluğu tamamlamış olacaktır.

Çünkü "deneyim", Kant sonrası dünyada basitçe şu demektir: Ben ancak ve ancak kurduğumu bilebilirim. Kurduğum kadarıyla ve kurduğum üzerinden ben (bir) nesneyi bilebilirim. Bunun dışında bir bilgim, bir tecrübem, deneyimim yoktur, olamaz. Burada *kurmak*, "bir rehber eşliğinde" olmaksızın dünyayı kavramak demektir. Başka bir söyleyişle, geleneğin bir rehber *eşliğinde* yaptığı "talim", (bir metni satır satır okumak), hiçbir zaman ipin ucunu, talim yaptırana vermez, ona emanet etmez. Gerçek bir alternatif arayış yahut çaba, (eğitimin, iğdiş etmenin zıttı olarak) ipin ucunu deneyimin sahibi olan "özne"ye bırakmamakla başlar, kaim olur. Çünkü satır satır okuma faaliyeti, genişçe bir geleneğin içine yaslanır, orada hayat bulur. Rehber, talim ettiren, kendi namı ve hesabına konuşmaz. Denilebilir ki o, büyük bir birikimin varisi olarak orada hazır bulunur ve burada bir kurma faaliyeti olarak deneyime yer yoktur, bilgi burada olsa olsa bir hatırlatma, izini sürme, bir belletme yoluyla, satırların arasında süzülüp bulunacak bir nüve olarak hazır bulunur.

İşbu yüzden zorunlu eğitimin muadili belki de alternatif eğitim değil de eğitimin olmadığında ve deneyimin nasıl bir sarhoşluğa ve hakikat kaybına işaret ettiğinde saklıdır belki de.

Eskiden Çin'de sağlık hizmetleri şöyle işlermiş: Hastalar, hekimlere hasta oldukları günler için değil de, hasta olmadıklarında para öderlermiş. Yani asıl olan hastalık değil de sağlıkmış.

Belki de aradığımız alternatif bu meselde saklıdır; ne dersiniz?

Ümit Aksoy
Her Şey Biraz Eksik, Otostop Hariç romanının yazarı. Edebiyat ve felsefeyle ilgileniyor.

ALTERNATİF EĞİTİM İÇİN BAZI ANAHTAR KAVRAMLAR

ZORUNLU EĞİTİM

Henüz hayatının başında olan "küçük insanın" ömrünün büyük bir kısmını, saatleriyle, oturma planıyla, kıyafetleriyle, müfredatı ve teknikleriyle dört duvar arasına sıkıştırarak sabitlemek. Zorunlu eğitim annemizin kulaklarımızda yankılanan sesi "o tabak hemen bitecek!"

ALTERNATİF EĞİTİM

Henüz hayatının başında olan "küçük insanın" ömrünün büyük bir kısmının sabitleneceği dört duvarı, saatleri, oturma planı, kıyafetleri, müfredatı, teknikleriyle "alternatif", görece "farklı" hâle getirmek... Alternatif eğitim, annemizin yemek yedirirken elindeki kaşıkla türlü çeşit rollere bürünmesi. "Aç ağzını, uçak geliyor... Geldi..."

MONTESSORİ EĞİTİMİ

İtalya'nın ilk kadın doktoru, pedagog ve antropoloji profesörü olan Maria Montessori'nin her çocuğun bireyselliğine azami ölçüde uyacak şekilde geliştirdiği pedagojidir. Ana fikrini "Kendim yapabilmem için bana yardım et" cümlesi oluşturur. Montessori pedagojisi bireysel zekâya dayalı ve yaratıcı problem çözme becerisini teşvik ve talep eder. Amaç, güçlü bir kişilik ve öz denetimin oluşmasıdır.

REGGİO EMİLİA

II. Dünya Savaşı sonrasında İtalya'nın kuzeyinde Reggio Emilia adı verilen 150 bin nüfuslu bir şehirde anne babaların çocuklarının eğitim alabileceği bir okul kurma girişimiyle başlayan sistemdir. Bu yaklaşımın yaratıcısı ve öncüsü, Loris Malaguzzi'dir. "Eğitim her çocuğun hakkı" düşüncesiyle okul, aile ve toplumun iş birliği içinde çalışması gerektiği esas alınır. Çocuklar hayatın anlamıyla ilgili cevaplar aramaktadırlar. Onlara cevabı vermek için acele etmemek, onun yerine cevabı kendilerinin bulması için teşvik etmek gereklidir.

OKULSUZLUK

Sağlık, kilise, medya, ordu gibi kurumların eleştirisini de içine alacak biçimde, Batı'da okul karşıtı bir söylem repertuarı oluşmuştur. Buna göre, bir yandan çeşitli söylem stratejileriyle eğitim güzellemesi yapılırken, aslında okul, toplumu alıklaştırmanın ve bireyi sistem için birer vidaya, birer çarka dönüştürmenin kurumsal hâli olmaktadır. Bu sebeple, toplum okulsuzlaştırılmalıdır.

EV OKULU

Alternatif eğitim denilince ilk akla gelenlerden biridir. Ebeveynin evde, çoğu kez evin bir odasını öğretim mekânı olarak düzenleyerek gerçekleştirdikleri eğitim yöntemidir. Zaman içinde, evde eğitim veren ebeveynin ihtiyaçlarını karşılamak üzere müfredatla, eğitim malzemesiyle, yöntemle ilgili bir literatür de oluşmuştur.

DEMOKRATİK OKUL

Çocukların karar verme süreçlerine dâhil olmaları, kurallar konusunda anlaşmalar yapabilmeleri, problem çözebilmeleri önemli özelliklerinden. Bazı okullarında zorunlu bir müfredatın takip edilmediği ve öğrencilerin her gün ne yapacaklarına kendilerinin karar verdiği modeller var. Demokratik okullarda tek yaşa dayalı gruplamalar yapılmaz. Hangi yaşların bir arada bulunacağı öğrencilerin ortak ilgilerine bağlıdır.

WALDORF EĞİTİMİ

Çocukluğun ilk yedi yılının hayatın bütününü belirlediğinden yola çıkıyor. Çocuğu birey olarak görüp yaratıcılığını, öğrenme yeteneğini, düş gücünü, iradesini ve iyimserliğini desteklemeyi önemsiyor. Çocukların bedensel, ruhsal, zihinsel sağlığı ve bireysel gelişimine önem verilmesi gerektiğini savunuyor. Eğitim felsefesinde baskı ve ezber reddedilirken, çocukların doğa ile iç içe, ritmik gündelik yaşam içerisinde hayatı öğrenmesi hedefleniyor.

Anne ve Ev Kıskacında Çocuk

Okulsuz Eğitimdeki Sorunları Görmek

Ümmühan Karabulut

Dengesiz ve süratli değişimlerle dolu kararsız dünyamızda mevcut eğitim sistemlerine alternatif olarak doğan ve hızla yaygınlaşan bir kavram var, okulsuz eğitim (unschooling) ülkemizde oldukça yeni. Altyapı anlamında eksikleri olan bu uygulamayı hayata geçirmeye çalışan hiç de az denmeyecek bir kesimin varlığı dikkatleri çekiyor. Materyaller, gerekli ortamlar, ihtiyaç duyulan atölyeler, denkliği düzenleyen gözetim sistemi ülkemizde yaygınlaşmamış olduğundan bu işe emek veren anne babaların büyük bir maceraya atıldıklarını düşünmekten kendimizi alamıyoruz.

Neden rahatsızlar?

Bu ebeveynler -bilhassa anneler- eğitimin belirli standartlara ve okul binaları içerisine hapsediliyor olmasına, tek tip ve renksiz oluşuna karşı çıkıyorlar. Okul içerisinde bulunan tahakkümü, rahatsız edici bir kontrol ve gözetim korkusunu, buyurgan eğiticileri eğitim olayının dışında bırakma isteği ile hareket ediyorlar. Eğitimde kalıplaşmış ve günlük hayatta kullanılmayan bilgilerin hafızada depolanmasına mâni olmak istiyorlar. Bu tek kullanımlık bilgilerin ve okul ortamının çocuğu mutlu etmediğini; onun ilgi ve ihtiyaçlarına göre eğitimin ancak annenin yanında, evde olacağını keskin ve katı inançla savunuyorlar. Çocukların doğuştan getirdikleri becerilerini ve üretkenliklerini sadece bu yolla en etkili biçimde ortaya koyabileceğini düşünüyorlar.

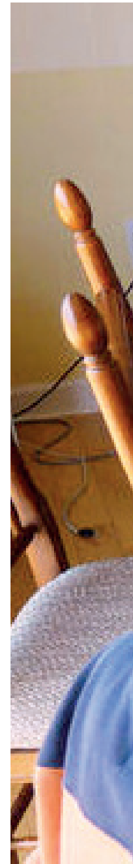
Bu uygulama birbirinden farklı, belli bir formatı olmayan, kişi sayısınca özgünlük gösteren, anne sayısınca değişken bir metot aslında. Önceden belirlenmiş müfredat, ders başlıkları, öğrenim saatleri, belli bir hedefleri yok. Öğrenmekten ve öğrendiklerinden keyif almayı çocuklara öğretmek en büyük amaçları.

Ama henüz ülkemizde bunun denenmiş bir örneği yok. Yurt dışından birkaç örnekle, motivasyon dolu makalelerle yol alıyorlar. Öğrenme dediğimiz hadisenin her yerde olabileceğine aramızda inanan elbette çok. Kitaplar, internet, aile, müzeler, geziler ve doğa eğitim için yeterli materyallerden. Hayat zaten başlı başına bir okul. Ama bildiğimiz manada mektep yani dört duvar arasına sıkışmış sıralar, karatahta ve buyurgan bir öğretmenden müteşekkil olan o kötücül okul tanımlaması, çocukları gelecekteki mesleklerine ve hayata hazırlayamaz onlara göre. Ve yine bu ebeveynlere göre gelecek kimse tarafından öngörülemez. Okulsuz eğitim, "Öngöremeyeceğimiz bir geleceğe çocuklarımızı evde daha özgün, daha donanımlı hazırlarız" diyen annelerin başvurduğu bir yöntem.

Okulsuzluk...

Çocukları bugünün değil yarının mesleklerine hazırlıyoruz, diyen annelerin biraz tevekkülden mahrum olarak duydukları bu telaşa tanık olmak karmaşık bir durum. Bu konuda ısrarlı ve atılgan birçok annenin diğer bir iddiası ise sadelik; sadeliğin eğitimle çok yakından ilgili olduğunu düşünüyorlar. Karmaşadan uzak ve sadece gerekli bilgiye odaklanılabilen bir ortam her çocukta farklı ufuklar açacaktır, diyerek evlerini bu işe en uygun yer olarak tayin ediyorlar. Çoğu salonlarını iptal ederek evin bir köşesine çadır kurmuşlar. Kimisi karalamaya müsaade ettikleri duvarlarla beraber çocuğa özgür ortamlar sağlamışlar. Minderlerle dolu okuma köşeleri oluşturmuşlar. Sadece çocuklarına odaklandıkları evlerinde misafir dahi istemedikleri gibi gözlemlerimi genellersem ayıp etmiş olurum ama çoğunluk böyle bir telaş ve eğilim içerisinde.

Birçoğu bu sürecin kendileri için de bir öğrenme süreci olduğunu dillendiriyorlar. Onlara göre okulsuz eğitim uygulanabilirlikten ziyade yaşanılabilirlik üzerine kurgulu. Uygulama kelimesi daha çok maruz kalmayı çağrıştırdığından işin içine bol miktarda felsefe katarak ilerli-

yorlar. Tüm bunların yanı sıra kötü ihtimaller (çocuk okulda uyuşturucuya alışır, okula giderken servis kaza yapar, yolda araba çarpar vb.) üzerinden olumladıkları ve yaptıkları işi, cari olandan daha doğru görme eğilimleri de var.

Ne diyorlar?

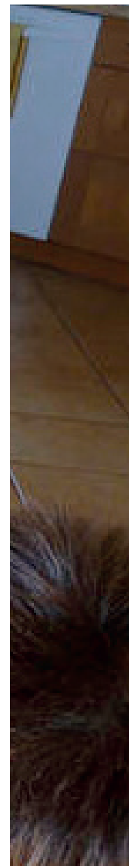
Bu annelerin bazılarının çocuklarından, aşırı sahiplenici biçimde bahsettikleri dikkatimi çekiyor. Bu aşırı vurgulanmış iyelik ekleri maalesef işin okulsuzluk idealinden ziyade bir biriciklik ve müstesnalık savaşı olduğu hissine kapılmamıza neden oluyor.

Okulsuz eğitim anneleriyle zaman zaman görüşüyorum. Çoğu zaman olmasa da buluşmalara katılıyorum. Genel bir bakış açıları yok, kendi içlerinde meseleyi ele almada farklılıklar var. Ve bu da aslında tam olarak okulsuz eğitim felsefesinin zihniyetini yansıtan bir şey. Yani her ebeveynin meseleyi ele alış biçimi, içinde bulunduğu özel koşulları, çocuklarının bireysel farklılıkları bu anlamda okulsuzluk yolculuklarının belirleyicisi oluyor.

İşin içine ebeveynlerin eğitim, inanç ve kültürel farklılıklarını da katmak lazım. Bazıları gerçekten bunu bir hayat felsefesi olarak görüyorlar bazıları kendi eğitim hayatlarındaki kötü hatıralardan ders çıkararak alternatif eğitimin peşine düşüyorlar; bazıları da ideolojik kaygılarla, mevcut eğitim sistemini beğenmediği ya da eksik bulduğu için bu yola sapıyorlar. Her bireyin gerekçeleri farklı.

Basit fen deneyleri, bol kitap okumaları, evde ve doğada gerçekleştirilebilecek tecrübelerle eğitim denilen hadiseyi başaracaklarına inanıyorlar. Bir yandan bunun bir endüstri olmasından yakınıyorlar. Bunun da zamanla başka bir endüstriye evrildiğini henüz görmek ve kabullenmek istemiyorlar. Durum şu ki mevcut eğitim sisteminin çocuğun kendi kendine başarma ve merak duygularına, öğrenme aşkına ket vurduğunu ve bireysel farklılıkları köreltttiğini düşünürlerken hatta eleştirir ve yadsırlarken, diğer yandan okulsuz eğitim adı altında ticari akademik bir alternatif okul ya da alan da oluşturuyorlar kendilerine. Süregiden kurslar, atölyeler, sistematik ders takipleri bunun çarpıcı örneklerinden. Ebeveynler daha büyük bir yükün ve bilinmezliğin altına girebiliyorlar. Gerçekten bu hadiseyi başarabilmeleri için ebeveynlerin donanımlı, istekli ve gayretli olması gerekli.

Peki babalar?

Babalar bu işin neresinde diye sorarsanız, okulsuz eğitim uygulamasında bazı annelerde rastlanan kendine olan ayarsız güven, o ailelerdeki babaları da çocukları gibi annenin yörüngesine hapsediyor. Elbette bazı anneler böyle. Özellikle aşırı iddialı, baskın, güçlü annelerin ısrarı ve iddiası çocukları yanlarında komutlara uymak zorunda olan birer dekor nesnesi hâline dönüştürüyor.

Ve bu annelere göre bu çocukların hepsi birer deha! Yurt dışı örneklerinde okulsuz büyütülmüş çocuklar arasında aşçı da çıkabiliyor, müzisyen de. Ama bazı annelerimiz çocuklarını görmek istedikleri mesleklerden başkasına razı olmuyorlar.

Elbette içlerinde çok iyi niyetli, okulsuzluk felsefesini benimseyen, özümseyen anneler var. Fakat "hükmetme" iddiasında olanlar da az değil. Sanki gören gözeten, her şeye hükmeden olmak istiyorlar. Çocuklar bu tür evlerde okullardan daha çok kontrol altındalar. Kibar bir otoriteye maruz kalıyorlar, sonu -ciğim ekiyle biten emir kipinde ricalara muhatap kalan çocuklar...

Okulsuz eğitim ebeveynlerin ortak karar ve çabasıyla belki olumlu bir yöne doğru akabilen bir tecrübe olabilir. Okulların ve eğitimcilerin içinde bulundukları şartlarını, performans ve perspektiflerini gördükçe, tecrübe ettikçe bu konuda daha alacak çok yolumuz olduğunu fark etmek zor değil.

Belki de bütün çocuk sahibi veliler olarak, öğretmenleriyle bir uzlaşıya vararak ifrattan ve de tefritten uzak, daha ortada bir eğitim anlayışını pratik ve uygulanır kılabiliriz. Okula devam ederken bir yandan doğru öğrenmeye giden yolların önünü açmak öğrenciyi ve öğretmeni yüreklendirmek mümkün olacaktır.

Ümmühan Karabulut
İletişimci. Sosyoloji mezunu. Sıradan insan gözlemcisi, gündelik hayat işçisi...

Kemal Sayar

Tereddüt

Seyir hâlindeyim, bu bir lütuf gibi. İnsanlara dâhil olamıyorum. Her şey kendi içimde, insanların telaşına dâhil olamıyorum. Allah ile farklı bir muhabbetim var. Hani ruh hisseder ya her şeyi, o travmadan sonra bambaşka bir insan oldum. İnsan kendisine gafil ama Allah bir tünel içerisinde beni korudu. Hırslarım vardı ve bu süreçte bunlardan sıyrıldım. Bu dünyanın kurallarını, oyunlarını bilmiyorum ve bilmek de istemiyorum. O'nun rızasıyla bir hayat istiyorum, yaşamayı istedim mi bilmiyorum, sevmek istiyorum, bir teselli arıyorum. Affedebilir miyim kalbimi kıran kişiyi? Affetmemek, "Ben Allah'tan daha iyi bilirim" demektir. Allah sana zulmetmiyor, eksik olan bir şeyi tamamlamanı istiyor. "Bu imtihanları sana kendini düzeltmen için veriyorum" diyor.

Tarazlanmış sesi, gönlü kırıkların lisanını konuşmak istiyor ama kelimeler boğazında düğümleniyor. Gönlü kırıklar böyledir, uzun sessizliklerle konuşur. Hatta konuşmaz da onları sessizliğinden tanımanızı ister. Ses veren sessizlik. Bir yün yumağına dolanmış gibi, sözler dudaklarında kımıldadığında onu bitap düşürüyor. Sadece mazinin yaralarından ibaret bir hayat, yaklaşmak isteyen istikbali hayaletleriyle korkutuyor. Karşımda bir şiir olup çağlayan bu genç kadını şaşkınlıkla dinliyorum. Kimileri dertlerinden bir şiir damıtır ve dünyaya bu şiirle meydan okur. Ama aşk duvarına toslayıp da sersemleyen ötekilerden onu ayıran bir şey var. O bu sersemletici uykudan yeni ve başka bir sabaha uyanmak istiyor. Gönlü kırıklarla beraber olan Rabbine bir cilve, bir naz var onun edasında. Hani biraz cesaret etse, "kovanım yağma olsun" diyecek ama ya içinde o kovana dair bir özlem kalırsa. Ya her şey darmadağın olduğunda, onun ruhunu sükûnet limanına vardıracak yeni bir nizam zuhur etmezse? Kovandan vazgeçmek zor. Sevilme arzusundan, hayatın bu diriltici nefesinden feragat etmek zor. Bir yakarış, Tur Dağı'ndaki Musa gibi, "Rabbim bana kendini göster!" Göster ki bütün bu ıstırabın bir karşılığı olduğunu bileyim. Beni kimse sevmese bile, Senin tarafından sevildiğimi bilmenin tesellisini ver.

Sevmek, yüreği hiç bilmediği yerlere götürür. "Aşk, tanımadığımız birine sahip olmadığımız bir şeyi vermektir." Ebediyetin ruha değdiği, zamanın akmadığı o geniş ana taşır kişiyi. Aşk kendinden gitmektir, bazen kendine gitmektir, bazen yolda kaybolmak. "Gitmek daima aşina olanın bir parçasını; yabancı olan, aşina olmayan ve önceden kesinlikle bilmediğimiz bir parça için, bir yer için, yaşamın bir parçası için terk etmektir. Gitmek söz konusu olduğu zaman bizi bekleyenin ne olduğunu asla bilemeyiz" der Jean-Luc Nancy. Sevdiğimize göç ederiz. Sevdiğimizin yüzünde kendi hikâyemizi yeni baştan yazmak isteriz. Sevilen insan hayatını kaderin salvolarına karşı direngen bir ruh, kendi yatağını deşen muzaffer bir nehir gibi yeniden yazar. Madem bir âdemoğlu onu sevilmeye değer bulmuştur bu karanlık dünyada, boşuna yaşanmış bir ömür olmayacaktır hayatı. Başı sıkıştığında, boğulacak gibi olduğunda onu kurtaracak bir can simidi, tökezlediğinde yaslanacağı bir koltuk değneği vardır artık. Sonra birden kendimizi seyrettiğimiz o ayna kırılır. Aynanın ardındaki sır dökülür. Ardını gösteren bir cam, sevgilinin bütün kusurlarını serer ortaya. İşte en zoru burası. Yaşadıklarımın bir serap, kocaman bir yanılsama olduğu gerçeğiyle nasıl baş edeceğim? Bu bensem, o sırılsıklam âşık kadın da kimdi?

O buysa, bir deniz feneri gibi bana kalbimin yolunu bulduran o adam kimdi? Şimdi payımıza ıstırap düşüyorsa, bizi kanatlandıran o sevinç nereye buharlaştı? Aşkın fısıltıları hangi bilinmez âlemde izini kaybettirdi?

İki uçurumu birleştiren bir asma köprüde yürüyor, ayak bastığı bu yardan öteki yakaya geçtiğinde bir dönüşü olmayacak sanki. Her ürkek adımda göz ucuyla geride bıraktığı yeri süzüyor. Ya o, ya O. Takat yetirebilir miyiz diğer kıyıya? Bu yardan o Yar'a geçmenin yalnızlığını üstlenebilir miyiz? Sırtımızda bir aşk ölüsünü sürüklerken yürümek pek zor. "Döküp varlığı gitmek" gerek ama o sadece şiirlerde mi oluyordu? İnsan Tanrı'yı özler ama dünya ağrısı da bir türlü dinmez.

Konuşuyoruz, kelimelerin uçan halısında şairlerin ülkelerine uğruyor, kelam-ı kadimden yaşadıklarına şerh düşüyoruz. İlk geldiğinde olduğu kadar şüpheci değil artık, bana diyesiydi ki elemim bir doktorun kârı değil. Benim elemimi siz yüklenemezsiniz doktor demeye getirdiydi. İnsan ve Tanrı arasında bocalamak her babayiğidin harcı değil. Kökten bir yalnızlıktır belki hayat ama bu yalnızlığı bile isteye seçmek, şu genç yaşta, dünya libasından soyunmak pek zor mesai. "Tanrı'nın sessiz çölü"ne düşmüş olan âşığın hiçbir şeyi yoktur ama her şeyi vardır.

Posta kutuma bir mesaj düşüyor ikinci görüşmeden sonra: *"Razı olmak istiyorum" demiştim Rabbime, "hiçbir şeyde aşırı olmamam gerek" demiştim. Olanda hayır vardır, deyip yürüyorum. Bu belki güzel ve normal ama benim rabıtamda sorun çıkartıyor. Hayata karşı hevesimde, tevekkülümde, teslimiyetimde, muhabbetimde ki bunlar benim için çok önemli... Ruhun sıkıntısı hep nefsinden midir? Buna cevabım evet. Çünkü "Bir kez Allah dese aşk ile lisan, dökülür cümle günah misl-i hazan." Yani bizde aşk yok efendim, nereye sarılsam avunamıyorum. Lakin lütfettikleriyle mutluyum; küçücük şeylere, bazen bir gökyüzüne, bazen bir yağmur damlasına, camideki çinilere, minareye, çocuklara, renkten renge bürünmüş yapraklara hayranım, gönlüme bahar doluyor. Ama işte bazen yetmiyor. Bunun adı ne? Şükürsüzlük mü, tamahkârlık mı, sahip olmadığına arzu mu? Bu yetmediği zamanda da içimdeki kötüleyen nefs hemen dalgalanmaya başlıyor. Önce geçmiş yaramı kaşıyor, hâlbuki unuttum diyorum, "yaram iyileşiyor, her şeyle, hayatla barış imzaladım" diyorum, "hiç olmadığım kadar olgun ve huzurlu hissediyorum" diyorum... Sonra imtihan hemen başlıyor. Yine yalnızlığımı ve hüznümü yüzüme vuruyor, "insanlar yine gününü gün ediyor ama sen acı çekmeye devam ediyorsun, sınanmaya devam ediyorsun" diyor. Kalkıp silkelenip yeniden umutlanacakken hayata karşı, o, filizlerin üstüne basıyor geçmişi hatırlatarak ve geleceği de karanlık sandırarak...*

Bu cümleler bana ait değil, o genç hanımın. Bu metinde onun izniyle yer alıyorlar. Hani şair diyor ya, "bende sığar yedi cihan ben bu cihana sığmazam". Bana günler, aylar ve yıllar boyu nasıl olup da insanların dertlerini dinlediğimi soruyorlar. Çünkü her insan öyküsünde gizli olan bir şiirin izini sürüyorum. Çünkü her insan, kendini hikâye etme imkânı bulduğunda sizi şaşırtabilir. Ulu dağlarda açan mevsimlik bir çiçek gibi, dikkat etmeyi başardığınızda size renklerini gösterebilir. Ona bakarken kendinizi de görürsünüz. Bana anlatılan bu hikâye benim hangi yaramı kanatıyor? Beni bilinç dışımda hangi yolculuklara çıkarıyor? Kâinatın özünü içinde taşıyan insan, bir âlem-i sagir olarak hayretinizi yenileyebilir, kendini onarırken sizi de onarabilir. Yeter ki birbirimize misafir olabilelim.

> ***Bu hepimizin hikâyesi: Macera istiyor ama güvenli alanımızdan uzaklaşamıyoruz, öteleri arzuluyor ama yola çıkamıyoruz, kesinlik istiyor ama tereddütle yaralanıyoruz.***

Dünyada bir misafir olduğumuz gibi, bir sohbeti, bir şiiri, bir ülküyü, bir anı paylaştığımız insanları da misafir ederiz. Kimi uzun oturur, kimi kısa. Kimi içimizde varlığını sürdürür, kimi kısa misafirliğinden bize bir renk, bir koku bırakarak sırra kadem basar.

Affetmek istiyor ama zor, unutmak istiyor bu daha da zor. Çile hırkasını istiyor ama atlas kumaşlar gözünü kamaştırıyor. Onun hikâyesi hepimizde yankılanıyor. "Bir teselli ver!" diye niyaz ediyoruz ama teselliyi sadece O'nda bulabileceğimize ihtimal vermiyoruz. Ay batmadan güneş doğmuyor. Gönül yarası, sonsuzluktan bir damla tatmadan şifa bulmuyor.

"Bilmezdim sevgi de sular gibi gizlenirmiş zamanın yapraklarına" diyor şair. Sevmek ve sevilmek bir nasip meselesi. Yola çıkmadan yolun bizi nereye götürebileceğini kestiremeyiz. Sonuçta, "ya aşk ölüyor ya da âşıklar". Seçim yapmak zorunda kaldığımızda donup kalıyoruz bu yüzden. Hayatlarımız tereddütlerle örülü: Bulduğumuz yer, bıraktığımız yerden daha asude olacak mı? "Kovanım yağma olsun" demeden, "ballar balını buldum" da diyemiyoruz. Bu hepimizin hikâyesi: Macera istiyor ama güvenli alanımızdan uzaklaşamıyoruz, öteleri arzuluyor ama yola çıkamıyoruz, kesinlik istiyor ama tereddütle yaralanıyoruz.

Günler günleri kovaladı. Posta kutuma birkaç mesaj daha düştü. Aylar sonra yeniden görüştük, ilaç ve zaman işe yaramış, ruh âlemini buza kesen o uzun ve karanlık kış, yerini bahar cıvıltılarına bırakmıştı. O uzun yorgunluktan geriye, her birimizin içinde nöbet bekleyen o derin tereddüt kalmıştı sadece. Araftakilerin içinde bekleyen ve geçmeyen bir ağrı gibi, şakakları yoklayan o soru. Kalmak mı zordu, gitmek mi?

Kemal Sayar
Psikiyatrist, şair, yazar. Elliye yakın kitap, çok sayıda makale ve deneme yazdı. *Karanlıkta Görmek* son kitabı.

Köylünün zamanı

Emel Özkan

Mahsul devşirilmiştir artık. "Harman sonu dervişlerin" ve başakçılarındır. Başakçılar, tarlada kalanları toplarlar; tıpkı akşam pazarından sonra tezgâhların arasında gezinen gariplerin rızıklarını aramaları gibi.

Benzeye benzeye yaz, benzeye benzeye kış gelir, demiş atalar. Anlaşılan; bahar ile güzü, birer köprü gibi görmüşler sadece. Bu köprülerin altından her yıl ne sular akar; üzerinden kuş sürüleri süzülür. Katarların göçü, fırtınalar koparır. Rüzgâr ayaklarına kapansa da, gidenleri geri döndüremez. "Kuşlar da kaderle uçar" çünkü.

Tarım ve hayvancılıktan maişetini temin eden köylü, zamanın da bir kaderi olduğunu müşahede ederek bilir. Kuş göçlerini, bitkilerdeki hareketliliği, ay ve güneşin deveranını gözlemlemeye dayanan tecrübesi, yıllık takvimini belirler onun. Huyunu öğrendiği havanın, suyuna gider hep. Bu sayede, bağ bahçe ve hayvan otlatma işlerini, hâle yola koyar; mahsulün ve davarın muhtemel zarardan korunmasını sağlar. Köylü için dünden belli olan senelik hava tahmini, kentlilere bir kehanet gibi gelebilir şimdi.

Halk takviminde bir sene, Kasım ile Hızır, yani kış ve yaz olmak üzere başlıca ikiye taksim edilir. 179 gün süren ilk kısım, miladi takvimde yer alan kasım ayının sekizinde başlayıp, mayısın altısına tekabül eden Hıdırellez'e kadar devam eder. Bu dönemin ilk üç safhasını oluşturan "sayılı günler", çay ve sohbetle geçirilir köylerde.

Alamet-i farikası Ülker yıldızı olan kasım dönemi, kendi arasında dört safhaya ayrılır. İlki, 45 günlük bir devredir ki, "kasım" diye adlandırılır. İkincisi 40 gün süren, "erbain" ve "kara kış" namıyla da bilinen "zemheri"dir. 21 Aralık'tan 1 Şubat'a kadar, Ayaz Paşa yol keser civarda; hayvanların bakımı güçleşir. Derler ki: "Zemheride yoğurt isteyen, cebinde bir inek taşır." Ardından, 1 Şubat ile 21 Mart arasındaki 50 günlük "hamsin" devresine sıra gelir. Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinden öğreniyoruz ki, dillere destan hamsi balığının adı buradan mülhemdir: "... Lazların üzerine düştükleri, alışverişi hakkında kavga ettikleri hamsi balığı vardır. Bu balık, Hamsin'de çıktığı için hamsi balığı derler." Bu dönemin içinde, "gücük" adı verilen şubatın, kendisi küçük ama hatırı büyüktür. Halkın, "Kasım yüz, gerisi düz" dediği gün, 15 Şubat'a tekabül eder. Artık soğuğun inadı kırılacak demektir; toprağın içi kıpır kıpırdır. Hem bu ayda cemrelerin ikisi düşer de, buzlar tutunacak dal bulamaz kendine. Evet, sayılı günler nihayete ermiştir; ama ihtiyatlı davranmakta fayda vardır. Ne demişler? "İşini kış tut da, yaz çıkarsa bahtına."

Kasımın dördüncü, yani son safhası, 1 Mart'tan 6 Mayıs'a kadar hükmünü yürütür ve "oğlak kışı", "leylek kışı" gibi latif isimlerle anılır.

Devran dönmeye başlasa da, yaza vakit vardır daha. "Getir bana Hızır'ı, getireyim sana yazı." Hızır günlerine kadar havaya aldananlar, bir diğer söyleyişle, dereyi görmeden paçayı sıvayanlar zarara uğrayacaklardır. Güneşe bakıp da çiçeğe duran ağaçlar, eğer soğuk vurursa eşinden ayrılmış turnaya döner. Kasımın son safhası olan oğlak kışı aldatıcıdır hasılı. Ayaza çeken 11-17 Mart'tan hemen önce, ihtarlara aldırmayıp yaylaya çıkan ihtiyar bir hanımın hayvanları, donarak telef olmuştur. Halk takviminde "berdelacuz" da denilen "kocakarı soğukları", işte bu hikâyeden adını alır. Nisan ayı da, kazma kürek yaktıran marttan geri kalmaz. Ahali arasında, "Kork aprılın beşinden, öküzü ayırır eşinden" diye söylenegelir. 5 Aprıl, 18 Nisan'a denktir; o gün çıkan fırtınaya "camız kıran" derler. Bu isim de, bir hikâyeye tutunur yine. Bir çiftçinin sabana sürmek için tarlaya götürdüğü iki sığırından biri soğuk sebebiyle zayi olunca, o günün adı camız kıran kalmıştır. Nisan, şifalı görülen yağmurların düştüğü aydır aynı zamanda. Bazı yörelerde bu yağışlar, "saç uzatan yağmur" namıyla anılır.

Oğlak kışının elaman dedirten bir diğer vakti, 20-25 Nisan tarihlerine denk düşen, "her günü bir devir" sayılan sitte-i sevrdir. Hani, 23 Nisan Çocuk Bayramı bulutlu geçer hep; sebebi budur zahir. Gözümüzün nuru güneş, boğa yani sevr burcundadır; sağı solu belli olmaz bu yüzden. "Kimin arabasına binersen onun düdüğünü çalarsın" misali.

6 Mayıs'a tekabül eden Hıdırellez'le birlikte, mayısın ve rençberin yüzünde güller açar. 184 gün sürecek Hızır günlerinin, yani rızık mevsiminin kapısı aralanmıştır. Ağılda doğan oğlağın, ovada otu biter şimdi. Tabiatla hemhâl olan köylümüz, takvim hesabının yanı sıra, mahlukatı temaşa ederek de yazın geldiğini gözlemler. Gamlı baykuşun ötüp, nazara karşı kullanılan üzerlik otunun yeşermesini, güvenilir bir ulak kabul etmiştir o. Yaz mevsimini şöyle konuşturur muhayyilesinde: "Bir kuşum var ötmeyince, bir otum var bitmeyince gelmem." Efendim, keçinin kuyruğu gibi ipuçlarından yola çıkarak, anlık hava durumu tahmininde de bulunur üstelik. Bu da bir başka kehanetidir onun.

Köylü, "sapan ayı" diye tanımladığı mayısla birlikte, adımını sağlam atar yere. Ancak, gözünü semadan ayırmaz. Çünkü, kasımın kılıcı misali Ülker yıldızı, zaman zaman ışıldayacaktır başı üstünde. Mesela, 31 Mayıs'a denk gelen Ülker fırtınası günü, zarar görmesin diye hayvanlarını yabana salmaz. Haziran ayını, tarlada ter dökmekle geçirir malum. "Orak ayı" denilen temmuzu da keza. Ekinler orağa gelecek denli olgunlaşır bu dönemde. 10 Temmuz, "bevarih" denilen sıcak rüzgârların sonudur. Asıl sıcaklar, "harman ayı" olan ağustosun ilk haftası çöker. Yaprak kımıldamayan bu günlere, "eyyam-ı bahur" denir. Şu söz, güneşin alnında çapa sallayan çiftçiyi gayrete getirmiştir: "Ağustosta beyni kaynayanın zemheride tenceresi kaynar." Neyse ki, "Ağustosun yarısı yaz yarısı kıştır." Haddini aşan her şey gibi, hava da zıddına inkılap eder. Devran döner, fırtınalar birbirini kovalar. Tabiattaki hareketlilik, gönle dahi tesir eder. 2 Eylül'de çıkan ve güzün başladığını haber veren Mihrican fırtınası, bir Yozgat türküsünü şöyle havalandırmıştır: "Mihrican mı değdi gülün mü soldu/Ağlama gözlerim Mevlam kerimdir." Gül solar da, bülbül gülzarda eğlenir mi hiç. Turna geçimi, Kırlangıç fırtınası gibi adlar, bu dönemdeki kuş göçlerinden adını almıştır. Gökyüzü gibi arz da tenhalaşır. Mahsul devşirilmiştir artık. "Harman sonu dervişlerin" ve başakçılarındır. Başakçılar, tarlada kalanları toplarlar; tıpkı akşam pazarından sonra tezgâhların arasında gezinen gariplerin rızıklarını aramaları gibi. Hızır günlerinin son deminde yolcular yollarına koyulurlar. Rivayete göre, onlardan birinin şöyle söylediği duyulmuştur: "Leylek der ki, (Hızır) 120'de duramam, 130'da kalamam." Leyleğinki zengin kalkışı değildir zahir. Diğer kuşların da keza. Yorucu iş kalmadığından sebep, rençberler ekim ayına "avara" demişlerdir. Kasım, dönüp dolaşıp gelmiştir işte. Köylü, meydanı kara kışa teslim edip köşesine çekilir. Kâh evde kâh kahvehanede kâh köy odasında, hem dinlenecek hem de sayılı günlerini hesap edecektir yine. Ona göre, "Ay aydın, hesap bellidir."

Emel Özkan
İlahiyat Fakültesi mezunu. Yazar ve şair. *Dar Zaman* ve *Yolda Anlatırım* şiir kitapları. 2016 Necip Fazıl İlk Eserler Ödülü'ne layık görülmüştür.

MESNEVİ ve SYLVIA ve İNTİHAR:

İranlı kadın Yazar Gazâle-i Alizâde

Zeynep Özel

"Gazâle, hepimize birer tokat atarak çekip gitti..."
(Huşeng Golşiri)

Takvimler 11 Mayıs 1996 yılı cuma gününü gösterirken, İran'ın kuzeyindeki yemyeşil Cevahir köyünün sakinleri, ağaca asılmış bir kadın cesedi buldu. Bu kadın, iki ciltlik ödüllü roman *İdrisîlerin Evi*'nin de müellifi olan ünlü yazar Gazâle-i Alizâde'den başkası değildi.

Henüz dilimize çevrilmiş bir eseri bulunmayan Alizâde, 1947 yılında, şair ve yazar bir anne ile zengin tüccar bir babanın tek çocuğu olarak Meşhed'de dünyaya geldi. İçe dönük, derin ve oldukça zeki bir çocuk olan Alizâde, annesinin ifadesiyle çocukluğunu "salkım söğüt ağaçlarının arasında, çiçeklerin, çimenlerin ortasındaki havuzlu bir ev"de geçirmişti. Ancak Gazâle'nin gözünde durum bir hayli farklıydı. Kavgalarla dolu ve sürekli boşanma eşiğinde gezinen bir çiftin çocuğu olmak, "hikâyelerinde neden 'ev yoksunluğu' vurgusu bu kadar güçlüdür" sorusunun da yanıtıydı. Eve olan özlemini bir söyleşisinde: "Uyurken hep bir ev düşlerim..." diyerek de dile getirmişti.

Gazâle-i Alizâde

Annesi, Gazâle'nin depresyona yatkın olduğunu, daha küçük yaşlarda vejetaryen olmayı tercih ettiğini belirtmişti. Ayrıca Gazâle'nin, hayali arkadaşı Hüseyin'in hikâyelerini gözleri kapalı dinlerken, bir yandan da onları evdeki sekretere yazdırdığını da. Ömrü boyunca Hüseyin'le arkadaşlığını sürdüren Gazâle ise bu tuhaf ilişkiyi "Gerçek hayat o kadar acımasızdı ki, müşfik hikâyelere sığınıyordum" diye yorumlardı.

Tahran Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdikten sonra, kendisine daha uygun gördüğü felsefe ve sinema alanlarında eğitim almak üzere Paris Sorbonne Üniversitesi'nde eğitime başladı. Mistisizme olan ilgisi onu İşraki felsefe çalışmaya ve böylece tezini Mevlânâ ve eserleri üzerine yapmaya yönlendirdi. Ancak babasının ani ölümü üzerine tezini tam bitiremeden İran'a döndü.

Edebiyat Mahfillerindeki Çocuk

Kendisi gibi yazar olan annesi Munir Seyyide, iki ayda bir düzenlediği edebiyat mahfillerine ev sahipliği yapıyordu. Böylece daha küçük yaşlardan itibaren Gazâle, edebiyat ve sanat dünyasının ileri gelen simalarıyla yakın temasta bulunmuş, her buluşmadan önce konukların eserlerini okuyarak, üzerine bir şeyler yazmayı da âdet edinmişti. Kendi gibi kentsel yaşamı ve sanayileşmiş toplumu eleştiren ünlü yazar Celâl Âl-î Ahmed'in teşvikiyle, öykülerini dönemin ünlü edebiyat dergisi *Aras*'ta yayımlamaya başladı.

Bir Arayış Öyküsü

Sartre'a göre "modernist yazar hayattan uzaklaştığı ölçüde kutsallıkta yol alır." Gazâle Alizâde de, özellikle ilk öykülerinde mistik ve işraki bir arayıştan beslenir. İlk hikâye kitabı olan *Sefer-i Nagozeşteni*'de (Vazeçilmez Yolculuk), kutsal şehirlerini, kaybettikleri kimlik ve mutluluklarını, ilkel bir dünyada aramak için sürrealist bir yolculuğa çıkan sâliklerin hikâyesi anlatılır.

İsmiyle, Hz. Peygamber'in silsilesine atıf yapan "Şecere-i Tayyibe" isimli öyküsündeyse, betondan ve demirden usanmış bir adamın, eve geldiğinde karısının aldığı perdenin üzerindeki ağaç resminden yayılan bir ışıkla nasıl bitmek bilmeyen bir yolculuğa çıktığından bahseder.

Gazâle ve Sylvia

Gazâle-i Alizâde, 1969 yılında İranlı ünlü şair ve ressam Bijan Elahi ile evlenir. Kısa süren bu evlilikten, şimdilerde müzisyen olan kızı Selma dünyaya gelir. Yazar, mistik ve sislerin ardındaki hikâyelerinin dışında, yakından tanıdığı sanat ve edebiyat ortamlarındaki samimiyetsizlikleri, içerden bir gözle okuyucuya aktarır.

Talarha (Salonlar) isimli uzun soluklu hikâyesinde, hikâyenin kahramanı şair ve sanat eleştirmeni Perviz İttihad üzerinden, sanatçı kibrini şöyle betimlemektedir:

"60'lı 70'li yıllarda, Perviz İttihad'ı aydınlar iyi tanırdı. Şairdi. Sinema, tiyatro, resim hatta müzik gibi alanlarda eleştiriler yazıyor; ağzında eğik bir sigara, büklüm büklüm saçları geniş alnına dökülmüş pozlarıyla, dergilere sık sık kapak oluyordu. Bazen eli çenesine dayalı bir şekilde uzaklara dalmış, gelecek nesilleri düşünüyor ifadesi takınıyordu. Son zamanlarda hele de kafası attıysa, dostlarına şöyle diyordu:

'Sadece bir kişi (bir derken, r'yi uzatıp, küçük dilinin altından geçirerek, şakıyormuşçasına vurgulayarak) beni anlasa ve bu, yüz sene sonra dahi olsa, bana yeter.'

Ardından yumruğunu ıslak alnına yapıştırıp, duraksamadan diğer bir fikri zihninden geçirmeye başlıyordu. Açıkçası böyle zamanlarda, pürdikkat onu izleyen izleyicileri için rol kesiyordu. Ortamda kızlar varsa hele, gözleri bir noktaya sabitlenip, kirpikleri kenetleniyordu.

Parmak şıklatarak hayatın ne kadar kısa ve sıkıcı olduğundan dem vuruyor, bir sigara yakıp, bardağını dolduruyordu..."

Hikâyenin devamında, kibirli şair Perviz İttihad, naif ve sanatçı ruhlu bir kız olan Efsane ile evlenir. Efsane her şeyi bırakarak evinin kadını olur. Ancak Perviz, tıpkı Amerikalı şair-yazar Sylvia Plath'in kocası, ünlü şair Ted Hughes gibi mahfillerde boy göstermeye devam etmektedir. (Sylvia Plath, eşinin çapkınlıklarına daha fazla dayanamayarak ondan ayrılmış, ardından da çektiği maddi sıkıntıların da etkisiyle, iki çocuğunun baş ucuna biraz kurabiye ve süt bıraktıktan sonra, en çok vakit geçirdiği yer olan mutfakta, fırının gazını açarak intihar etmişti.) "Salonlar" isimli hikâyenin kahramanı ve yaşadıklarıyla Sylvia'yı çağrıştıran Efsane ise, eşinin kibri ve ihmalleri karşısındaki kırgınlığını şöyle dile getirmektedir:

"'Yavaş yavaş anladım ki sen bu dünyada kendinden başka kimseyi sevmiyorsun.'

Perviz, yanına oturduğu karısının saçlarını okşarken kulağına fısıldayarak:

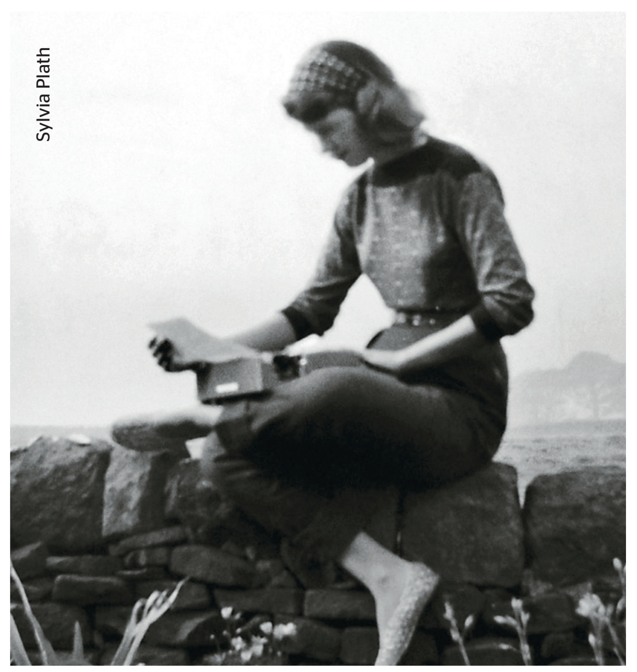
'Kendini seven, başkalarını da sevebilir.'

Efsane gülümsedi ve başını umutsuzca salladı. Gençliğinin canlılığı ve diriliği, ikindi güneşinin son ışıkları gibi usul usul çehresini terk ediyordu."

İncinmiş Bir Deha

Gazâle Alizâde, ilk evliliğinin ardından bir kez daha evlendi ama bu evlilikte de hayalini kurduğu "evine" kavuşamadı. Gündelik yaşantı ve evliliklerindeki incinmişliğini, kadın karakterlerinin iç sesiyle, otobiyografik bir şekilde dile getirdi. Çocukluğundan itibaren, İran petrolünü millileştirdiği için CIA tarafından darbeyle indirilen başbakan Musaddık'ın hayranı olan yazar, Musaddık'ın ardından geri gelen Şah ve nihayetinde 1979 İnkılabı'yla İran'da bir anda her şeyin değişmesiyle derinden sarsıldı.

Ödüllü romanı *İdrisîlerin Evi*'nde, ütopik bir coğrafya üzerinden ülkesindeki baskıyı betimler. Defalarca SAVAK tarafından izlenen ve tehdit edilen Alizâde, kimilerine göre bu baskıya dayanamayarak, kimilerine göre de yakalandığı kanser hastalığına bağlı derin ıstırapları sebebiyle, iki başarısız intihar girişiminde bulunur. Bir hikâyesinde Paris'teyken Sadık Hidayet'in mezarını nasıl bulduğunu ve taşına nasıl dokunduğunu anlatan Alizâde, kendisi gibi vejetaryen olan ve farklı arayışlarıyla ünlü, yazar Sadık Hidayet gibi hep ölümün eşiğinde yaşamış ve mistik kişiliğine rağmen, belki de depresyona yatkın bünyesinin geçirdiği bir atak sonucu, "Bazgeşt" (Dönüş) isimli öyküsündeki aydın kişi gibi tabiata geri dönmek üzere kendini öldürmüştür...

Sylvia Plath

Zeynep Özel
Çağdaş İran öykülerinden çeviri yapıyor. Türk-İslam edebiyatı alanında doktora öğrencisi.

Görgülü Kuşlar Gördüğünü İşler, Görmedik Kuşlar Ne Görsün ki, Ne işler

▷ **Kübra Demir**

Sabahın en karanlık anı... Saati tam olarak kestiremiyorum, nefesimi tuttum bekliyorum. Evde on dört kişiyiz fakat en ufacık bir ses, hiç olmazsa fısıltı, o da olmazsa bir tıkırtı duymuyorum. Bir tek kalp atışlarım... Pencerem ardına kadar açık olmasına rağmen sokağım da bu sessizlik oyununa iştirak ediyormuşçasına kıpırtısız. Sanıyorum ki kâinatta her şey ve dahi herkes o anı beklemekte... Sonra yan odanın kapısı açılıyor... Ve yaklaşıyor yaklaşmakta olan... Ayak seslerinden, nefes alıp verişinden "onun" uyandığını anlıyorum. Ayak sesleri benim için navigasyon hükmünde. Önce banyoya girip abdest alıyor. Sonra mutfağa gittiğini işitiyorum. Musluğun sesini duyuyorum nihayet. Pikemi olabildiğince siper ediyorum kendime ve bekliyorum... Adımları evin dört bir köşesini dolaşıyor, kapı açma seslerini homurtular takip ediyor. Önünde hiçbir şey bırakmamacasına ilerlediğini biliyorum. Sonra adım sesleri duruyor. Kapım açılıyor, ağır adımlarla yatağıma yaklaşıyor, kulağıma eğilip mânisini okuyor, "Erken kalktım işime, şeker kattım aşıma. Bayram sabahı çeşmeden akan bu su, zemzem olsun, şifa olsun guzuma." Pikemi açmamı beklediğini bildiğimden kaybedeceğim bir mücadeleye hiç girmemek için yavaşça aralıyorum. O da üzerime elindeki tastan su serpiyor...

Babaannem ona da kendi babaannesinden, annesinden emanet olan bu bayram geleneğini yarım asırdır hiç aksatmadan uygulamış olmanın huzuru ile mutfağa doğru ilerlerken, hane halkı da gün ışımadan hareketlenmeye başlıyor. Babaannemin "sulu" bayram seremonileri bir önceki günden başlıyor fakat. Arefe günü hepimizi tek tek banyoya uğurlarken "Arefe şerefe suları yusun (yumak/yıkamak), arılık duruluk suların olsun, ömrün su gibi aziz olsun" diyor.

Ben küçükken köyde henüz şebeke suyu olmadığı için bayram sabahı babaannemin tulumbadan çektiği suyu üzerimize, evin dört bir köşesine, duvarlara, yerlere serptiğini, sonra, erkekler bayram namazından gelmeden dedemin şehirden getirdiği "bayram kokusunu"

BABAANNEM DİYOR Kİ

kürekte yakıp tüm odalarda gezdirdiğini hatırlıyorum. Belki de bu yüzden çocukluğumdan kalma bütün bayram anılarım bu tütsülenmiş koku ile geliyor bana.

Burnumun ucuna kadar gelen tütsülenmiş bayram kokusunu bertaraf edip nihayet mutfağa gittiğimde annemle bayram için bize gelen amcamlar ve kuzenlerim ile kahvaltı sofrasına nasıl sığacağımızı planlıyoruz. O sırada ocakta hoşmerim kavuran babaannem rahmetli dedemin bayram namazından sonra kahvaltıya tüm cemaati davet ettiğini anlatıyor. "Deden rahmatlı hep 'Misafir on kısmetle gelir; birini yer, dokuzunu bırakır' derdi. Bayram sofrasına yalnız oturduğumuz olmadı. Ben de her bayram daha erkekler namazdan gelmeden hoşmerimi kavurup, yufkalara dürer komşulara dağıtırdım. Guzum hepsi bitti gitti işte. Eskiden bir devenin yürüyüşü kaldı. Şimdi sofralar büyüdü, öte beri çoğaldı ama yine de bir sofraya sığışılmıyor... Bırak sığışmayı bazı (bazen) sofraya sığışacak adam bulunmuyor."

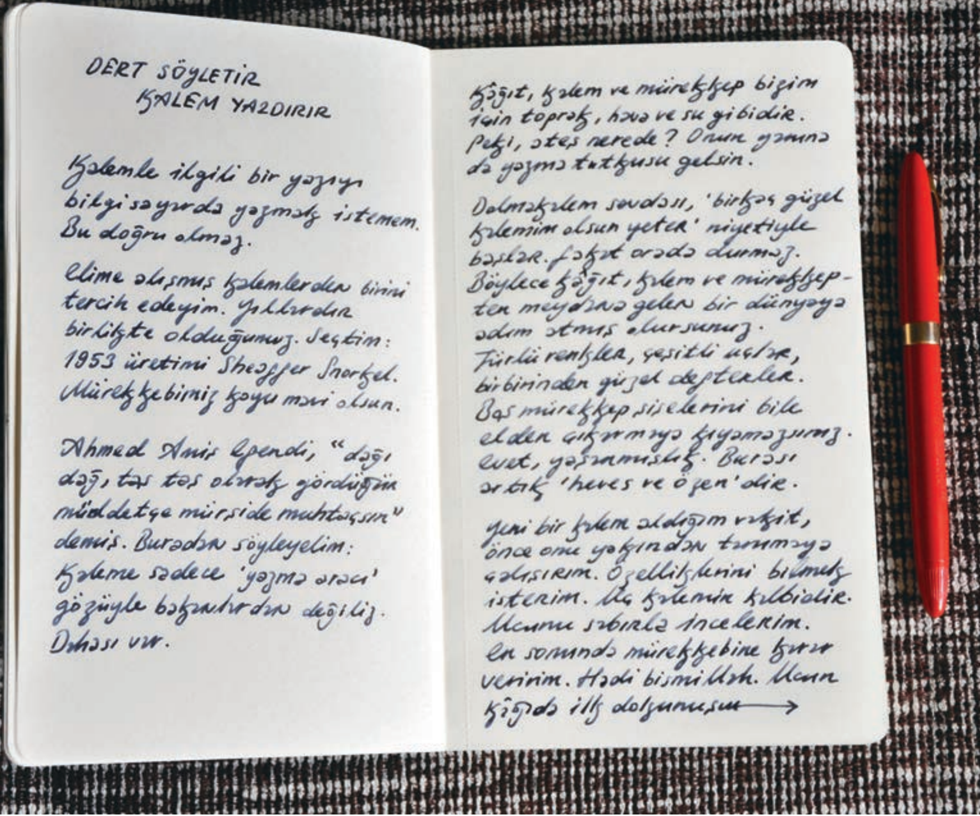
Babaannemin "ah nerde o eski bayramlar" temalı nostaljik söylevini haksız bulan ablam "ama babaannem" diyor. "Bazen insan, tanıdığı tanımadığı tüm akraba, eş dost, hısım ile bayramlaşmaktan kendi çekirdek ailesiyle vakit geçiremiyor, bayramlaşamıyor. Belki bu yüzden insanlar bayramlarda kendi kendine kalmak istiyor." Babaannem ocaktan aldığı hoşmerimi tabaklara pay ederken tek kaşı havada, "Yavrum adam adama gerek olmasa her biri bir dağ başında olurdu" diyor. "Bayram insanla bayram olur ancak. Bayram insanla öğrenilir. Eğer göreceği biri kalmazsa insan, nasıl öğrenir? Görgülü kuşlar gördüğünü işler yavrum. Görmedik kuşlar ne görsün ki, ne işler? Sen bayramı bayram yapan âdetleri, görenekleri yaparsan, yaşarsan ancak bastığın yer bayram olur. Yoksa adımların çorak tarlada ıssız kalır."

Babaannem her daim bastığı yerleri bayram yapanlardan... Biz de bastığımız yeri bayram yapabilmek için belki, bir gün onun bıraktığı yerden adımlarını takip ederek bayram sabahı çeşmeden doldurduğu tası devralacağımız, "Erken kalktım işime, şeker kattım aşıma. Bayram sabahı çeşmeden akan bu su, zemzem olsun, şifa olsun guzuma" diyeceğimiz o günü bekliyoruz...

Kübra Demir
Dört duvar arasında masa başında çalışır. Formel tedrisatın üstüne bir de babaannesinin tedrisatından geçmiştir. Onun veciz sözleriyle toplum okuması yapar. Hayattan yazı çıkarır, yazıdan hayat çıkarabilmemiz için bizimle paylaşır.

Kırta-siye Aşkı-na!

Kalem, mürekkep, defterin peşinde...

Dert söyletir kalem yazdırır

İbrahim Tenekeci

Kalemle ilgili bir yazıyı bilgisayarda yazmak istemem. Bu doğru olmaz.

Elime alışmış kalemlerden birini tercih edeyim. Yıllardır birlikte olduğumuz. Seçtim: 1953 üretimi Sheaffer Snorkel. Mürekkebimiz koyu mavi olsun.

Ahmed Amiş Efendi, "Dağı dağ, taşı taş olarak gördüğün müddetçe mürşide muhtaçsın" demiş. Buradan söyleyelim: Kaleme sadece "yazma aracı" gözüyle bakanlardan değiliz. Dahası var.

Kâğıt, kalem ve mürekkep, bizim için toprak, hava ve su gibidir. Peki, ateş nerede? Onun yanına da yazma tutkusu gelsin.

Dolma kalem sevdası, "birkaç güzel kalemim olsun yeter" niyetiyle başlar. Fakat orada durmaz. Böylece kâğıt, kalem ve mürekkepten meydana gelen bir dünyaya adım atmış olursunuz. Türlü renkler, çeşitli uçlar, birbirinden güzel defterler. Boş mürekkep şişelerini bile elden çıkarmaya kıyamazsınız. Evet, yaşanmışlık. Burası artık "heves ve özen"dir.

KULLANMAYA KIYAMAMIŞ

Yeni bir kalem aldığım vakit, önce onu yakından tanımaya çalışırım. Özelliklerini bilmek isterim. Uç kalemin kalbidir. Ucunu sabırla incelerim. En sonunda mürekkebine karar veririm. Hadi bismillah. Ucun kâğıda ilk dokunuşu. Çıkan sesi duymak için dikkat kesilmek.

"Yeni" dediğime bakmayın siz.

Yeni bir kalem aldığım vakit, önce onu yakından tanımaya çalışırım. Özelliklerini bilmek isterim. Uç kalemin kalbidir. Ucunu sabırla incelerim. En sonunda mürekkebine karar veririm. Hadi bismillah. Ucun kâğıda ilk dokunuşu. Çıkan sesi duymak için dikkat kesilmek.

1920 ile 1950 yılları arasında imal edilmiş dolma kalemleri tercih ediyorum daha çok. Kalemin sanat olarak görüldüğü yıllar. Malzemenin hep iyisi kullanılmış. Çünkü kalem dünyasında büyük bir rekabet yaşanıyor. Kaliteli üretim yapmak gerekiyor.

Bir zaman sonra belli marka ve modellere yakınlık oluşuyor. Kalem aldığınız yerler de sizi tanıyor veya tanımaya başlıyor zaten. Mesela Kalemci Murat Usta hangi kalemleri sevdiğimi bilir. Beni ilgilendiren bir kalem gelirse ayırır. Haber verir.

İşte elimde tutuyorum. Altmış yıl önce üretilmiş Parker Duofold. Kutusunun içinde. İlk günkü gibi tertemiz duruyor. Sahibi yazmaya kıyamamış. Özenle saklamış. Şimdi bir başkasının oldu. Bir yabancının. O yüzden, alınan her şeyin kullanılmasından yanayım.

MÜSVEDDENİN GÜZELLİĞİ

Sıklıkla duyduğumuz bir ifade: "Artık devir değişti." Cep telefonlarının not defteri olarak kullanıldığı günlerdeyiz. Teknoloji çağındayız. Şairler şiirlerini çoğunlukla bilgisayarda yazıyor. Müsveddenin güzelliği nerede kaldı?

Genç arkadaşlarımızla beraberken, bazen, "kalemi olan var mı" diye soruyorum. Diyelim ki on kişiyiz. Bir kalem çıkmıyor. Sorumuz belli: Böyle bir zamanda, bu yazı kime ne anlatır?

Hemen karamsarlığa kapılmayalım. Umut verici olan şu: Özellikle dolma kaleme hatırı sayılır bir dönüş söz konusu. Hayır, nostalji yaşamak için değil. Hayatındaki mühim bir eksikliği tamamlar gibi.

Dolma kalem, hediye edilen ama pek kullanılmayan bir şey olarak tanımlanıyordu. İşin o kısmını bilemem. Bildiğim, birçok insanın dolma kaleme kesin dönüş yaptığıdır. Siteler kuruyor, sosyal medyada örgütleniyor ve belli günlerde buluşuyorlar.

Yazı kültürü, aynı zamanda yeni arkadaşlar demektir. Ortak özellik iyidir. Münasebetin ömrünü uzatır.

Kalem merakı olan yahut koleksiyon yapan bir arkadaşınızla buluştunuz. İlk soru budur: "En son ne buldun?" Bulduğunuz, onun da peşinde olduğu bir kalemse eğer, hafif bir burukluk yaşanır. İkinci soru gelir: "Yanında mı?"

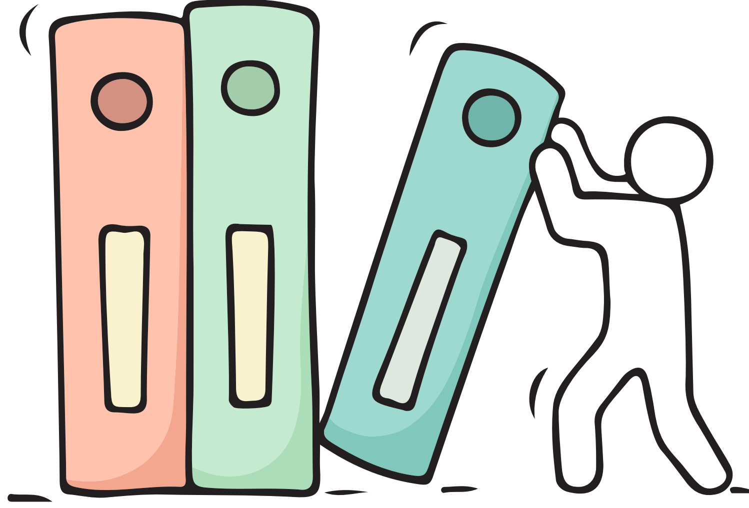
YAZMA İSTEĞİ

Birbirlerini tamamlayan iyi kalem, güzel kâğıt ve doğru mürekkep, insanda yazma isteği uyandırır. Sıklıkla yazmak istersiniz. Bu şekilde yazınız bile düzelebilir.

Yazma isteği, nice esere kapı açmıştır. Kendimden biliyorum. Kalemi kâğıdın üstünde öylesine gezdirirken, bir dizenin yahut cümlenin aniden parlaması. Sayfanın şenlenmesi, anlamın hayat bulması.

Bunu biliyoruz: "Dert söyletir." Tamamlamış olalım: Dert söyletir, kalem yazdırır.

İbrahim Tenekeci
Şair, denemeci. *İtibar* dergisini çıkartıyor, *Yeni Şafak*'ta yazıyor. *Görmeden Ölmek* son kitabı.

Kırtaşkiye

Ahmet Turan Köksal

Sorarım size, çizdiğiniz eskiz, yazdığınız bir mektup ya da tuttuğunuz kalem, eğer size ürettirdiklerini hatırlatıyorsa bir seferde terk edeceğiniz, atacağınız eşya mıdır!

Kırtasiye anlamı kâğıt olan Arapça "kirtās" sözcüğünden gelir. Yine aynı kökten gelen "kart" (dikdörtgen kesilmiş kâğıt parçası) ve tabii İngilizce çizgi film "cartoon"un da kaynağı bu sihirli köktür. Daha güçlü bir bağı, "harita, pafta" anlamında bulabiliriz. "Kartografya" harita ve harita benzeri gösterimleri üretmek amacıyla yapılan tüm çalışmaları kapsayan bilim, teknik ve sanattır mesela.

"Kırtasiye" kavramı bir çocuk içinse genelde okul başlarken öğretmenin verdiği gereklilikler listesini elde etmek için gidilen yerdir. Kırtasiye esnafı bir sınıftır aslında. "Esnaf" kelimesi "sınıf"ın çoğulu olduğuna göre, bakkal, berber kadar kırtasiye de o denli önemli esnaftır. Böyle rafları dolu doludur. Çocuk yazıya çiziye meraklı olmasa bile, iyi bir kırtasiye her zaman onu cezbeder. Alınacaklar fazladır ve ebeveynler bu harcamaya hazır şekilde teslim olmuşlardır.

Şimdilerde AVM'lere doluştular, pahalı oyuncaklar satan ve yabancı markaların yetkili satıcısı olmakla övünen mağazalara dönüşüp değiştiler ama eskiden genelde okulun karşısındaki kırtasiyeye gidilirdi. Okulun ilk günlerinde devamlı kalabalık olurdu, nöbetçi eczane gibi geç saatlere kadar açık olanları vardı. O hengâmede güzel defterler, kalemler ve silgilere sahip olmak isterdi çocuklar. Bir hayal edin lütfen, evin küçüklüğü yani "bebesi", birey olmuş kendisine yiyecek ya da kıyafet dışında "kişisel" eşya alınıyor. Bir kalemi iyice inceliyor, yanındakinin silgisinin kokusuna meylediyor, öğretmenin istediği çok kalın orta harita metot defterini bir ders yılı boyunca nasıl dolduracağını hayal ediyor. Hayaller ne güzeldir, eder de eder. Ebeveynler ise alışveriş yekûnunun onları şaşırtmasından korkarlar ve bilinen son: genelde de şaşırırlar...

Kurumsal bakarsak; "kırtasiye", bir kurumda, yazı, çizi, evrak işleri için bir harcamadır. Bazen evrak işlerinin tümüne verilen (genelde angaryayı ya da bürokrasiyi işaret eden) bir tanım olarak kullanılır. Firmalar için artık internetten verdiğiniz siparişinizi ayağınıza kadar getiren online mağazalar türemiş durumda. İş yoğunluğunda kimse kırtasiye alışverişine zaman ayırmak istemiyor. Hâlbuki ne kadar da zevklidir; görüp, dokunup, test edip kırtasiyeye sahip olmak...

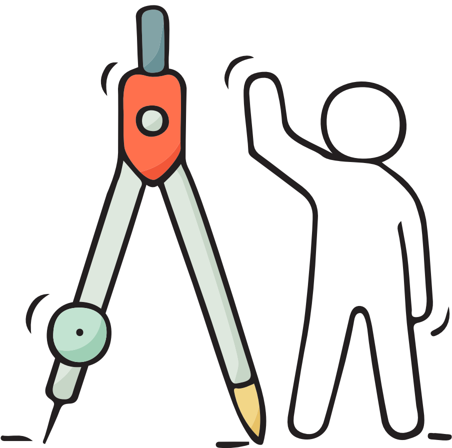
Artık büyük marketlerde ve AVM'lerde genelde ithal malzemelerin satıldığı kırtasiye reyonlarında o kadar çok ürün var ki şaşarsınız. Bazen bu kadar fazla olmaları kırtasiyeye verdiğimiz değeri hafifletiyor. Kalem alayım, diyorsunuz; bir kalem reyonu var, metrelerce uzuyor. Çok çeşit var ve hepsinin nasıl yazdığını denemeye bile olanak yok. Ne yazık çoğu değersiz, kullan-at mantığıyla üretilmiş, ilgi çekmek için albenili, rengârenk ürünler.

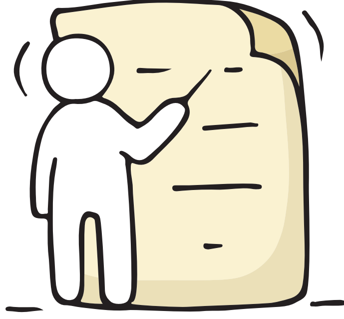
Hele hele çizgi film karakterleri ya da üzerinde bir marka veya sembol olduğu için, karakterin ticari haklarına sahip olan şirkete telif verildiğinden daha pahalı olan kırtasiye görünce şaşıyoruz. Fonksiyona, ergonomiye (çocuğun el yapısına ve rahatına) önem veren estetik ve sade tasarımlar yerine böyle pazarlama oyunlarıyla kırtasiyeye fazladan bir değer

yüklenmiş olmuyor. Fakat tabii bunlar da olacak, çocuklar hayatlarının bir dönemlerinde aslında pek önemli olmayan bu eklentilere değer verecekler. Sonra kişilikleri oturacak, süper kahramanlı ya da makyajlı ve bakımlı yeni nesil kız idollerin resimlerini tercih ettiklerini hatırlayıp gülecekler. Olacak böyle şeyler, hangi çocuk bayramda seyranda şekeri abartıp mideyi bozmadı ki?

Yeniden konumuza yani kırtasiyeye dönelim. Pek fark etmesek de kırtasiye hayatımızın her döneminde önemli bir yer tutar. Hatta medeniyet öncesinde bile... Düşününüz, mağaradaki ilk sanatçı insan, ateş ışığında, sığındığı yerin duvarlarına hayatındaki en önemli olayları resmederken de kırtasiye ürünü kullanıyordu. Evet, bir iz bırakıyordu.

Hayvanları avlamaya, sonra onu kesmeye, ayırmaya yarayan keskin ucu ya da kenarı olan bir araçtan veya ateş yakmaya yarayan aletlerden daha farklı, işe yaramaktan öte, kültürel bir olguya hizmet eden bir araç. Beslenme ve barınma sonrası kültürel bir dışa vurumun iş birlikçisidir artık. Bir hikâye anlatmak ve kalıcı olmasını sağlamak için boyamaya yaran alet. Yani ilk kırtasiye...

Aşk

Günümüzdeyse kırtasiyeye sahip olmak ya da ondan salt fayda görmek için değil, onun sayesinde ortaya bir ürün koymanın değerini tam olarak özümseyerek, işin içine "aşk" katabiliyoruz ve böylece bu karıştırma işlemi başlıktaki gibi bir kelime oyunu yapmamıza imkân sağlıyor: "kırtaşkiye".

Her şeye "aşk" katılır mı? Vıcık vıcık olmadığı sürece, evet katılabilir. Yine de bazı konularda sakil kalır, zorlama olur. Örneğin bulaşık yıkamaya, ütü yapmaya, trafik cezası ödemeye aşk katılabilir mi, ya da pasaport sırasında aşk ile beklenebilir mi, riskli bir ameliyat olmaya sedye üzerinde aşkla gider gibi görünmek mümkün müdür? Fakat pekâlâ kırtasiyeye aşkla sahip olunur. İyi de olur. Hatta "aşk" içinde eritilirse kelime içinde güzel de durur.

Bir hattatın hele hele kutsal bir metin yazarken, edindiği yılların tecrübesiyle, örneğin "elif"in kuyruğunu nakşetmek için özenle yonttuğu kamışı, layığı vecihle kâğıda dokundururken, halet-i ruhiyesi de kırtasiye aşkının en üst mertebesidir.

Haddimizi biliriz biraz, sadece birkaç sayfalık yazıda o kadar derine inememek, yüzeysel kalmak, hak ettiği değeri gösterememe tehlikesini arz eder. Bu sebeple işbu yazının amacı, kırtasiyenin yaratıcı süreçte kullanıldığında, ortaya çıkan eserle eşleşmesi ve sahibine verdiği hazzı anlatmaktır.

Kırtasiye hafızası

Hafızalı yastık diye bir ilan görmüşsünüzdür. Efendim, içindeki malzeme üzerinde yattıkça vücudunuza göre deforme oluyor sonra eski hâline gelmiyor belli ki. Rahmetli anneannemin nervürlü demirle güçlendirilmiş yatağında beton sertliğinde ve kum torbası ağırlığında, kenarlarında eskiden kırmızı, fakat şimdi rengi uçmuş pembeleşmiş saten ve dantel işçilikli yastığının, yukarıda reklamı yapıldığı söylenen yastık gibi bir hafızası olmayabilir ama bilin ki, o eski tip yastık (boyu tam olarak yatağın genişliği kadar) hafızayı bırak, ne sırlar, ne anılar saklamıştır. Hafızalı derken, bu detayı da gözden kaçırmamak gerekir.

Peki, kırtasiyenin de bir hafızası var mıdır? İlk kalem tutan çocuklar için ellerinin yapılarına göre kalıplaşan, silikon tutma yerleri olan kalemler olduğunu biliyoruz. Fakat sözünü edeceğimiz, kırtasiyenin hafızası değil, kırtasiye kullananın onunla eşleştirdiği hatıralarıdır.

Örneğin, mimarlık aşkıyla tutuşan birinin en önemli eserini meydana getiren çizgilerin, hangi kâğıda hangi eskiz kalemiyle çizildiğini hatırlaması hoş değil midir? Ya da bir kalemin yıllar boyu kullanıla kullanıla tutulan yerlerinin parlaması. Evet, kalem parlar. Ne zaman edindiğinizi hatırlarsınız ve "Bu kadar yıldır kullanıyor muyum ben bu kalemi?" diyerek kendinizle özdeşleştirirsiniz. Şimdi sorarım size, çizdiğiniz eskiz, yazdığınız bir mektup ya da tuttuğunuz kalem, eğer size ürettirdiklerini hatırlatıyorsa bir seferde terk edeceğiniz, atacağınız eşya mıdır?

Kırtasiye atılabilir mi, mesela masadan yok edilebilir mi?

Edilir deseniz de aslında bir şekilde iz bıraktıktan sonra yok olmamışlardı aslında. İsteseniz de yok edemezsiniz.

Tamam, şimdi kırtasiye öğelerinden birkaçının üzerinde duralım.

Kalem

Hem ismi hem cismi "kamış"tan gelir. İlk akla gelen kırtasiye, kalemdir. Kalemler bir prestij unsuru sayıldığı gibi, bir makamı da belli eder, örneğin Cumhurbaşkanı Özel Kalemi gibi. Ayrıca bir hesaplama tablosunda harcama satırıdır ya da bir yazarın en önemli varlığı kalemidir. Gazetecininse namusudur. Hem mecaz hem de gerçek...

Kalem kâğıttan daha kalıcıdır. Çünkü kâğıdı boyar, izi o çıkartır. Resmetmek için kullanılan fırça ve kalem öyle güçlüdür ki kullanıldığında insanı özel bir canlı yapar, çünkü insanın düşündüğünü gösterir. Düşünme yetisi kalemle anlam kazanır efendim. Başka türlü düşünceyi nasıl kaydedecektiniz yüz yıl kadar öncesine kadar, kalemden, fırçadan başka bir yardımcınız mı vardı?

Kalemler çeşit çeşittir. Kamış ucunu mürekkebe batırdıktan sonra kâğıdı boyayarak bir düşün eseri ortaya çıkartabileceğiniz gibi kömür gibi, bir çubuğu sürterek de yazabilir, çizim yapabilirsiniz. İşte o kömür hem ince olsun ama elimizde kırılmasın diye etrafını ahşap kaplarlarsa bu "kurşun kalem" olur.

Kalem, bir ressam için, mimar için, bir hukukçu için ya da bir doktor için ayrı ayrı önem taşır. Tabii bir ilkokul çocuğu için de farklı bir dünya yaratır. Kalemi önemsiz saymak, yazıyı da eseri de değersizleştirir. Bir otelde, bankada imza atarken ya da promosyon verilen tükenmez kalem ile bir şeyler karalarken kimlikli bir üretimde bulunmak her zaman mümkün olmayabilir. Tamam, zorunluluklar ve kısıtlamalar bazen daha yaratıcı sonuçlar çıkarır ama güzel bir kalemle bir eser vermeyi yeğler yaratıcı kişilik. İşte o zaman da kalemler için kafa yorar, iyisini kötüsünden ayırır bünye. Belki de bu yüzden kalemler çeşit çeşittir.

Düşününüz, mağaradaki ilk sanatçı insan, ateş ışığında, sığındığı yerin duvarlarına hayatındaki en önemli olayları resmederken de kırtasiye ürünü kullanıyordu. Evet, bir iz bırakıyordu.

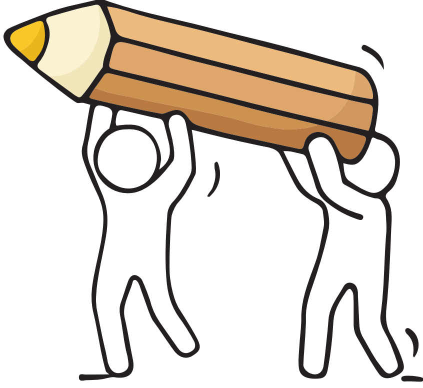

Dolma kalem

İşte buradan ayrı bir dünyaya, ağır ve belki de ahşap oturaklı bir kapıyla girilir. Her türlü zevklidir bu dünyada nefes almanın değerini bilmek. Sadece dolma kalemler hakkında tafsilatlı yazmaya kalksak, elinizde tuttuğunuz derginin tüm sayfalarını bu yazıya ayırmak gerekir ki, diğer eserlere haksızlık olabilir. Zaten dolma kalemin kendine özel dergileri, kitapları vardır.

Osmanlı'ya gelmesi dahi oldukça ilginçtir. Uçakta basınçtan dolayı akar. Her yerde kullanılmaz; yağmur altında, şantiyede, çok sıcak ya da çok soğukta... Fakat ben kullanmaktan ve onunla yazmaktan, proje düzeltmekten ve kitaplarımın okuma çıktılarını hep yanımda taşıdığım dolma kalemimle düzeltmekten haz alırım. Ayrı bir yaratıcılık kattığını düşünüyorum. Dolma kalemin mürekkebi biter. Bitince kartuşu bile atılmaz özenle doldurulur. Memeden kesilen çocuğuna biberonla süt, mama verilmesi gibidir. Uyumaya hazırlanan kızlarımın biberonlarına ılık süt doldurmayı da bir güzel karınlarını doyurup uyumalarını da mutlulukla izlemişimdir. Aynı şekilde dolma kalem doldurulur, yazılır çizilir ve sonra da biter. "Aaaa bu da bitmiş" deyip, pompasını ya da kartuşunu doldurma işi de çok zevklidir.

Dolma kalemin sadece doldurma meselesi bile böyle derindir. Daha bunun, gövde, tutuş, ağırlık, kapak, uç, mürekkep, bakım gibi bir sürü detayı daha vardır. Başka yazılara inşallah...

Kurşun kalem

İşte dolma kalemden sonra sevdiğimiz kalem türü. Bir kömür çubuğun ahşap içine konulmuş hâli. Basit ve verimli... Efendim NASA'da çalışan Amerikalılar, uzayda, yerçekimsiz ortamda, suda yazan bir tükenmez kalem için milyon dolarlık AR-GE çalışması yapmışlar, Ruslar ise kurşun kalem kullanmış. Bir şehir efsanesi ama konuyu ne güzel anlatıyor.

Kurşun kalem biraz da fedakârdır. Her 24 Kasım'da öğretmenlerin, etrafını aydınlatırken eriyen muma benzetilmeleri gibi kurşun kalem de yazdıkça azalır. Sonra ucu körelince açılır, kısalır ama tertemiz yazar ve sonra bir daha, bir daha...

Ahşap zaten en sağlıklı malzeme. O yüzden kurşun kalem kullanılıp atılmış olmaz, kullanılıp doğaya geri dönmüş olur. Kurşun kalemin ucunu sivriltmek için kalemtıraş yerine, falçata ile eliyle özenle açanları selamlarız. Ufalmış kalemleri atmayıp, arkalarına uzatma çubuğu koyup sanki yeniymiş gibi kullananları takdir ederiz. Bir karakalem desen için yedi sekiz ayrı dereceli kalem ve hatta kömür kalemi kullananlarla, marangozhanede kulak arkasında kalem tutan ustayı da bir tutarız. Kırtasiyenin hası kurşun kalemdir. Kullanın, kullandırın. Küçümsemeyin sakın ha!

Versatil ve ince uçlu makineli kalemler

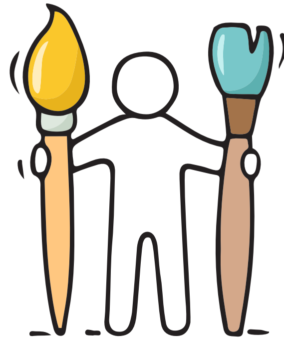
Mimar mühendis takımının çizim için kullandığı kalemlerdi eskiden. Artık öğrenciler de kullanıyor. Bunun kalın olanlarını eskiz için kullanıyoruz. Kurşun kalem kadar olmasa bile yine de yerine göre hayat kurtaran kalemlerdir. Bir de tutulmayacak kadar ufalan kurşun kalemlerin içi açılıp, bu tür kalemlere de koyulabilir. Verimli ki ne verimli...

Renkli kalemler, fırça kalemler

Resim çizmek için gerekli tüm kalemler. Kurşun kalem olanlarını ayrı severiz ama keçeli hatta ucu fırça olan kalemleri de beğeniriz. Hatta çizip sonra saf suya daldırılmış bir fırça üzerinden gidip, dağıttığımızda sulu boya hissi veren kurşun kalemler de vardır.

Kaligrafi ve hat kalemleri

Kesik uçlarıyla harikalar yaratırlar. Keçeli olanları vardır, iki metal parça arasında mürekkebi her zaman aynı veren paralel kalemler de. Tabii kamışın ucunu açıp, ıslanmış likaya, zikredilmiş is mürekkebiyle hazırlanmış hokkaya, yazacağı harfin uzunluğunu dikkate alıp öyle daldıranların yeri ayrıdır gözümüzde. Dedik ya, yerimiz dar, konuyu açamıyoruz.

Tükenmez kalem

Bağışlayın ama kırtasiyede bir türlü kendime ait hissetmediğim kalem türüdür bu. Evet, dertsizdir, doldurmaya gerek yoktur, keza ortalama bir tükenmez kalem 2-3 km çizgi çizer. Uçakta akmaz. Endüstriyeldir, ucuzdur. Bitince atarsın. Ya da kaybetsen bile için yanmaz. Birisi birinden alır, geri vermez. Promosyon malzemesidir. Falan filan.

Yine de ben, sevdiğim bir gövdesi varsa içini değiştirmeyi böylelikle kullanım süresini arttırmayı yeğlerim. Belki çok çok ince uçlu "ballpoint" denilenler teknik çizimlerde işe yarar. 1990'da edindiğim Alman malı tik ağacından gövdesi olan bir tükenmez kalemim var. Onu kullanıyorum çoklukla. Masamda kalemliğimde kullan-at tükenmez kalemlerden birini dahi tutmam. Çünkü kendimden bulmam, çok para verilmesine şaşarım. Akıtmayan, iyi yazan basit bir dolma kalem en iyi tükenmez kalemden iyidir, diyenlerdenim.

Kâğıt, defter ya da diğer kırtasiyeyi konu bile edemedik. Fakat kavram bu kadar geniş olunca, sıkıştırmaya, hızlıca ve belki de üstünkörü üzerinden geçmeye gönül razı olmadı.

Siz hep kırtasiye ile kalın, bir gün daha geniş birlikte oluruz, yolumuz kesişir nasıl olsa.

Ahmet Turan Köksal
Mimar, Öğretim görevlisi, *Ustura* ve *Tuhafiyedeki Hafiye* isimli romanların yazarı. Dergilere, bloglara yazılar yazar. Güzel yazı, Facit ve fotoğrafa ilgi duyar.

FOTOĞRAFLAR: SEDAT ÖZKÖMEÇ

Orta Doğu ve Balkanlar'ın tek el yapımı kalem üreticisi Oruç Gazi Kutluer ile kırtasiye tutkusunun başat enstrümanı dolma kalem ve dolma kalem yapımı üzerine keyifli bir söyleşi gerçekleştirdik.

KONUŞANLAR:

- **Ahmet Murat**
- **İslâm Dalp**

Oruç Gazi Kutluer: "Türkiye'de dolma kalem yapmak bir hayaldi!"

• Önce sizi tanıyalım, nereden mezunsunuz?

Uluslararası Saraybosna Üniversitesi Görsel Sanatlar ve İletişim Tasarımı Bölümü'nden mezunum.

• Kalem yapımı ile ilgili bir eğitim aldınız mı?

"Kıra döke, parçalaya parçalaya, sora sora öğrendim" desem doğru olur. Çünkü Türkiye'de ustası yoktu.

• Usta yok derken bunu nasıl anlamamız gerekiyor? Kalem kaç parçadan oluşuyorsa onun tüm unsurlarına dair bilgi sahibi olmaktan mı söz ediyoruz?

Kalem uç, aksesuar, dolum sistemi, mücevherat ve "möble" dediğimiz mobilya gibi unsurlardan müteşekkil. Bunların imalatı ve işlenmesi malzeme bilgisi istiyor. Üretim tekniklerini bilmeniz gerekiyor.

• Bizler henüz birkaç aydır Kilk Kalem'in ismini işitiyoruz. Ne zamandır kalem işiyle meşgulsünüz? Meraklılar sizi nasıl buluyor?

Aslında iki iki buçuk senedir satış yapıyorum, evveliyatı da var. Normal biri dolma kalem almaya niyetlendiğinde gider mağazadan bakar, hiç olmadı, internetten sipariş verir. Ama hâlihazırda işin teşnesi olan kişiler, size her durumda ulaşıyor. Zaten bu kimseler ayrıca bir cemiyet. Birbirleriyle irtibat hâlindeler; kalem alışverişi yapıyor, birbirlerini gelişmelerden haberdar ediyorlar.

• Nasıl karşılandı sizin kalem üretmeye başlamanız Türkiye'de?

Türkiye'de bu işi yapmak ve devam ettirmek zor. Yurt dışında da rekabet çok kızışık. Tabii, belli bir seviyenin üzerinde olduğunuzda illaki rekabette avantajlı durumda oluyorsunuz. Ne yazık ki yurt içinde kaleme meraklı koleksiyoner sayısı çok az. Olanlar da yaşı itibariyle sosyal medya ve internet gibi kalem severlere hitap ettiğimiz kanallarda bulunmuyorlar. Bulunsalar da aktif değiller. Ama sağ olsun, dolma kalemle ilgilenen herkes teşebbüsüme hem iltifat hem de rağbet gösterdi.

• İz sürücü diyebilir miyiz koleksiyonerler için?

Koleksiyonerlerin içinde bulunduğu hâle ben şikâr diyorum, yani av. Şikâr peşindesiniz; avınıza sessiz sakin, emin adımlarla, onu ve bütün tabiatı ürkütmeden gitmelisiniz. Avınızı ürküttüğünüzde yalnız o etkilenmiyor, tabiatı ürküttüğüz zaman her şey harekete geçiyor.

Ben bu işi yapmadan önce koleksiyonerlerle bu kadar içli dışlı değildim ancak başladıktan sonra farklı bir bakış açısına sahip olduklarını anladım. Eskiden bir şeyleri toplamanın, "gayriahlaki" ya da müsrifçe olduğuna dair fikriyatım vardı. Lakin artık bu fikrim çok değişti.

Doğru şekilde toplandığı ve doğru şekilde tasarruf edildiği zaman bir şeyleri toplamanın çok kıymetli neticelere gebe olduğunu fark ettim. Buna bir tip koruma işlevi diyebiliriz belki. Tabii bazı şeylerin de ölmesine müsaade etmemiz lazım. O ince çizgide iyi bir koleksiyoner çok kıymetli şeyler ortaya çıkartabiliyor.

• İyi bir koleksiyoner, iyi bir editör gibidir diyebilir miyiz? Neyi dışarıda bırakıp neyi içeriye alması gerektiğine karar veren kişi olarak...

"Efradını cami, ağyarını mâni" derler ya, o hesaptadır.

• Yani bir koleksiyonerin biriktirdikleri üzerinden yakın tarihi yazabilirsiniz hem. Koleksiyonerin hissiyatını nasıl tanımlamak gerekir?

Öncelikle sizin sunduğunuz şeyi yalnızca bir kalem olarak görmüyorlar. Her şeyden önce bu çok önemli. Açacak olursak, kanaatimce Batı medeniyetini bir adım berisinden izlememizin sebeplerinden birisi de saat yapımını bırakmamızdır. Çünkü saat demek dakiklik demektir, saat demek metalürji, malzeme bilgisi demektir. Saat demek ustalık; ruhta, gözde, algıda incelmek demektir. Saat demek, zamanla ilgili bir problemimiz var demektir. Zamanı iyi kullanmak demektir. Yani meseleye sadece saat yapmak olarak baktığınızda neticede vakti doğru ölçen bir araç görürsünüz. Ama öyle değildir. Bunun alt yapısında çok ciddi bir insanlık bilgi ve tecrübesi vardır. Bu tecrübenin cereyanına bir şekilde kapılmamız lazım. Bu işe başlamamın sebeplerinden biri de bu aslında.

Tarihte ne zaman kaleme hürmetimiz arttıysa o zaman terakki hâsıl olmuş.

Dün örneğin Fuzuli'nin kalem redifli bir kasidesi ile ilgili sohbet ediyorduk. Tarihte ne zaman kaleme hürmetimiz arttıysa o zaman terakki hâsıl olmuş. Burada 19. yüzyılın pozitivist ya da aydınlanmacı gelişme anlayışından bahsetmiyorum. Şahsi terakki yahut tenevvür olabilir. Bu haceti gördüm ve "Türkiye'de bunun yapılması gerekiyor" diyerek kalemle ilgili bir mesleği kendime araç edindim. Sonuçta Doğu ile ilgili bir mesele bu. En eski yazmalar buradan çıkmış. Günümüze kadar bir medeniyet çizgisi var ve bulunduğumuz topraklar -en azından bizim okuyabildiğimiz kadarıyla- yazı ve harfler üzerine inşa edilmiş. Bizim bu mirası devam ettirmek gibi bir mesuliyetimiz var. Tabii, tek başıma tutup kaldıracağım bu mesuliyeti gibi bir iddia ile söylemiyorum bunu, en azından bir muharrik olup ucundan tutmak gibi bir niyetim var.

• Her şeyi yapabiliyor musunuz şu anda?

Uç hariç yapabiliyorum. Çünkü ucu üretebilmek hakikaten çok zor. Çeşitli çabalarım ve

teşebbüslerim oldu ama hem mühendislik isteyen bir şey hem de çok tecrübe istiyor. Ayrıca yatırımı mucip bir süreç.

● Tornada üretilebiliyor mu uç peki?

Elde üretilebiliyor. Yani ben kıl testere ile altın ucu kesip şekil verebilirim ama bir Alman'ın yaptığı ve her zaman çalışacağına ömür boyu garanti verebileceğim bir şeyi kaleme monte etmeyi yeğliyorum. Böyle olduğu zaman içim de rahat ediyor. Ama hedefim benzer saiklerle yani bu memlekette bunu yapmamız gerektiği kaygısıyla ucu da burada üretmek. Tabii, bu benim için zirve noktadır. Eğer ben bu ülkede dolma kalem ucu üretebilirsem maksadım hâsıl olmuş demektir.

● Kalem konusunda uzmanlar Almanlar mı?

Almanlar ve Japonlar bir numara diyebiliriz.

● Japonya'da yazı geleneği kaligrafi ve diğer örneklere baktığımızda güçlü zaten. Ama Almanlarınki daha teknik bir mesele sanırım. Yazı kültüründen ziyade, teknik olana gösterdikleri ilgiden yönelmişler intibaını ediniyorum.

Her milletin bir karakteri var ve o karakteri garip bir şekilde yaptıkları kaleme yansıtıyorlar. Ben de hasbelkader iki iki buçuk senedir yavaş yavaş bu coğrafyaya ait karakteri, kokuyu, esansı verebildiğimi düşünüyorum. Yavaş yavaş, acelem yok. Almanlar mühendislikte çok iyidirler, o yüzden kalemleri ya çirkindir ya da aşırı tasarım esaslıdır. İnsan faktörünün ortadan kalktığı, tamamıyla kaba ama kendi içerisinde belli nüansları taşıyan "tasarım için tasarım" zihniyetiyle yapılmış kalemleri vardır ama mühendislik harikasıdır. Malzemeden yapım tekniklerine, mekanik kabiliyetlerinden basınç problemlerine kadar her şeyi mühendislik anlamında mükemmel hâlde yaparlar ve ona talip olan kalem severlere sunarlar.

Japonlarda ise, tam bir Japon zihniyetiyle "Hiçbir şey koymayalım buna" mantığını görürsünüz. Yani yazsın, ergonomik olsun, her yere sığsın, bir de çok ufak hareketlerle ona estetik bir zevk katalım. Japon kalemine baktığınız zaman yapısının çok basit olduğunu görüyorsunuz. Teknik olarak benim yaptıklarımdan hiçbir farkı yok ama onlar gibi yapamıyorum. O güzelim kalemleri yapabilmek için Japon olmam gerekiyor.

● Japon evi gibi... Hiçbir fazlalık yok. Sadeliğin estetiği.

Amerikalılara bakıyorsunuz, kapitalizmin tahakkümüyle alakasız birçok malzemeyi birbirine yapıştırıp kullandıklarını görüyorsunuz. Amerikan el yapımı kalemler uzun ömürlü değildir. En fazla 5 yıl kullanabilirsiniz, çünkü kullan-at geleneği hâkimdir. Genel olarak söylüyorum tabii, arada istisna niteliği taşıyan çeşitli marka ve modeller var.

● Sizin için nasıl bir üretim sıklığından söz edebiliriz? Ayda mı yılda mı diye sormamız gerekiyor, nasıl oluyor?

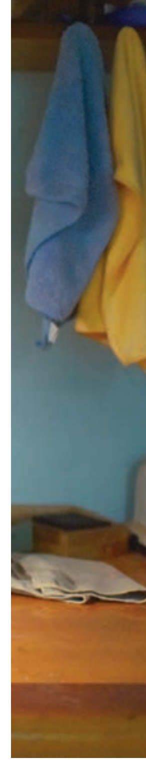
Ben kişiye özel çalışıyorum. Önce kişi beni bulur, malzemeyi beraber seçeriz. Tasarım öğelerini belirleriz, dolum sistemine beraber karar veririz. Bazı kalem oluyor bir günde oluyor, bazı kalem oluyor bir hafta on gün sürüyor. Yani bu iş bir ay da sürebilir. Ne olacağını, ne kadar zamanda ortaya çıkacağını bilmiyoruz. Çünkü kalem için ne istendiği ile ilgili bir şey. Mesela elinizde o malzeme yoksa sipariş veriyorsunuz ancak bir ay sonra geliyor. Bazen de beş altı kere yapıyorsunuz. Oldu diyene kadar devam ediyor süreç.

● Genel olarak müşteri profiliniz nasıl? Türkiye'den

Batı medeniyetini bir adım berisinden izlememizin sebeplerinden birisi de saat yapımını bırakmamızdır.

mi daha çok geliyor talep, yurt dışından mı?

Talebin geldiği yön sezonluk bir mesele. Yaz aylarında Türkiye içi satışlar yoğun. Ama kışa doğru yurt dışı başlıyor. Yaza doğru tekrar yurt içine dönüyor.

● **Peki kendinize ait bir koleksiyonunuz var mı?**

Yok. Kendime kalem yapmıyorum. (Gülüşmeler)

● **Neden?**

Öncelikle vaktim yok. Ayrıca bazen yaptığım kalemin hoşuma gitmeyen bir tarafı oluyor. O kalemi kendime ayırıyorum, içime sinecek şekilde tekrar yapıp müşteriye gönderiyorum. Bu sayede kendi yaptığım kalemleri kullanıyorum. Farklı bir şekilde kalemle haşır neşir olunca kalemle ilişkiniz başka bir şekle bürünüyor. Kalemle aranızda peyda olan ünsiyet farklı şekilde oluyor. Mesela benim "olmadı" diyerek kullandığım kalemlerimle çok ciddi bir ünsiyetim var. İlk yaptığım, satışa çıkarmadığım kalemlerimi hâlen kullanıyorum.

● **Kalem koleksiyonerleri de kullanıyorlar bildiğim kadarıyla. Ceplerinde görüyorum, değiştirerek kullanıyorlar.**

Biriktirdiği kalemleri kullananlar da kullanmayanlar da var. Kimi koleksiyoner aldığı kalemi belki bir kere görüyor. Türkiye'de böyle birkaç koleksiyoner var. Mesela kredi çekip kalem alan var. Onu kenara koyuyor. Yarın öbür gün aradığı bir kalemi alması gerektiği zaman, bu kalemleri hızlıca elinden çıkartıp bütçe oluşturabiliyor. Yani olaya bir tür yatırım gözüyle bakıyorlar.

● **Feriköy bitpazarında eski kalemlerle ilgili bir bölüm var. Orada baktığınızda kalem meraklısının tipi bile farklı. Diğer tezgâhlardakinden farklı bir gerilim var. Muhatabı oldukları, hassas bir şey sonuçta. Herkes çok dikkatli.**

Feriköy bitpazarında kalemler genelde kullanılamaz hâldedir. Oradaki kalemler bitpazarı seviyesindedir. Kırılmış, çatlamıştır, parçası eksiktir. Koleksiyonerler oraya gidip şunu yaparlar: Samanlıkta iğne arayıp onların arasından çalışan, düzgün bir kalemi çıkartırlar. Ya da kıymetli bir uç vs. gibi bir parçayı bulmaya çalışırlar. Mesela kendisinin Sheaffer Snorkel'i vardır ama hazne kısmı kırıktır. O bakarken kalemi değil, zaten o hazneyi görür onda.

Kalem severlerin içinde bulunduğu hâle ben şikâr diyorum, yani av.

● **Gövde için hangi malzemeleri kullanıyorsunuz?**

Çok çeşitli malzemeler var. Altın, gümüş, bronz, pirinç metal malzemeler. Plastik malzeme kullanıyorum genelde. Aslında plastik yanlış anlaşılan bir şey, plastik bir malzeme yapısıdır. Naylon gibi anlıyoruz ama pek de öyle değildir. Ağırlıklı olarak plastik kullanıyorum, diyebilirim bu anlamda. Bu plastikler akrilik bazlı, selüloz bazlı olabilir. Doğal malzemeler de kullanıyorum. Bunun yanında ahşap malzemelerden de var: pelesenk, bubinga, kokobolo... Ağaç eğer kalem yapımına müsaitse hepsi olabiliyor.

● **Tabii malzeme kullanıyor musunuz?**

Tabii malzemeler literal kullanımla "yürür" denilir. Elinizin ısısıyla, yağıyla, asidiyle yürür. Bunu talep eden insanları geri çevirmiyorum, yapıyorum. Çünkü benimle beraber yaşasın, benimle beraber yaşlansın diyenler de var.

Tabii malzeme olarak ahşap, boynuz kullanırım. Bağa ve fildişi kesinlikle kullanmam. Bağa için konuşursak alt ve üst kabuğunun kullanılabilmesi için sağlam olması gerekiyor. Kısacası ölmüş hayvandan gidip alamazsınız. Öldürülmesi gerekiyor. Bu konuda insanoğlu yeryüzünün hâkimi olduğu gibi bir iddiada bulunduğu için midir, tam olarak bilemiyorum, çok zalim. Ben bu zulme, en azından

böyle bir gayretle çıktığım yolda ortak olmak istemediğim için bu malzemeleri kullanmıyorum. Ayrıca bağa ve fildişinden yapılmış herhangi bir şey uluslararası ticarette de yasaktır.

● Türkiye'de bu şekilde müze dolduracak koleksiyon var mı?

Türkiye'de birkaç müze dolduracak kalem var. Mesela kalemseverler ayda bir, bir araya geliyor. Geçen Kadıköy'de toplandık. Bahsettiğim grup, bu arada her ayın ilk çarşambası mutat olarak toplanıyor. İşte oraya gittiğimde bazen öyle kalemler görüyorum ki, aklım hayalim şaşıyor. Mesela 1900'lerin başından Waterman'ın kalemleri. Kaleme baktığınızda sanki fabrikadan yeni çıkmış gibi duruyor. Hatta bazen orijinal kutusu içinde görücüye çıkıyor. Bu tip kalemleri görmek benim ufkumu ciddi olarak açtı. Bu eski kalemler benim için ayrı bir önem de taşıyor çünkü o dönemin üretim teknikleri -biz el işi üretim yaptığımız için- bizim üretim tekniklerimizle çok yakın.

● Peki, hayal ettiğiniz bir malzeme var mı kalem yapımı için?

Hayal ettiğim birkaç malzeme var. Bulunması çok zor. Mesela Omas'ın Arco diye bir selüloidi var.

● Biraz açabilir misiniz?

Omas diye bir İtalyan kalem firması var. Yaklaşık 1990'ların sonunda zannediyorum iflas edip dükkânı kapattı. Malzemeleri bir ara satışa çıkartmış. Yine Waterman'ın kırmızı hareli Red Ripple denilen ebonit malzemesi benim hayalim. Bir çubuğuna -bulabilirsem- 1000 dolar veririm.

● Bir çubuktan kaç kalem çıkar?

Yaklaşık 3-4 kalem çıkar.

● Ebonit malzeme nedir? Nasıl yapılır, biraz bahsedebilir misiniz?

Kauçuktan mamul bir malzeme bu. Kükürtle volkanize edilip sertleştirilerek üretilir. Benim favori malzememdir. Sebebi de hem tabii olması hem de kimyasal ve mekanik işlerliğinin çok kuvvetli olması. İşlemesi biraz zor. Ama kalem bittiği zaman ben malzemeye en az 100 yıl garanti verebiliyorum. Sebebi, 100 yıl önce bu malzemeden yapılmış kalemleri sapasağlam görmüş olmam.

Bu topraklar yazı ve harfler üzerine inşa edilmiş, bizim bu mirası devam ettirmek gibi bir mesuliyetimiz var.

● Selüloit diye bir malzemeden söz ettiniz...

Bu malzeme de pamuktan mamul. Pamuğu çok büyük tanklarda ezerek, yoğurarak selülozunu elde ederler. O selülozu çok büyük merdanelerde ezerek plakalar hâline getirirler. Onu tekrar keserek renklendirirler, tekrar merdanelere sokarlar. 2-3 ay kadar o selülozu asetatla yumuşatıp kürleşmesi beklenir. Kuruduğunda o artık pamuktan mamul yeni bir malzeme olmuş olur. Mukavemeti nispeten düşüktür ama tabii bir malzeme... Ve görsel şöleni çok yüksektir.

● Dünyada kalem merakı yükseliyor mu? Türkiye'de nispi bir artış gözlemlemek mümkün çünkü.

Buna ben reconquista diyeceğim ama doğru tabir olur mu, ondan emin değilim. Söyleyeceklerim insanlara nostaljik gelebilir ama ben bir realiteden söz edeceğim. Hatta buna realite değil "defacto" demek daha doğru. İnsanlar çok bunalmış hâlde. Hayata bir adım geri çekilip hadiselere bakmak istiyorlar. Bu sebeple bilhassa dolma kaleme yeniden bir yöneliş var. Çünkü dolma kalem her şeyden önce bakım isteyen bir nesnedir. Bir şeye bakım yaptığınız zaman ona karşı bir aidiyet, aranızda bir bağ hissedersiniz. Keşke dolma kaleme yaklaşım böyle olmasaydı, sadece bir yazı aracı olarak kalsaydı.

Kâğıda kaleme sarılmak

İlker Şahin

Kalem Deyip Geçme

Malum; söz uçar, yazı kalır. Bütün kültür ve bilgi birikiminin, inanç ve tecrübenin, tasavvur ve tahayyüllerin nesiller boyunca aktarılmasının en sağlam yoludur yazı. Fakat, bilgi aktarımının diğer bir yolu olan şifahi yöntemin aksine yazı için bazı araç gereçler elzemdir.

Birkaç asır öncesine kadar iptidai yazı vasıtalarıyla yetinmek zorunda olan insanoğlu, imkânların gelişmesiyle birlikte çok daha kullanışlı araç gereçlere kavuştu. Üstelik bunlara her gün yenileri eklenmekte...

Asrî zamanların üç temel yazı aleti: kurşun kalem, dolma kalem ve tükenmez kalem... Bunlara sonradan keçe uçlu, iğne uçlu, fosforlu vb. kalem türleri de dâhil oldu. Elan bambaşka metotlarla geliştirilmiş kalemler de çıkmaya devam ediyor. Fakat şurası bir gerçek ki yazıp çizmeyi seven, yazı araç gereçlerine kıymet veren eşhasın kahir ekseriyeti bunların çoğuna yüz vermez, kurşun kalem ve dolma kalemi ise yanından eksik etmez.

Kurşun kalem tamamıyla doğal malzemeden istihsal edilir. Dokunurken ağacın gövdesini, ucunu yontarken ahşabın kokusunu hissedersiniz. İyice kısaldığında kullanmaya devam edebilmek için arkasına “uzatma aparatı” takabilirsiniz. Yokluk devirlerinde bu iş için, babanın tıraş bıçağının plastik arka kısmı kesilip kaleme takılırdı. Günümüzde ise bu iş için özel olarak üretilmiş uzatma aparatları var.

Kurşun Kalemin Kurşunu

Kurşun kalemin kâğıtla temas edip iz bırakan kısmı, grafit denen maddenin kil ile belli oranlarda karıştırılması suretiyle elde edilir. Grafit kolayca iz bırakır fakat fazlasıyla kırılgandır. Bunun önüne geçmek için kil kullanılır. Kilin karışımdaki oranı ise kalemin sertliğini ve dolayısıyla koyuluğunu belirler. [Siyah renkli bir madde olan grafite Eski Türkler “karataş” derdi. Bugün Rusçada kurşun kalem anlamına gelen “karandaş” (карандаш) kelimesi de “karataş”tan gelmektedir.]

Kurşun kalemlerin üzerindeki “B, 2B, H” vb. işaretler kalemin sertliğini ve koyuluğunu tanımlar. B (black) koyu ve yumuşak, H (hard) ise açık ve sert ucun göstergesidir. Harfin yanındaki rakam koyuluk ve sertliğin derecesini gösterir. Aynı sistem, mekanik kurşun kalemlerin (versatil) uçları için de geçerlidir.

Dolma Kaleme Giriş

Dolma kalem ise belki de en asil, en kişilikli, en özel kalemdir. 20. yüzyılın ortalarında tükenmez kalemin yükselişiyle pabucu dama atılan dolma kalemler son zamanlarda yeniden ilgi odağı olmuş durumda. Hızla artan dolma kalem merakı internetteki blogların da etkisiyle dolma kalem kullanan ve biriktiren ciddi bir kitle oluşturdu.

Tükenmez kalemin olanca basitliğine nazaran karmaşık bir yapıya sahip olan dolma kalemler farklı uç tipleri, değişik dolum sistemleri, çeşitli gövde materyalleri ile yeni meraklıların kafasını karıştırmakta; Çin malı ucuz ve adi olanlar ise dolma kalemle yeni tanışan meraklıları, akıtma, sızdırma, cızırtılı yazım gibi sorunlardan ötürü bu kalemden soğutmaktadır.

Dolma kalemin kalbi, ucudur ve “uç” dolma kalemin, üretilmesi en zor parçasıdır. Dolma kalem üreten yüzlerce marka vardır ama ucu üreten işletme sayısı belki de iki elin parmaklarını geçmez. Kaliteli bir uç, yazım kolaylığı verir ve yazmaktan zevk almanızı sağlar. Ucun üretilmesi için en elverişli malzeme altındır. Dolma kalem ucunda altın, kıymetli maden olmasından ziyade, esneme kabiliyeti ve yumuşak, pürüzsüz yazım için tercih edilir. Paladyum, rodyum, platin, çelik gibi madenler de uç üretiminde kullanılır.

Tükenmez kalemlerin aksine dolma kalemlerin uçları zengin bir çeşitliliğe sahiptir. EF (extra fine) çok ince, F (fine) ince, M (medium) orta, B (broad) kalın, BB ve hatta 3B şeklinde kalınlık derecelerine sahip olan uçların yanı sıra, çeşitli genişliklerde (1,1 mm, 1,5 mm vs.) kesik uçlar da bulunmaktadır. Yazınız küçük ise ince uçlar size kolaylık sağlar. Mürekkebin tonunu kâğıt üzerinde daha iyi duyumsayabilmek için ise kalın uçlar elverişlidir. Ayrıca oblik uç, italik uç, kaligrafik uç ve "solaklar için dolma kalem" gibi kavramlardan da söz etmek mümkündür.

İncelikler, İncelikler

Dolma kalemler çalışma sistemleri bakımından "kartuşlu" ve "kendinden hazneli" olmak üzere ikiye ayırılır. Mürekkep şişesinin devrilmesi, doldurma esnasında elinize mürekkep lekesi bulaşması gibi risklerden uzak durmak istiyorsanız kartuşla çalışan dolma kalemler tercih edebilirsiniz. Kartuşlar, içi önceden mürekkeple doldurulmuş küçük tüplerdir. Kartuşu dolma kalemin içine takmanız kalemin yazıma hazır hâle gelmesi için yeterlidir. Fakat, dolma kalem camiasında kartuşlar işin erbabı tarafından pek rağbet görmez, bunlara burun kıvrılır; kendinden hazneli dolma kalemler ise itibar kaynağıdır ve amiyane tabirle "ağır abi"dir.

Şişe mürekkebi ile kullanılan hazneli dolma kalemlerin birçok alt türü bulunmakla birlikte en itibarlı ve kullanışlı olanı pistonlu olanlardır. Kalemin ucu mürekkep şişesine daldırılır ve tepedeki düğme çevrilerek kalemin içine mürekkep dolması sağlanır. Kartuşlu kalemler karşısındaki avantajı, daha bol mürekkep taşıyabilmesi ve dolayısıyla daha uzun yazıma izin vermesidir. Kalemi doldurmak ise zevkli bir ritüeldir, hatta ele bulaşan mürekkep lekesi kalem erbabının süsüdür.

Kendinden hazneli olmayan, yani kartuşla çalışan dolma kalemlere şişe mürekkebi doldurmak da mümkündür. Bu iş için üretilmiş "dönüştürücü"ler bulunmaktadır (converter). Kartuşun takıldığı yere dönüştürücü takılır, kalem tıpkı pistonlu dolma kalemlerde olduğu gibi mürekkep şişesine daldırılır ve dönüştürücünün tepesindeki parça çevrilerek kaleme mürekkep çekilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, alacağınız dönüştürücünün dolma kalemle uyumlu olmasıdır. Aynı durum, kaleme takacağınız kartuş için de geçerlidir zira bazı markalar kendi kartuş ve dönüştürücülerini farklı tipte ürettikleri için bunlar sadece ilgili markanın kalemleriyle kullanılabilmektedir. Uluslararası standartta kartuşlar ve dönüştürücüler ise birçok markanın dolma kalemiyle uyumludur.

Yazıp çizmeyi seven, yazı araç gereçlerine kıymet veren eşhasın kahir ekseriyeti kurşun kalem ve dolma kalemi yanından eksik etmez; diğer kalemlere ise yüz vermez.

Tükenmezin Tükenişi

Tükenmez kalemin ruhsuzluğu, her ne kadar yedek içleri mevcutsa da kullan-at mantığıyla üretilmesindedir. Kaliteli dolma kalemler ise evladiyeliktir, yıllarca size hizmet eder; uç, yazdıkça elinizin yazım tarzına göre şekillenir. Fakat, dolma kalem bakım ister, belli aralıklarla temizliğe ihtiyaç duyar. İnternette bu konuyla ilgili açıklayıcı yüzlerce yazı ve video bulabilirsiniz. Temel kurallar şunlardır: Kalemin temizliğinde oda sıcaklığında su kullanın. Sirke, kolonya, deterjan, alkol, aseton vb. kimyevi maddelerden kesinlikle uzak durmalısınız, çünkü kimyevi

maddeler kalemin damak kısmına zarar verir, kalemi kullanılmaz hâle getirir.

Ya Mürekkep

Dolma kalemin olmazsa olmazı mürekkeptir ve tahmin edemeyeceğiniz kadar renk ve tonda mürekkep bulmak mümkündür. Arşiv tipi (permanent) mürekkepten kokulu mürekkebe kadar zengin bir çeşit sizi beklemektedir. Mürekkep seçiminde dikkat etmeniz gereken nokta ise kaleminiz Uzak Doğu kökenliyse damaktaki mürekkep kanalları dar olacağından Avrupa tipi yoğun kıvamlı mürekkepler yerine akışkanlığı yüksek mürekkepler seçmeniz gerektiğidir.

Kâğıt Mühim

Dolma kalemimizi ve mürekkebimizi seçtik, yazmaya hazırız, fakat nereye yazacağız? Sıradan kâğıtlar dolma kalemle yazmaya müsait değildir; mürekkep, kâğıdın arkasına geçer ki erbabı buna "kanama" (bleed through) demektedir; "kırçıllanma" (feathering) ise mürekkebin kâğıdın damarları arasında yayılarak izler oluşturmasıdır. Dolma kalemle yazmak için en az 90 gr'lık, iyi perdahlanmış, kaliteli kâğıttan üretilmiş bir defter seçmek gerekir.

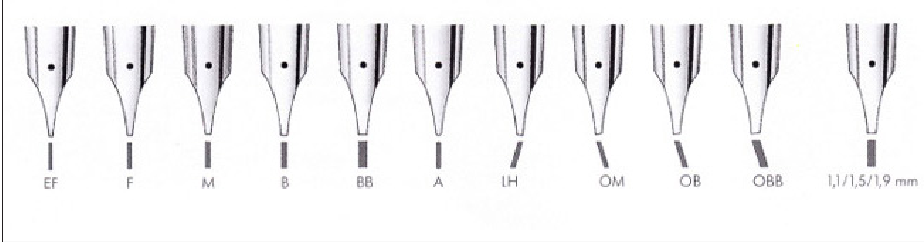
İz Sürmenin İncelikleri

İyi bir kalem seçmek üzere daha detaylı bilgiler edinerek kalem modellerini, markalarını tanımak istiyorsanız dolma kalem için **yazmakkeyiftir.blogspot.com.tr** ve **banasikcayaz.com** sitelerini, mekanik kurşun kalemler için ise **kalemmalem.blogspot.com.tr** sitesini ziyaret edebilirsiniz.

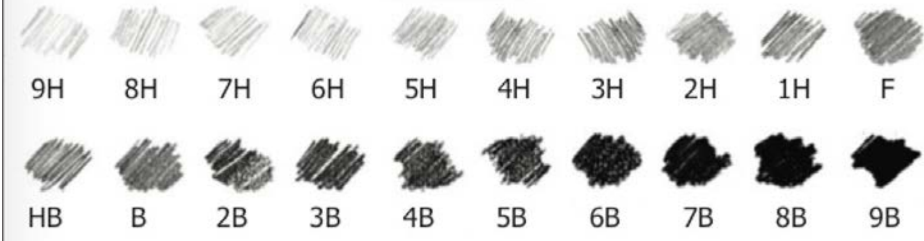
Aklınıza yatan kalemi almak için ise AVM'lerdeki janjanlı zincir mağazalar yerine şehrinizdeki, işi sadece kırtasiyecilik olan mekânları tercih ederseniz daha uygun fiyatlar görürsünüz. İstanbul'da mukim meraklılar Sirkeci'deki Ankara Caddesi üzerinde bulunan kırtasiyeleri, Ankara'dakiler ise Kızılay ve Ulus'taki kırtasiyeleri tercih edebilirler. Ayrıca, bulunduğunuz muhitteki eski kırtasiyelerin tozlu raflarını karıştırın, artık üretilmeyen fakat meraklılarının şevkle aradığı eski dolma kalemleri bulup çok cüzi fiyatlara alabilirsiniz.

Özellikle 40, 50 ve 60'lı yıllarda üretilmiş olan dolma kalemlerin kalitesi günümüzde üretilen birçok dolma kalemden çok daha ileri seviyededir. Bu nedenle dolma kalem meraklılarının bir kısmı yeni kalem almaktansa eski kalemleri toplarlar. Eski kalemlerin sıfırını bulmak elbette zordur, fakat iyi durumdaki ikinci el kalemleri bulabilirsiniz. Yerli ve yabancı açık arttırma siteleri bu konuda bir alternatif olsa da görmeden almanın taşıdığı riskleri akılda bulundurmak gerekir. İkinci el kalemi inceleyip deneyerek, üstelik bakımının yapıldığından da emin olarak almak için Sirkeci'deki Büyük Postane'nin yan sokağında bulunan bir pasaj içindeki Murat Usta'yı ziyaret edebilirsiniz. Kendisi Türkiye'nin belki de tek kalem tamircisidir ve ikinci el dolma kalemler, versatiller de satmaktadır.

Dolma kalem uç tipleri

Kurşun kalem uç dereceleri

İlker Şahin
Öğretmen. Harfleri ve sözcükleri seviyor. Etimoloji, leksikoloji, leksikografi ve dolma kalem meraklısı.

Kül-
tür
At-
la-
sı

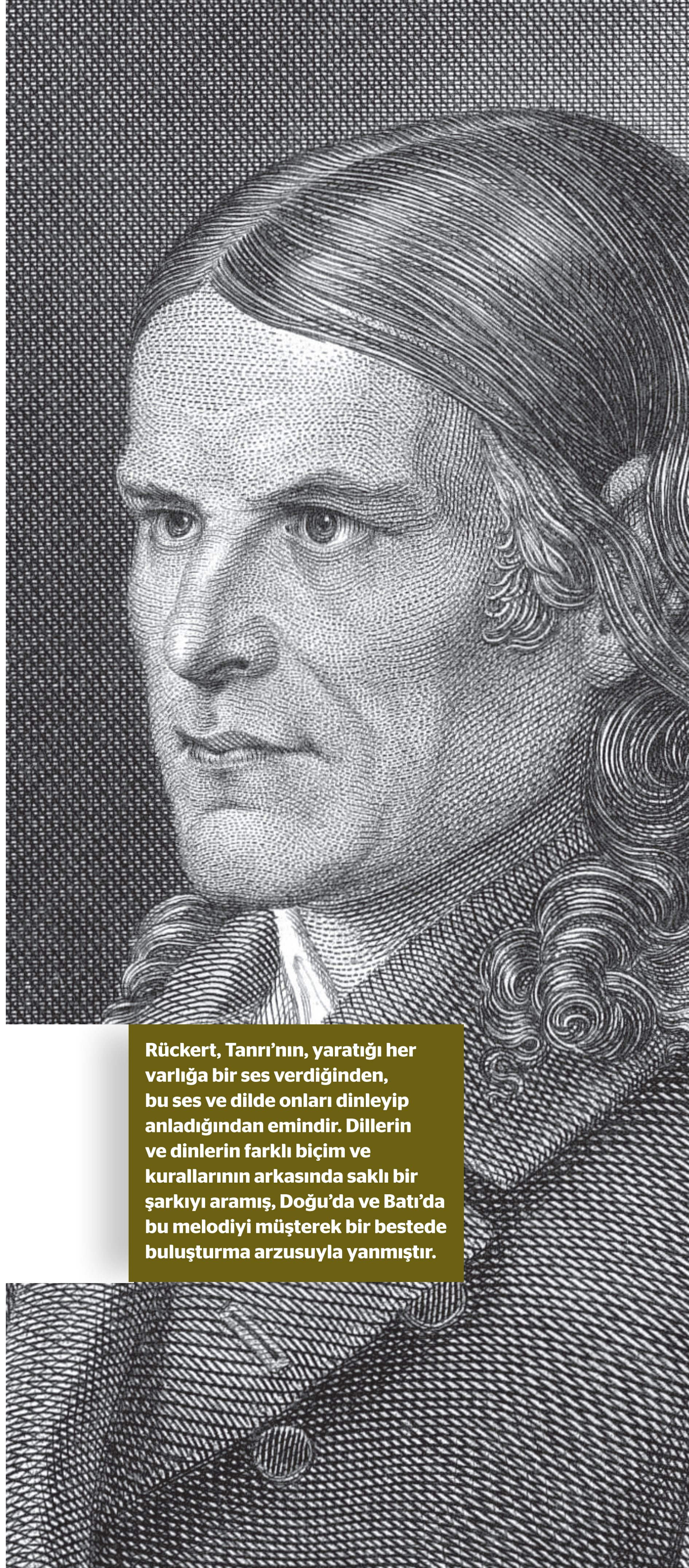

* **He Xie**
Ai Weiwei

Friedrich Rückert

Bir şairin ve dil dehasının dünyası

Zeliha Eliaçık

İnsanların İlk ve Asli Lisanı Şiirdir

Friedrich Rückert hakkında, 150. ölüm yıl dönümünde, "Goethe'yi bırakın, Rückert okuyun" başlığıyla *Süddeutsche Zeitung*'ta yayımlanan makale, "Şimdinin benden çaldığı ismimi, gelecek teslim edecek bana" diyen Prusyalı şairi haklı çıkartmıştır.

1788'de doğan ünlü şair, "İnsanların ilk ve asli lisanı şiirdir" der. Bir milleti tanımak ve sevmek, ne o ülkeyle yapılan savaş ve siyasetle ne de o ülkeyi kitaplardan öğrenmekle mümkündür. Zira bir milleti anlamak, o milletin şiirini ve kelimelerini anlamakla olur. Bireyler gibi milletlerin de bir his ve ruh dünyaları olduğuna inanan Rückert, bu dünyalara ancak şiir yoluyla temas edilebileceğine

Rückert, Tanrı'nın, yarattığı her varlığa bir ses verdiğinden, bu ses ve dilde onları dinleyip anladığından emindir. Dillerin ve dinlerin farklı biçim ve kurallarının arkasında saklı bir şarkıyı aramış, Doğu'da ve Batı'da bu melodiyi müşterek bir bestede buluşturma arzusuyla yanmıştır.

inanmış ve ömrünü de bu yola vakfetmiştir.

Sadece milletleri değil, insanın kendisini anlamasının yolu da evren, eşya, insan ve dildeki birliği kavramakla mümkündür. Şair ömrü boyunca varlığına inandığı ve tüm ses, tını, harf ve kelimelerin ait olduğunu düşündüğü bir ilahi lisanı yakalamanın peşinde koşmuştur.

Mevlana, Sadi, Hafız

Parçalanmış bir Almanya'ya doğan Prusyalı ünlü şair, Mevlana'dan etkilenerek tevhid ilkesinden ve vahdet-i vücud prensibinden etkilenmiş bir hayat ve sanat anlayışı geliştirmiştir. Onun vahdet arzusundaki şair ruhu, Hıristiyan dogmasının dar sınırlarına sığamaz ve dil sofuluğunun (Sprachfrömmigkeit) verdiği ilhamla, Allah'ın birliğinin en güzel izlerini Doğu'nun şiirinde ve inancında bulur. Araplar, Farisiler, ve Hintliler onun hiç tanışmadığı hususi ruh arkadaşlarıdır.

Kendi yazdığı gazellerini *Freimund Raimar* (Özgür Avaz) adıyla yayınlayan Rückert, hayatını, Doğu ve Batı nazmının en nadide iplerinden ilmek ilmek örülmüş ipekten bir halıya benzetir. O zaten kendine kurduğu bir rüya ülkesinde, Sadi'nin yüz yapraklı güllerinin açtığı, bin nağmeli bülbüllerin şakıdığı, Hafız'la şarapların içildiği, dervişlerin meşk ettiği bir bahçede yaşamaktadır. Tüm insanların asli lisanını arayan Rückert, o kadim ortak dili, tereddütsüz şiirde bulmuştur. Dünyayı açıklayan temel prensiptir şiir; ölçülerin ölçüsü.

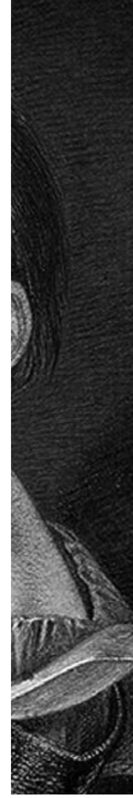
Rückert, bir dilden başka bir dile kelime ve anlam çevirisi yapmaktan ziyade, o şiiri yeniden söylemiştir. Tercüme ve şiir söylemede o kadar mahirdir ki orijinal gazellerde yer alan kelime oyunlarının neredeyse aynısını Almanca tercümelerde

de yansıtabilmiştir. Rückert'te şiir ve hayat o kadar iç içe geçmiştir ki büyük şair, "Yaşadıysam şiir gibi söyleyim, şiir gibi söyleyemezsem yaşamışım neyleyim" demiştir.

44 Dil Biliyordu

Rückert hakkında şöyle denmiştir: Dil diye bir şey yaratılmamış olsaydı, Rückert onu yapacak derecede dil ve üslup dehasına sahipti. Avrupa dillerinin yanı sıra Farsça, Arapça, Türkçe, Kıptice, İbranice, Tatarca gibi 44 dil bilen Rückert, Sanskiritçeyi de sadece 3 ayda öğrenmiştir. Pahalı olduğu için satın alamadığı Sanskritçe sözlüğünü kendi el yazısıyla kopya etmesi bile şairin dile ne derece yüksek bir tutku ile bağlı olduğunu göstermektedir. Şiirin yanı sıra 1600 Arapça deyiş ve atasözünü derlemiş, *Hamasa* isimli Arap halk türkülerinden oluşan bir eseri ve öğretici hikâyelerin yer aldığı Harîrî'nin *Makamat*'ını Almancaya

Rückert hakkında şöyle denmiştir: Dil diye bir şey yaratılmamış olsaydı, Rückert onu yapacak derecede dil ve üslup dehasına sahipti.

kazandırmıştır. Bununla da kalmamış İslam öncesi Arap şiiri tercümelerinin yanı sıra Kâ'b İbn Züheyr'in Hz. Muhammed'den(sav) af dilediği şiiri de başarıyla tercüme etmiştir.

Kur'an'ı Şiirsel Bir Üslupla Çevirdi

1823 yılında Kur'an'ı dikkatle okuyup incelediğini ifade eden Rückert, ilk kez, Kur'an'ı şiir üslubu ile kısa ve uzun mısralar şeklinde tercüme etmiştir. Tamamlanmamış bu çalışmanın bazı bölümleri ilk kez 1888 yılında yayımlanmıştır. Annemarie Schimmel'in ifadesine göre bu çalışma, Kur'an'ın orijinal üslup ve ruhuna en yakın Almanca tercüme niteliğindedir. Özellikle Duha ve İhlas surelerinin çevirisi, Arapça ve Almancaya aşina kulakların teslim ettiği üzere orijinalindeki duygu ve melodiyi neredeyse aynıyla vermektedir. O dönemde tercüme için yardımcı sözlük, gramer kitapları ve diğer teknik malzemenin yokluğu düşünüldüğünde, Rückert'in tercüme çalışmalarının ancak yüksek bir edebî deha ve istidatla mümkün olabileceği görülecektir.

Firdevsî'nin *Şahname*'sini önce el yazısı ile kopya eden ve Almancaya kazandıran şairin asıl yoldaşı ise Almancada gazel yazma ilhamını aldığı Hafız'dır. Hafız'la meşgul olduğu dönemde (Östliche Rosen) *Şark Gülleri* isimli çalışma ortaya çıkmıştır. Ölümüne kadar Hafız okuyan ve tercümesiyle meşgul olan Rückert, Farsçanın Almancadaki hoş sadası olmuştur.

Rückert, öğrenmenin ve anlamanın rasyonel değil sezgisel olmasından yanadır. Ona göre tercüme sanatı, kelime anlamlarını tam olarak bilmediği bir metni, tam ve doğru olarak ifade etme sanatıdır ve gerçek tercüme eserler de böyle ortaya çıkar. Bu seziş kabiliyetini edinmenin yegâne yolu ise, tercüme edilecek dilin yahut

Friedrich Rückert yaptığı tercümelerle Avrupa dünyasına bilinmeyen dünyaların kapılarını açmıştı. Karşı sayfadaki görsellerde gözükenler Arapçadan, Sanskritçeden yaptığı tercümelerin el yazmaları.

öğrenilecek "şey"in dünyasına girmek yani onu sevmektir. Rückert öğrendiği her dille, inandığı ilahi ortak lisana daha çok yaklaştığını düşünür ve ruhunu esir eden zincirin halkalarından tek tek kurtularak özgürleştiğini hisseder.

Kindertotenlieder - Çocuk Ağıtları

Eşine ve çocuklarına vefa ve aşk ile bağlı bir aile babası olan Rückert'in henüz 3 yaşında kaybettiği kızı ve oğlunun hatırası için kaleme aldığı 400 çocuk ağıtını içeren *Kindertotenlieder* şiirlerinden bazı parçalar Gustav Mahler, Shubert, Schumann ve Loewe tarafından da bestelenmiş ve büyük ün kazanmıştır. Bu derlemede yer alan şiirler evlatlarını kaybetmiş bir babanın çaresizliğinden çok kaderin cilveleri ve hayatın manası ile ilgili bir arayışın ifadesidirler. Çocuk ağıtlarında acıdan teselliye geçişin nağmeleri okunur.

Gündüzüme gölge, geceme ay ışığısın / Ölümün hükmü geçmez kalpte olana / Sen benim ahımda yaşayanımsın

İlkbaharda Şair, Sonbaharda Bilgin

Rückert iki iklimli bir hayat sürmüştür. Kısa sürede, anlamanın da ötesinde o dilde şiirler tercüme edecek ve yazacak seviyede dil öğrenen bu büyük deha, Erlangen'da ve Berlin'de filoloji öğreten bir üniversite hocası ve sınırsız bir duygu ve hayal dünyasına sahip bir şairdir.

Rückert, şair ve filolog kimliğini birbirinden ayırır. Nitekim kendisine üç semitik dilde tercüme yapması için gönderilen metinleri bekletmiş ve şöyle demiştir: "Şimdi kuşlarla, çiçeklerle ve yeni gelen baharla söyleşmekteyim, bekleyin, sonbaharda sisin gün ışığını örtmesi gibi şairin ilhamını gölgeleyecek Bilgin'i bekleyin." Baharda çiçeklerle söyleşmek ve çiçek tozlarını koklamak varken, kitap tozları arasına kendilerini gömen insanları hayretle karşılamıştır.

Ona göre yalnızca insanların, kuşların, çiçeklerin değil, dillerin ve kelimelerin de ruhları vardır ve o, bu ruhlarla söyleşip durmaktadır. Rückert, Tanrı'nın, yaratığı her varlığa bir ses verdiğinden, bu ses ve dilde onları dinleyip anladığından emindir. Dillerin ve dinlerin farklı biçim ve kurallarının arkasında harf harf, kelime kelime, vezin vezin saklı bir şarkıyı aramış, Doğu'da ve Batı'da bu melodiyi

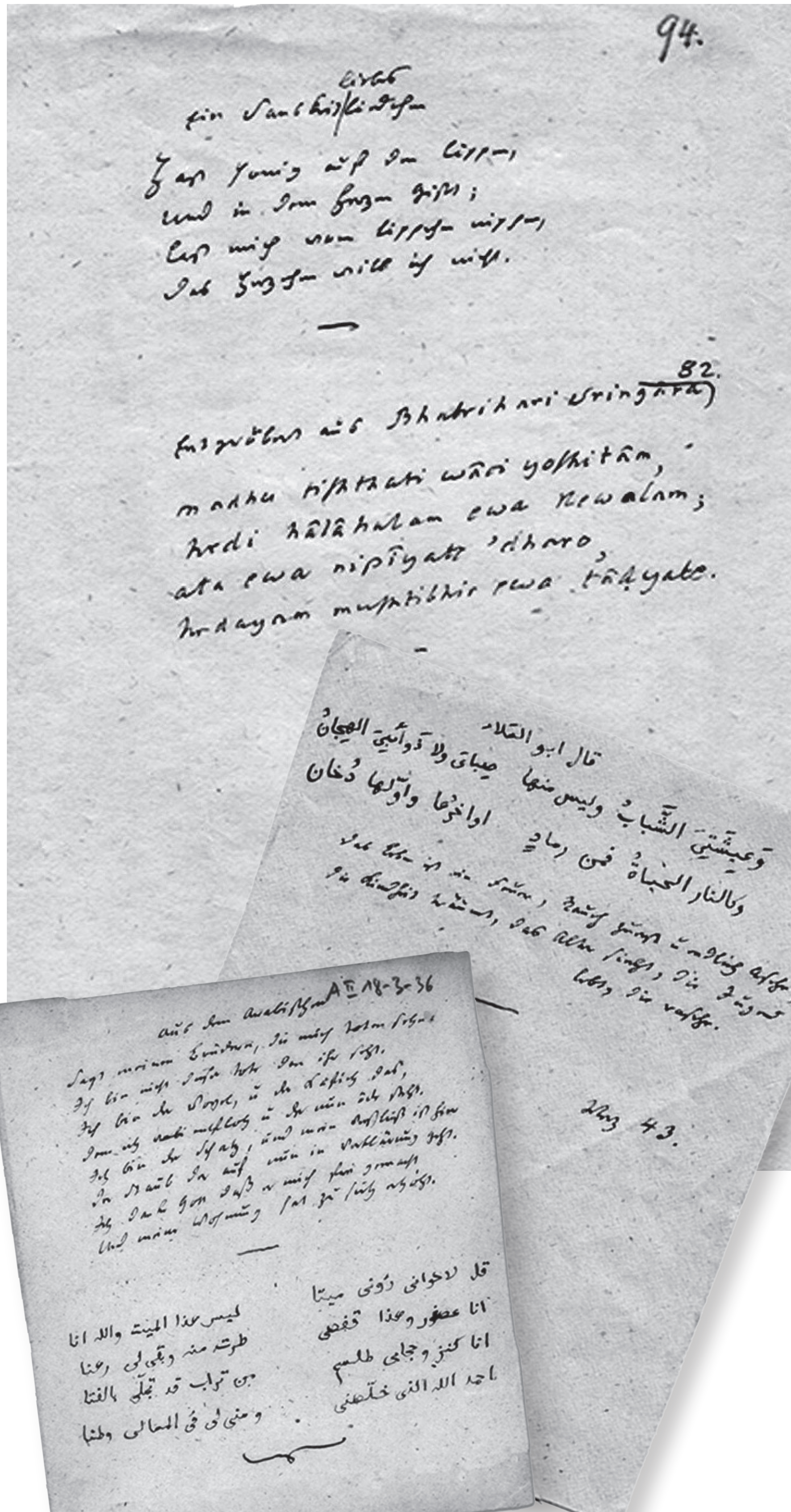
müşterek bir bestede buluşturma arzusuyla yanmıştır.

Ayna ve Sema: Zikir Motifleri

Mevlana'nın şiirinde sıklıkla kullandığı ayna metaforu Rückert'in de en çok başvurduğu sembollerden biridir. Dünya ve evren Allah'ın, şiir ve sözcükler insan ruhunun, seven iki kalp ise birbirlerinin aynasıdır. Sevgililer birbirlerinin penceresinden dünyayı temaşa ederler. Her bir sevgili diğerinin dünyaya açılan penceresidir ve o aşk penceresinden yaşamın türlü manzaralarını izlemekte, iklimlerini yaşamaktadırlar. Rückert'e göre kelime ruhun aynasıdır; İnsanın Tanrı'ya sunabileceği neyi vardır ki ödünç aldığı kelimelerinden başka; dualarından, şarkılarından ve şiirlerinden başka. Tanrı da varlığının aksini bu kelimelerde seyreder çünkü bilinmek istemiştir. Şiirin ruhu, (Geist der Poesie) varlığın arkasında ve önünde, içinde ve dışında gezinir durur. Arayanlar oradan belki açık bir kapı bulur ve dünyanın hakikatine doğru yol alırlar.

Hayatı boyunca şairi meşgul eden temalardan birisi de Mevlana şiirlerinden aşina olduğu sema ve zikirdir. Mevlana'nın gazellerinden ilhamla yazdığı ve "Def söylesin, ney inlesin Allah hu!" diye başlayan ve "Yalnızca Semada aşk ile dönen erenler/ Aşk uğruna tatlı canın verenler/ Allah'ta yaşar ve Allah'ta ölürler/ Allah hu!" diye biten kısa gazelinde, semadan duyduğu coşkuyu dile getirmiştir. Dönen bir dervişin varlığında tevhidi gördüğü gibi, doğum ve ölümle birbirine eklenen halkalarda varlığın devridaimini izler. Sema edenler bu dansta kimi zaman yer değiştirseler de şarkı susmaz, ritim durmaz aslolan semadır. Sema sonsuza kadar döner ve ölüm sonsuz bir hayata evrilir.

Zeliha Eliaçık
Almanya, Suriye, Yemen, Ürdün kısacası şarkiyat çalışmalarında yoğunlaşıyor. SETA'da araştırmacı.

94.

82.

قال ابو العلاء
وعيشتي الشباب وليس منها صباي ولا ذوائبي الهجان
وكالنار الحياة فمن رماد اواخرها واولها دخان

A II 18-3-36

قل لاخواني رأوني ميتا
ليس هذا الميت والله انا
انا عصفور وهذا قفصي
طرت منه وبقي لي رهنا
انا كنز وحجابي طلسمي
من تراب قد تجلى بالفتا
احمد الله الذي خلصني
وبنى لي في المعالي وطنا

Yaratıcılığı Kutlarken: **Bradford Edebiyat Festivali**

Shems Friedlander

SÖZDEN KİTABA

2017 Bradford Edebiyat Festivali'ne katılmam istendiğinde yazı sanatına tekrar bir göz attım, kalem ve çizgili sarı kâğıt kullanarak beni edebî bir farkındalık alanına götüren bazı notlar çiziktirdim ve bir araya gelmenin temel manasına dair bazı düşünceleri açmamı sağlayan bir liste oluşturdum.

Kütüphanemdeki kitapları karıştırdım, Platon'un Sokrates ile Phaedrus arasındaki, hakikatin iletilmesinde konuşmanın mı yoksa yazmanın mı üstün olduğuna dair diyaloğunu buldum. Theuth, yazının icadının atfedildiği eski Mısır tanrısı, "tanrıların kâtibi" Thoth idi. Aşağıdaki hikmet dolu sohbet Sokrates ve Phaedrus'un konuşmasından bir parçadır.

Fotoğraf: © Shems Friedlander

Soldan Sağa: Farkhandan Faraz (Bradford Edebiyat Festivali danışmanı), fotoğraf sanatçısı Peter Sanders, Şeyh Salman Çişti (Hindistan), yazar Shems Friedlander (oturan).

Sokrates konuşuyor: "Theuth, Yukarı Mısır'da yaşayan Kral Thamus'a geldi ve ona yazıyı da içeren icatlarını sundu. 'İşte, Mısırlıların hem bilgeliğini hem de hafızasını artıracak bir başarı, kralım. Hafıza ve bilgelik için kesin bir tarif keşfettim.' Kral yanıtladı; 'Theuth, mucitlerimin ustası, bir sanatın mucidi, icadın uygulayanlara fayda mı zarar mı getireceğini tayin edecek en doğru kişi değildir. Yazı sanatının babası olarak sen, icadına olan muhabbetin yüzünden onun gerçek işlevinin farkında değilsin.

Yazı yazma ilmine sahip olanlar, hafızalarını kullanmayı bırakacak ve unutkan olacaklar; bir şeyleri hatırlamak için kendi iç kaynakları yerine harici işaretlere güvenecekler. Keşfettiğin şey hafıza için değil hatırlamak için bir reçete. Bilgeliğe gelince, senin öğrencilerin yazıdan dolayı hak etmedikleri bir ün kazanacaklardır: doğru taliminden habersiz oldukları bir yığın bilgiye sahip olacaklar ve sonuç olarak

çoğunlukla cahil olmalarına rağmen çok bilgili olduklarını düşüneceklerdir. Ve gerçek irfan yerine irfan zannının kibrine sahip olduklarından topluma yük olacaklardır.'"

El yazısı parşömen tomarları el yazma kitap şekline girdi (kitap gibi bağlandı) ve daha sonra kitap hâline geldi.

Yüksek sesle okundu.

Kelimeler arasında boşluk yoktu, duyulduğu gibi yazılıyordu, noktalama işaretleri yoktu.

Hiçbir kural yoktu.

Beyin bir bulmaca çözüyordu.

Yazı, heceler dinlenerek deşifre ediliyordu.

Kültür hâlâ sözlü bir geleneğe dayanıyordu.

On üçüncü yüzyılda *scriptura continua* (boşluksuz yazı) eskidi.

Noktalama işaretleri tanıtıldı, kelime ve cümlelerin ayrımı yapıldı.

Okuma eylemi, metnin kendisi kadar anlamın yorumlanması için de derin konsantrasyon, odaklanma ve çözümleme gerekliliğini ortaya çıkardı.

Kâtiplere kitaplar dikte ettirildi.

İçerik sınırlıydı. Göz alıcı rüyalar veya erotik şiir yoktu.

Sonra sessiz kitap okuma yaygınlaştı. Üniversiteler bireysel okumayı öne çıkardı.

Kütüphane mimarisi değişti. Özel okuma mekânları sessiz okuma için açık alanlar hâline geldi.

Bilginin gelişimi, her okuyucunun, diğer yazarlar veya düşünürler tarafından iletilen fikirleri kişisel bir kanaate dönüştürdükleri kişisel bir eylem hâline geldi.

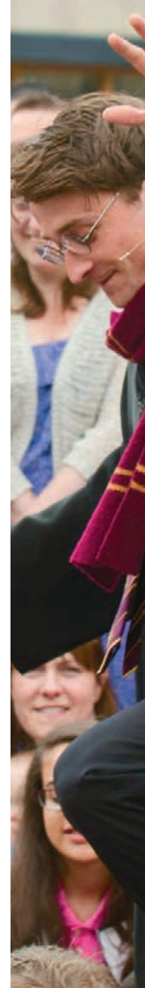
1445, Gutenberg kitap üretimini otomatikleştirdi. Kitap artık sadece birkaç seçkin için değil, tüm insanlara açıktı. Matbaa, değişimin bir aracısı oldu.

1501 Octavio formatı (bildiğimiz kitap), büyük yaprak baskının yerini aldı. Artık bir kitap sahibi olmak daha kolaydı.

Saatin, cep saati ve kol saati şeklinde minyatürize edilmesi, herkesin zamanın farkında olmasını sağladı.

Harry Potter temalı faaliyetler için tam bir gün ayrıldı. Kostümlü aktörler, canlı baykuşlar ve açık havada *Harry Potter ve Sırlar Odası* film gösterimi...

Minyatürleştirilmiş kitap da, günlük hayatın bir parçası oldu.

15. yüzyılda, tipo baskı ile seri hâlde kitaplar, süreli yayınlar, gazeteler ve bilimsel dergiler basılıyordu.

1883 yılında, Samuel Clemens (Mark Twain), daktiloda yazılmış ilk kitap olan 654 sayfalık *Mississippi'de Yaşam* başlıklı anılarını yazdı. Başka bir seferde, Twain deri ciltli defterlere bir dolma kalemle yazdı ve daha sonra kitaplarını dikte ettirdi.

Nobel ödüllü Gabriel Garcia Marquez, romanlarını, çizgili sayfaları olan siyah beyaz kapaklı bir okul defterine elle yazdı.

1970'lerde Stephen King, Waterman dolma kaleminin daha işlevsel olduğunu iddia etmesine rağmen bir kelime işlemcisi kullanarak bir roman yazdı.

J.K. Rowling, *Harry Potter* serisini tükenmez kalemle dosya kâğıtlarına yazdı.

2006'da, Fransız ressam Monet'den aldığı müstear isimle ve yakın zamanlarda evlenen, üniversite terk bir Japon olan Mone, on dokuz gün içinde *Ebedî Rüya*'yı yazdı. Cep telefonuyla yazılan ilk romandı ve daha sonra 2007'de Japonya'da en çok satan romanlardan biri hâline gelen bir kitap olarak yayınlandı.

Ve elektronik kitap, Kindle geldi.

VE BRADFORD...

Üç yıl önce, 2014'te Bradford Pakistan Topluluğu'ndan şiiri ve kitapları seven iki kadın, bir zamanlar yün fabrikaları ve ambarları ile ünlü bir Yorkshire üniversite şehrinde "halk" edebiyat festivali organize etmek için bir girişim başlattı. "Bir sığınak şehir" olan Bradford, dalgıçlık yapan bir nüfusa sahip ve bugün İngiltere'deki Suriyeli mültecilerin yarısından fazlasına ev sahipliği yapıyor. Siyahlar ve etnik azınlık

"Bir sığınak şehir" olan Bradford, dalgıçlık yapan bir nüfusa sahip ve bugün İngiltere'deki Suriyeli mültecilerin yarısından fazlasına ev sahipliği yapıyor.

sakinlerinin büyük bir kısmı bu her şeyi muhtevi edebiyat faaliyetinin kurucuları sayesinde kültürel bir canlanmaya şahitlik ediyor.

Syima Aslam ve Irna Qureshi çizgi roman kahramanları, Bronte, Jane Austen, tarih, suç yazma atölyeleri, ilişkiler, dünyaca ünlü fotoğraf sanatçısı Peter Sanders'le fotoğraf sanatı dersleri, tasavvuf söyleşileri, Rumi ve Hafız şiiri, İranlı Zahra Taheri'nin kadınların İslam'daki rolü çalışması, psikoloji konferansları, yazarlar tarafından yapılan renkli atölyeler ve eserlerini tutkulu izleyicilere okuyan şairlerle on günlük bir yaz edebiyat festivali hazırladılar.

Ebeveynler, bütün dünyaya sevgi mesajı taşıyan Hindistan'dan Sufi Seyid Salman Çişti'nin, Joanna Trollope'un ve Germaine Greer'ın konuşmalarına, konferanslarına katılma şansı yakaladılar. Ayrıca Galler'de bir dağın yamacında inzivada yaşayan tarihçi ve şair Ron Greaves'la mistik bir şiir yolculuğuna çıktılar.

Şehir parkının merkezinde katılımcı yazarların kitaplarının satıldığı portatif Waterstones kitapçısında kahveler yudumlandı ve burası katılımcılarla sunum yapanların karşılaştığı ve söz sanatı üzerine doğaçlama konuşmaların gerçekleştiği bir mekâna dönüştü.

Bradford Festivali'ne 400 yazarın katıldığı ve Temmuz ayında on güne yayılan 300 etkinliğin yapıldığı duyuruldu. Ayrıca her yaştan çocuk için Harry Potter temalı faaliyetlerin düzenlendiği, kostümlü aktörler, canlı baykuşlar ve açık havada Harry Potter ve Sırlar Odası film gösteriminin gerçekleştiği tam bir gün ayrıldı.

Syima Aslan ve Irna Qureshi, her yıl on gün boyunca sözlü ve yazılı kültür dünyasını taçlandıran, bunu film ve kitaplarla zenginleştiren bir festival hazırlıyorlar.

Edebiyatla dolu dolu on gün ve gece, Pakistanlı müzisyen Nadeem Abbas'ın Alhambra Tiyatrosu'nda gerçekleştirdiği büyük bir tasavvuf konseriyle sona erdi.

Eş başkan Syima Aslam festival hakkında şunları söyledi: "Bradford Edebiyat Festivali, yaratıcılığın kutlandığı bir mekân olmasının yanı sıra kentin kültürel bir mekân olarak şöhretine katkıda bulunan, entelektüel açıdan seçkin bir festivaldir.

Edebiyat sevgisinden güç alıyoruz, ancak çok satan yazarları kovalayan bir festival değil bu, daha çok çağdaş Britanya'yı ve dünyayı etkileyen sorunlara ve ihtiyaçlara, okuyan bir neslin ortaya çıkmasını sağlamak kadar İslam'daki kadının durumuna da hitap eden bir festival." *(Tercüme: İsmailcan Aydın)*

Shems Friedlander
Ressam, film yapımcısı, yazar, fotoğraf sanatçısı. *Kış Hasadı, Mevlânâ Celaleddin Rûmî'nin Unutulmuş Mesajı* kitapları Sufi Kitap'tan yayımlandı.

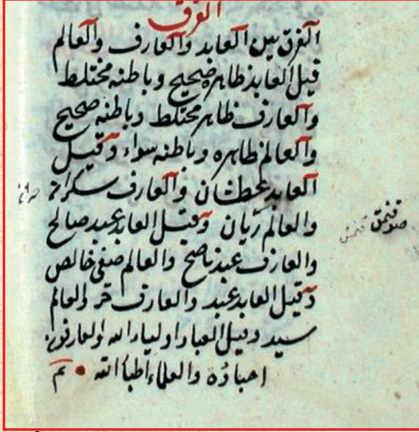

Antiqui Orbis

Abdullah Uğur

İlk kelimeleri okuduğumda korkmuştum, “Şamar oğlanına dönmüş ‘âbid’e burada da mı vurulacak?” diye. Neyse ki o kadar yüklenmemişler garibe. Bir medrese talebesinin ya da hocasının seneler ilerledikçe genişleyen defteri olduğunu düşündüğüm bir yazmada gördüğümdür:

Âbid, âlim ve ârif arasındaki fark:

Denildi ki: Âbidin zâhiri sahîhtir, bâtını karışıktır; ârifin zâhiri karışıktır, içi sahîhtir; âlimin hem içi hem dışı birdir.

Denildi ki: Âbid susamıştır, ârif mesttir, âlim kanmıştır.

Denildi ki: Âbid sâlih bir kuldur; ârif nasihat eden/içi temiz bir kuldur; âlim tertemiz, hâlistir.

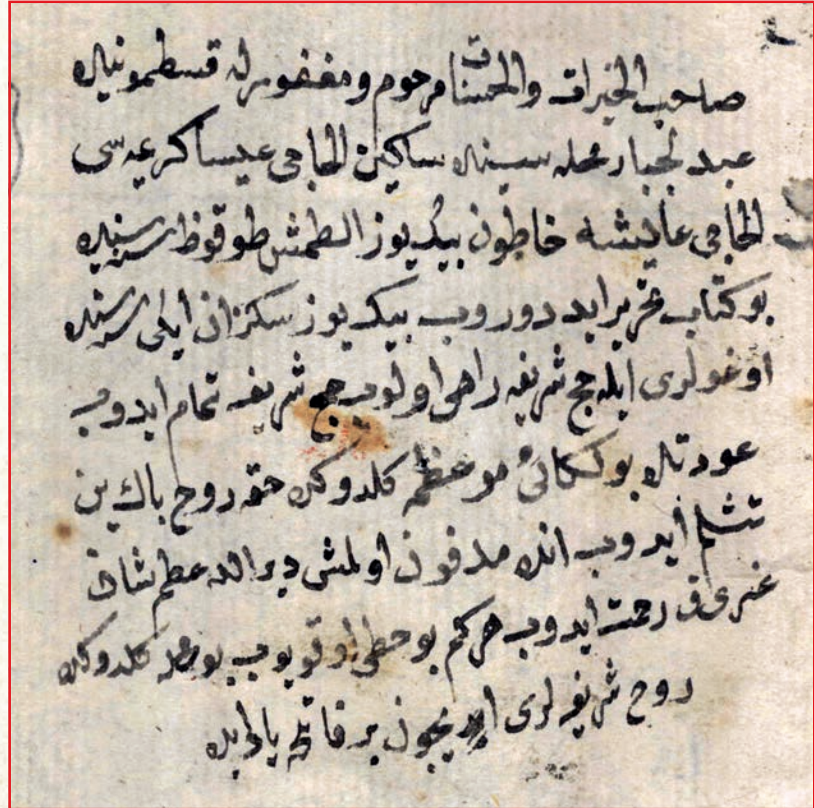
Denildi ki: Âbid köledir, ârif hürdür, âlim efendidir.

Denildi ki: Âbidler Allah’ın dostlarıdırlar, ârifler onun sevdikleridirler, âlimler Allah’ın tabîbleridirler.

(Mehmet Arıkan)

Yazmalar bize sadece metinleri değil o metnin ve bir meta olarak yazmanın bütün yaşanmışlığını taşıyor. Bu toprakların mayasını yoğuran eserlerden biri olan *Envârü’l-âşıkîn*’in bir nüshasının sonunda bu yaşanmışlığın izlerinden biri var. Kastamonu’da Abdülcebbar Mahallesi’nde oturan Hacı İsâ Efendi’nin kızı Ayşe Hatun hicrî 1169 senesinde kendisi için bir *Envârü’l-âşıkîn* yazdırtıyor. Hicri 1182 senesinde ise oğullarıyla hacca gidiyor. Ömrü vefa etmeyip de dönüş yolunda vefat edince oğulları annelerinden hatıra bu yazmayı vakfediyorlar.

Arada 13 sene var. Acaba Ayşe Hatun yazmayı sipariş edip de eline geçtiğinde oğullarının yaşı kaçtı? Kim bilir belki Kastamonu’da Abdülcebbar Mahallesi’ndeki evinde uzun kış geceleri bu yazmadan oğlanlarına Hz. İbrahim’in Kâbe’yi yeniden inşasını, meleklerin tavafını, Efendimizin hayatını okudu Ayşe Hatun. Belki de okudukça o mübarek beldeleri hep beraber hayal ettiler. Belki küçük beyler, “Anne, büyüyünce seni hacca götüreceğim” diye sözler verdiler. Sözlerini de tuttular. Ayşe Hatun ise evinin kapısının âdet üzre yeşile boyandığını göremeden göçmüş. Oğullarına acı tatlı bir hatıra olarak bu yazmayı bırakarak.

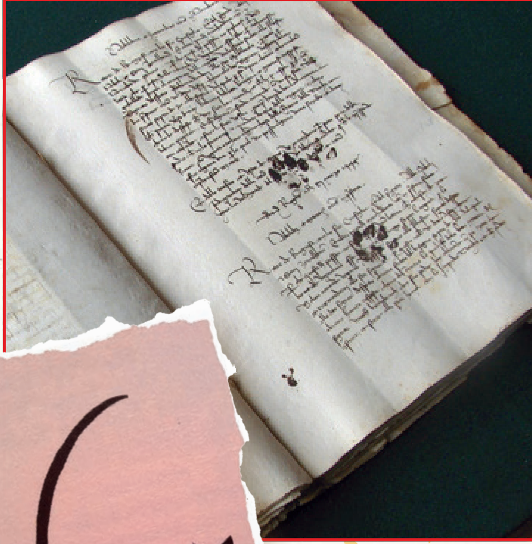

Sâhibül-hayrât ve’l-hasenât merhûm ve mağfûrun leh Kastamoni’de Abdül-Cebbâr mahallesinde sâkin el-Hâc İsâ kerimesi el-Hâcı Âişe Hâtûn bin yüz altmış tokuz senesinde bu kitâb[ı] tahrir iddürüb bin yüz sekzan iki senesinde oğulları ile hacc-ı şerife râhî olup hacc-ı şerîf[i] tamâm idüp avdetde .... geldükde Hakka rûh-ı pâkin teslîm idüp anda medfûn olmuşdur. Allâh-ı azîmüş-şân garîk-i rahmet idüp her kim bu hattı okıyup bu mahalle geldükde rûh-ı şerîfleri için bir Fâtiha yâd ide. Sâhib ve mâlik Âişe Hâtûn. sene 1169

Abdullah Uğur
Yalova Üniversitesi'nde araştırma görevlisi. Türk-İslam edebiyatı alanında doktora çalışmasını sürdürüyor.

Rivayet odur ki Fasih Ahmed Dede'nin kırk tane kedisi vardır. Fasih Ahmed Dede kedilerinden vefat edenleri dergâhın hâmûşânına sırlar. Kırkıncı kedisi siyah bir kedidir. Fasih Ahmed Dede bu siyah kedisi ile aynı anda vefat eder. İkisini bir sırlarlar. İslam toplumunda kedinin ayrı bir yeri olduğu tartışılmaz. Bunun tek örneği de Fasih Ahmed Dede değildir. Kedisine mersiye yazan dîvân edebiyatının muzip şairi Tırsî'den tutun da son devrin meşhur ulemâsı İsmail Saib Efendi'ye kadar özellikle kitap ve yazı ile iştigal eden zevâtın kedi ile ünsiyeti vardır. İnsan herhâlde günlerini kitap okuyarak geçirirken yalnızlığına bir dost arıyor. Bu dost; mırıldaması, sıcaklığı, cana yakınlığı ile kediden başka bir hayvan olamaz gibi geliyor bana.

Smithsonian Müzesi'nin internet sayfasında gördüğüm bir resim bu kitap sever ve kedi ilişkisinin sadece Doğu'ya has olmadığına güzel bir örnek. Sahibinin ufak bir dalgınlığından faydalanıp mürekkep bulaşmış ayakları ile yazmanın üzerinde hafifçe yürüyüvermiş kedi, narin patilerinin izlerini bırakarak. Belki sahibini biraz kızdırmış olsa bile, yine gelip ellerine burnunu sürmüş af dilemiş, sahibi ile barışmış, başka kitaplar okunurken sahibinin dizleri üzerinde yatmıştır eminim.

(Resim Smithsonian Müzesi'nin internet sitesinden)

قطا

Arapça yazı ile: **Kitt** (kedi).
Müellifin kendi yazısı ile.

(Annemarie Schimmel'in el yazısıyla)

Zâkirbaşı Albay Selahaddin Gürer

Son dönemin önemli zâkirbaşılarından Selahaddin Efendi İstanbul Şehremini'de doğdu. Mekteb-i Harbiye'de okuyup Çanakkale Muharebeleri'ne de katılan Albay Selahaddin Efendi, Kılıççı Baba Rifâî Tekkesi Şeyhi Hulûsu Efendi'nin kerîmesi Ruhsar Hanım ile evlendi. Remlî Dergâhı'nda musîkî terbiyesini alan Albay Selahaddin Efendi ilâhî, durak, şuğul gibi binlerce eseri ezberleyerek yeni nesillere hem tavır hem de icranın aktarılmasında önemli bir rol oynadı. Hâlen meydân-ı şerîflerde zevk ile okunan "Dolap niçin inilersin", "Şehidlerin serçeşmesi enbiyânın bağrı başı", "Âlemler nûra gark oldu Muhammed doğduğu gece" ile Hüzzam makamındaki "Dil beytini pâk eden" ilahileri Albay Selahaddin Efendi'nin bestelerindendir. 1978 senesinde âlem-i âhirete göçen olan Albay Selahaddin Efendi Merkez Efendi'ye sırlanmıştır.

(Fotoğraf: Abdullah Uğur arşivi)

Türkiye'den Kitaplar

Taklitten Âdete Gündelik Hayat

Refik Halid Karay, gündelik hayatta karşılaştığı sıradan şeyleri analoji kurarak, metaforlarla anlatır. Yolda, sokakta gördüğü, işittiği şeyler; moda, kömür ve petrol uğruna yapılan savaşlar onun hicvinin konusu olur. Karay'ın toplumun ve dünyanın alışkanlıklarını yansıttığı, 1938-1965 yılları arasında yazdıkları Tuncay Birkan'ın editörlüğünde, Memleket Yazıları dizisinde bir araya geliyor. Hakan Kaynar'ın kitabın ön sözünde Alman sosyolog George Simmel ile tanıştırdığı Karay, bir dönemin detaylarda gizlenen mikro tarihine mizahi bir dille ışık tutuyor.

Refik Halid Karay, İnkılap Yayınları

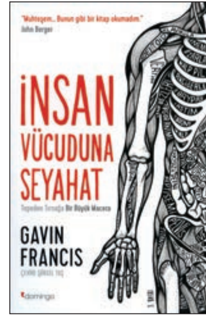
Kamusal Alanda İlişkiler

Goffman toplu yaşamın karşılaşma ve etkileşim anlarını bir belgeselci sessizliği ile gözlemler... Bir durakta bekleyen insanlar... Ya da trafikte karşıdan karşıya geçenler... İş yerinde selam verdiğimiz veya uygar bir kayıtsızlık içinde görmezden geldiğimiz kimseler... Bir restorana giderken veyahut bir kenar mahallede takınılan tavırlar... Goffman için toplumsal eylem her zaman bir masa tenisi maçı gibidir. Düzen ise müzakere sisteminden ibarettir. Goffman, neredeyse natüralist bir sosyolojiye davet ediyor okuyucuyu.

Erving Goffman, Heretik Yayınları

İnsan Vücuduna Seyahat

Gavin Francis'in henüz küçük bir çocukken yeryüzü haritasına duyduğu ilgi yaşı ilerledikçe içimizdeki haritaya yöneliyor. Bu yönelim sayesinde doktor olan Francis, cerrah, acil tıp uzmanı ve aile hekimi olarak edindiği tecrübelerden yola çıkarak hastalarının öykülerini onların mahremiyetlerini koruyup, tıp tarihi, felsefe ve edebiyatla harmanlayarak anlatıyor. Kalbin insan refahıyla olan bağlantısını, epilepsi nöbetlerinin beyni nasıl etkilediğini, ayağın insanlık için nasıl belirleyici bir rol oynadığını onun tecrübelerinden yola çıkarak okuyoruz. O, insan vücuduna yaptığı bu seyahatte bizlere de bedenin saklı kalmış sırlarını gösteriyor.

Gavin Francis, Domingo Yayınları

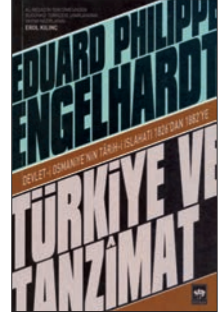
Babam Krizler ve Sen

Dizi-film senaryolarıyla tanıdığımız Silvan Alpoğuz ilk romanı ile karşımızda. Deli Yürek ile Rosalinda'nın izlendiği, okul koridorlarının hayatın en gerçek sahnesi olduğu 90'ların sonu 2000'lerin başı... 2001 krizinin ortasında; kızlara, şeflere, müdürlere kafa tutan on altı yaşında platonik âşık bir çocuğun yolunu bulmaya çalışma hikâyesi... Bu roman da yalnız birbirleri için her türlü fedakârlıkları yapan bir baba-oğul hikâyesi değil 90'larda çocuk olmuş, 2000'li yılların başında ilk gençliğini yaşamış herkesin kendinden bir şeyler bulacağı bir roman...

Silvan Alpoğuz, İz Yayınları

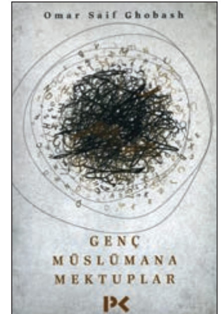
Türkiye ve Tanzimat

20 yıla yakın Osmanlı Devleti'nde diplomatik görevlerde bulunmuş bir Fransız sefiri olan Eduard Philippe Engelhardt, II. Mahmud'un saltanatının sonlarından 1882 tarihine kadar gerçekleşen mühim olaylar ve Tanzimat hakkında tetkiklerde bulunmuş, vesikalar toplamış ve bu çalışmalarının sonucunda *Türkiye ve Tanzimat* (Devlet-i Osmaniye'nin Tarih-i Islahatı 1826'dan 1882'ye) kitabını neşretmiştir. Ali Reşad'ın tercümesinden bugünkü Türkçeye uyarlanmış bu kitabı okuduğunuzda o gün olduğu gibi bugün de Avrupa'nın bizim iç meselelerimize "geri kalmışlık" ön kabulü ile baktığını ve müdahale etmeye çalıştığını fark edeceksiniz.

Eduard Philippe Engelhardt, Ötüken Yayınları

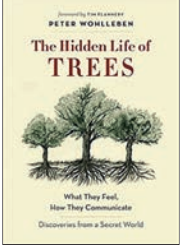
Genç Müslümana Mektuplar

Birleşik Arap Emirlikleri'nin Rusya Büyükelçisi Omar Saif Ghobash, oğluna yazdığı mektuplarda "Müslüman olmak ne demektir?" sorusunun cevabını arıyor. Babası Müslüman bir Arap, annesi Ortodoks bir papaz kızı olan Ghobash, çocukluğundan itibaren gözlemlerini eğitimi ve diplomat deneyimiyle harmanlayıp samimi bir dille anlatıyor. Oğlu Seyf aracılığıyla Müslüman gençlerden, şahsiyetlerini ve özgür düşüncelerini korumaları için söz istiyor. Bunu yapabilirlerse hayatın ne olduğunu anlayabileceklerini ve kendi yollarının belirleyicisi olacaklarını vurguluyor.

Omar Saif Ghobash, Profil Kitap

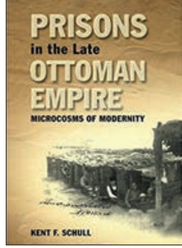
Dünyadan Kitaplar

Ağaçların Saklı Dünyası

Yürüyen, konuşan, yüzleri olan ağaçlar... Masallarda ya da fantastik filmlerde karşımıza çıkar genellikle... Ormancı ve yazar Peter Wohlleben çok satan kitabı *The Hidden Life of Trees: How They Communicate- Discoveries from a Secret World*'da tam da böyle bir fantastik dünyanın kapılarını aralıyor. Wohlleben, uzun çalışmaları sonucunda ağaçların sosyal varlıklar olduğunu söylüyor. Dahası ormanda sosyal bir ağ olduğunu, ağaçların çocukları ile birlikte yaşadıklarını, birbirleriyle iletişim kurduklarını, çocukları yetişirken onları desteklediklerini, hasta olanlarla besin maddelerini paylaştıklarını ve birbirlerini yaklaşmakta olan tehlikelere karşı uyardıklarını anlatıyor. Wohlleben'ın ağaçların saklı dünyasına dair yazdığı bu kitabı okuduğunuzda ormanda yürümek bir daha asla aynı olmayacak. Umuyoruz ki bu kitabı yakın zamanda Türkçe de okuyabiliriz.
(Beyza Karakaya)

Peter Wohlleben, *The Hidden Life of Trees,* Greystone Books, 2015, 288s.

Son Dönem Osmanlı Hapishaneleri

Kent F Schull, nicelik olarak sınırlı olan Osmanlı hapishaneleri çalışmalarına mühim bir katkı sunduğu *Prisons in the Late Ottoman Empire: Microcosms of Modernity* adlı çalışmasında bilhassa Batılı tarihçiler arasında kabul edilenin aksine Osmanlı hapishanelerinin akıl oyunlarının bir neviymişçesine işkenceye dayalı ceza yöntemlerinin uygulandığı bir yer değil, 19. yüzyıldan itibaren muazzam bir reform ve mücadele alanı olduğunu savunuyor. Kent F. Schull, II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı hapishanelerinin modernitenin mikrokosmosları olduğunu, hapishanelerin idari merkeziyetçiliği güçlendirecek bir araç olduğunu söylüyor. II. Meşrutiyet itibariyle hapishanelerde, mahkûmlarla ilgili çeşitli bilgilerin yer aldığı istatistik cetvelleri bu merkezileşme çabasının somut bir delili niteliğindedir. Schull'un bu kıymetli çalışmasının, Osmanlı hapishanelerini başka bir gözle okumak için Türkçeye çevrilmesi sosyal bilimciler ve meraklıları için oldukça önemli... **(Beyza Karakaya)**

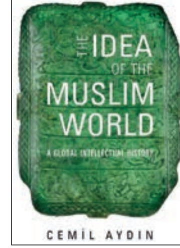
Kent F. Schull, *Prisons in the Late Ottoman Empire*: *Microcosms of Modernity,* Edinburgh University Press, 2014, 224s.

Dünya Kimdir?

Charles Upton 1948'de San Fransicco'da doğmuş, Marin County'de (California) büyümüş, orta öğrenimini Katolik okullarında tamamlamış bir isim. San Francisco'da, şiirde ustası sayılan şair Lew Welch ile tanışmıştır. İlk şiirleri Beat kuşağı şairlerinin çizgisindedir. 1980'lerden itibaren New Age akımlarına ilgi duyar. İhtida eden ve 1988 senesinde ise bir tasavvuf yoluna intisap eden Upton'un, bu tarihten itibaren ilgi alanını daha ziyade tasavvuf ve metafizik işgal eder. Upton'un şiirden ekolojiye, tasavvuftan psikolojiye yirmiden fazla kitabı bulunuyor. Bunların arasından *Who Is the Earth?* (Sophia Perennis, 2008) ise manevi bir ekoloji arayışının ürünü. Tabiat kitabını, tabiattaki cemal ve celal ayetlerini okumak, tabiatı bir mazhar olarak benimsemek üzerine bir kitap bu. Yanı sıra tabiatperestliğin felsefi bir eleştirisini de içeriyor.
(Murat Mollaosmanoğlu)

Charles Upton, *Who Is the Earth?*, Sophia Perennis, 2008, 140s.

İslam Dünyası Tasavvuru

Cemil Aydın, yayıncısının "prokovatif bir tarih" olarak takdim etmeyi seçtiği bu son kitabında, bir buçuk milyar Müslüman'ın, yekpare bir dinî-politik topluluk oluşturduğu kabulünü tartışıyor. "Müslüman Dünya" fikri hakikaten geçerli bir tanımlama mıdır? Cemil Aydın çalışmasında, "Müslüman dünya" tanımlamasının nasıl oluştuğunu ve yaygınlaştığını inceliyor. Buna göre Aydın, bunun Hristiyan Batı medeniyeti tanımlamasına mukabil olarak, on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan ve kabul gören bir tanımlama olduğu sonucuna varıyor. Bu soruşturmayı da çağın Müslüman aydınları ve ulemasının görüşleri üzerinden yapıyor. Tartışılmayı hak eden bir düşünce ve kavram tarihi çalışmasıyla karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz.
(Murat Mollaosmanoğlu)

Cemil Aydın, *The Idea of the Muslim World*, Harvard University Press, 2017, 304s.

Will

Shakespeare'in Kayıp Gençliğinin Peşinde

Sadık Şanlı

Ünlü yazar ve şairlerin hayatları, uzun yıllardır film yapımcılarının gözde temaları arasında yer alageldi. Tolstoy beyaz perdeye *The Last Station* ile taşınırken, James Joyce'u *Nora*, Pablo Neruda'yı *Il Postino*, Virginia Woolf'u *The Hours* ve Hemingway'i *In Love and War* filmleriyle izleme imkânı bulduk. Son yıllarda ünlü isimlere sinemanın yoğunlaşan ilgisi, ABD'li şairler Emily Elizabeth Dickinson ve Allen Ginsberg, romancı ve öykücü David Foster Wallace, Truman Capote ve Franz Kafka gibi ünlü isimlere yönelik uyarlamalarla sürdü. Geride kalan Temmuz ayında ise dünya tiyatrosu ve edebiyatının en önde gelen isimlerinden William Shakespeare, yaklaşık 20 yıl önce Oscar kazanan *Shakespeare in Love*'ın ardından, bu kez *Will* isimli diziyle yeniden ekranlara taşındı.

2001 yapımı *Moulin Rouge*'un senaristi Craig Pearce'ın yapımcılığında hazırlanan ve Shekhar Kapur'un yönettiği *Will*, ABD'li yayıncı kuruluş TNT tarafından gösterime sunuldu. William Shakespeare'i İngiliz aktör Laurie Davidson'ın canlandırdığı *Will*, ünlü yazar Shakespeare'in az bilindiği için "kayıp" olarak nitelenen ve üzerinde spekülasyonlar hiç bitmeyen gençlik yıllarını konu ediniyor. 25 yaşında üç çocuk babası olarak Stratford'dan Londra'ya gelen Shakespeare'in hikâyeleştirildiği *Will*, ünlü ismin henüz tanınmadığı yıllarda bir oyun yazarı olarak Londra'da ve Globe isimli tiyatroda tutunma çabasına yönelik gerilimli hikâyesine odaklanıyor.

"İzzetin peşinde" bir genç yazar

Londra'nın bir taşra kasabası olan Stratford'da, eldiven ustası bir babanın oğlu olarak 1564 yılında dünyaya gelen William Shakespeare, 18 yaşında Anne Hathaway ile hayatını birleştirir. Bu evlilikten Susanne, Hamnet ve Judith isimli üç çocuğu dünyaya gelen Shakespeare, babasının mesleğini devam ettirmek istemez ve içindeki yazma arzusuna karşı koyamayarak soluğu 1589 yılında Londra'da alır.

TNT tarafından gösterime sunulan *Will*, Shakespeare'in Londra'ya adım attıktan sonra, geldiği bu yeni şehirde genç ve tanınmayan bir oyun yazarı olarak kendisini kabul ettirme ve hayata tutunma çabasına odaklanıyor. Ancak Shakespeare'in Londra'ya gelirken yanında taşıdığı ve burada bir yankesici çocuğa (Presto) kaptıracağı mektup, genç yazarı sürekli diken üstünde tutacak gerilimli bir hikâyenin de başlangıcını oluşturuyor. Zira

Katoliklerin Protestanların yoğun baskısı altında olduğu günlerde Londra'ya gelen Shakespeare, yanında Kraliçe I. Elizabeth'in adamlarının en çok aradığı isim olan kuzeni Katolik Rahip Robert Southwell'e verilmek üzere şifreli bir mektup taşımaktadır. Papa'nın İngiltere'deki en güvendiği isim olan ve "kelimeleri bir donanma kadar tehlikeli" olarak görülen Southwell'e Shakespeare'in teslim etmesi gereken mektup, el değiştirmesiyle birlikte kısa sürede Katolik genç yazarın hayatını tehdit edecek bir şantaj malzemesine dönüşür. Shakespeare bir yandan büyük ödül peşindeki yankesici çocuğun, diğer yandan bu yeni geldiği şehirde en büyük rakibi ve hayranına dönüşecek oyun yazarı Cristopher Marlowe'un hedefi olur. Londra'da bir yandan bu şanssız başlangıcı telafi etmek adına çabalayan genç yazar, diğer yandan Katoliklerin barış ve tapınma hakkı için savaşan kuzeni Rahip Southwell'in verdiği mücadele ile yine Katoliklerin "ahlaki açıdan ölümünü ilan ettikleri" tiyatro arasında duygusal bölünmüşlükle mücadele etmek zorunda kalır. Aynı zamanda kendisi, ailesi ve tiyatrodaki yeni çevresinin Kraliçe'nin Katoliklerle mücadelede en güvendiği isim olan işkenceci Lord Topcliffe'in hedefi olmaması için verdiği mücadele, genç yazar Will'i gerilimli ve heyecan dozu yüksek bir olaylar silsilesinin içine sürükler.

Will'i bunca gerilimli hikâyenin içinde ayakta tutan ise kısa sürede büyük bir tutkuyla bağlandığı ve oyunlarını yazmasında kendisine yardımcı olacak Alice'e (Olivia DeJonge) olan aşkı ile "izzet bulmaya geldiği"ni söylediği Londra'da günden güne artan yazma tutkusudur. "Olduğu şey ile olmak istediği şeyin aynı olmadığını", kendisinin bir "hiç" olduğunu ancak buna rağmen iddialı şekilde "doğaya ayna tuttuğu" söyleyen genç Will, "ne olmak istediği" sorulduğunda ise "özgür olmak" cevabı vererek, yazmayı özgürlük ile eş değer gördüğünü ifade edecektir. Bu yeni macerasında kendisini bir anda birçok gerilimli olayın içerisinde bulan genç yazarın, tüm bunlar yetmezmiş gibi bir de "taşralılık" ve "sanatının salakça gösteriler ve gürültüden başka bir şey sevmeyenler arasında kısa süreliğine ünlü olmakla" ithamı, Londra günlerini Shakespeare için daha da zor kılacaktır. Ancak Shakespeare pes etmeyerek, bir yazar olarak kendisini ölümsüzleştirecek içindeki yazma ateşini farklı zamanlarda şu sözlerle ortaya koyacaktır: "İhtiyacım olan şey kendi hikâyemin kahramanı olmak... Bu dünyanın gördüğü en büyük oyunları yazacağım.

Will gençliği çok iyi bilinmeyen Shakespeare'in sanatsal serüvenini yeni fikirler ve cazip anlatılarla yeniden tasarlayan özgün bir yeniden canlandırma...

"Bu dünyanın gördüğü en büyük oyunları yazacağım. İnsan olmanın keşfi olarak hizmet edecek oyunlar. Nasıl sevdiğimizi ve neden savaştığımızı sorgulayan oyunlar. Ne kadar çok ve ne kadar az bildiğimizi gösteren oyunlar."

Görüyorum, yıldızlarda görüyorum... İnsan olmanın keşfi olarak hizmet edecek oyunlar. Zihin, ruh. Nasıl sevdiğimizi ve neden savaştığımızı sorgulayan oyunlar. Ne kadar çok ve ne kadar az bildiğimizi gösteren oyunlar."

Var oluşun peşinde iki rakip yazar

Bir yandan, taşıdığı mektubun neden olduğu gerilimli olaylarla baş etmek zorunda kalan, diğer yandan ise Londra'ya gelişiyle birlikte Globe Tiyatrosu'nda oyunlar izleyen genç Shakespeare, ilk fırsatta aşk, savaş, ölüm ve ihanet temalı *III. Edward* isimli oyunuyla birlikte Globe Tiyatrosu'nun yolunu tutar. Ancak burada oyunu beğenilmeyen, hatta aşağılanan genç yazar için aynı zamanda bir kapı aralanır. Tiyatronun genç ve ünlü yazarı Cristopher Marlowe ve en iyi oyuncularının rakip tiyatroyla anlaştıklarının duyulması üzerine, Globe Tiyatrosu'nun sahibi ve yönetmeni James Burbage (Colm Meaney), genç yazara bir şans vererek, Cristopher Marlowe tarafından yazılmış taslak hâlindeki *Tamburlaine'ın Hayaleti* isimli

oyunu geliştirmesini ister. Oyunun sergilenmesi ve beğenilmesinin ardından, ilk kendi oyunu *Veronalı İki Centilmen*'i yazan Shakespeare, artık aşağılanan taşralı bir yazar olmaktan kurtularak, tiyatro oyuncularının "Frengili piyeslere son. Bizim Will'imiz var!" övgüleriyle ve seyircilerin coşkulu takdirleriyle karşılanır. Ardından, *VI. Henry* isimli oyunuyla çıtayı daha da yükselten genç yazar, Londra'da var olma mücadelesi adına büyük bir eşiği aşmıştır.

Will'in hedefi doğrultusunda attığı oldukça somut adımların yanı sıra, onun hikâyesine paralel olarak işlenen, varoluşun görünenden daha fazlası olduğuna inanan ve arayış içindeki rakibi Cristopher Marlowe'un hikâyesine tanıklık ederiz. Marlowe, kendisini ölüm, cehennem, şeytan ve Tanrı ile yüzleşerek, bu soyut kavramlar üzerindeki deneyimleri esas alan ve güç ve bilgi için ruhunu şeytana satmasını konu edindiği *Dr. Faustus*'u yazmaya götürecek varoluş sancıları ve yaşanmışlıklarla *Will*'de konu edilmektedir. Marlowe'un bu noktada Shakespeare'in yalnızca şiirsel rakibi değil, aynı zamanda bir hayranı olarak yeniden yorumlandığına ve aşırı uçlarda yaşayan Marlowe'u oynayan Jamie Campbell Bower'ın zor rolünün hakkını başarıyla yerine getiren oyunculuğuyla *Will*'in gerilim dozunun daha da yükseldiğine dikkat çekmekte fayda var. *Will*'de Alice'i oynayan genç oyuncu Olivia DeJonge, yankesici çocuk Presto'yu oynayan Lukas Rolfe, Katolik Rahip Robert Southwell'i oynayan Max Bennett ve Lord Topcliffe'i oynayan Ewen Bremner de merkezinde Will'in olduğu ancak ayrı ayrı akan hikâyeleri, ortaya konulan dramlar ve oldukça nitelikli oyunculuklarıyla *Will*'in seyir zevkini artırıyorlar.

Rock n Roll bir karakter

Dizide Laurie Davidson'ın canlandırdığı William Shakespeare'i renkli gözlü, yakışıklı, zarif, sıcak, hırslı, yer yer derin ve romantik bir karakter olarak izliyoruz. Ancak *Will*, bir dönem dizisi olarak 16. yüzyıl İngiltere'sinin ruhunu özellikle mekânsal olarak iyi yansıtmakla birlikte, dizi için tasarlanan kimi kostümler, yapılan psychedelic rock altyapılı soundtrackler, punk afişler, saç modelleri gibi unsurlar özellikle genç yazarı ve birçok oyuncuyu dönemine göre özgün ancak meydan okuyan, gerçekliği aşındırılmış karakterlere dönüştürüyor. Bu noktada *Will*'i aradan geçen 400 yılın ardından, gençliği çok iyi bilinmeyen Shakespeare'in sanatsal serüvenine yeni karakterler kazandıran, yeni fikirler ve cazip anlatılarla yeniden tasarlayan, modern ve özgün bir yeniden canlandırma olarak izlemek ve okumak yerinde olacaktır.

Sadık Şanlı
Sesi güzel editör. Birkaç kitap yazdı, birkaçı da yakın zamanda okurlarla buluşacak. TBMM'de danışman.

Japon Üslubu Paralel Evrenler

Aybala Hilâl Yüksel

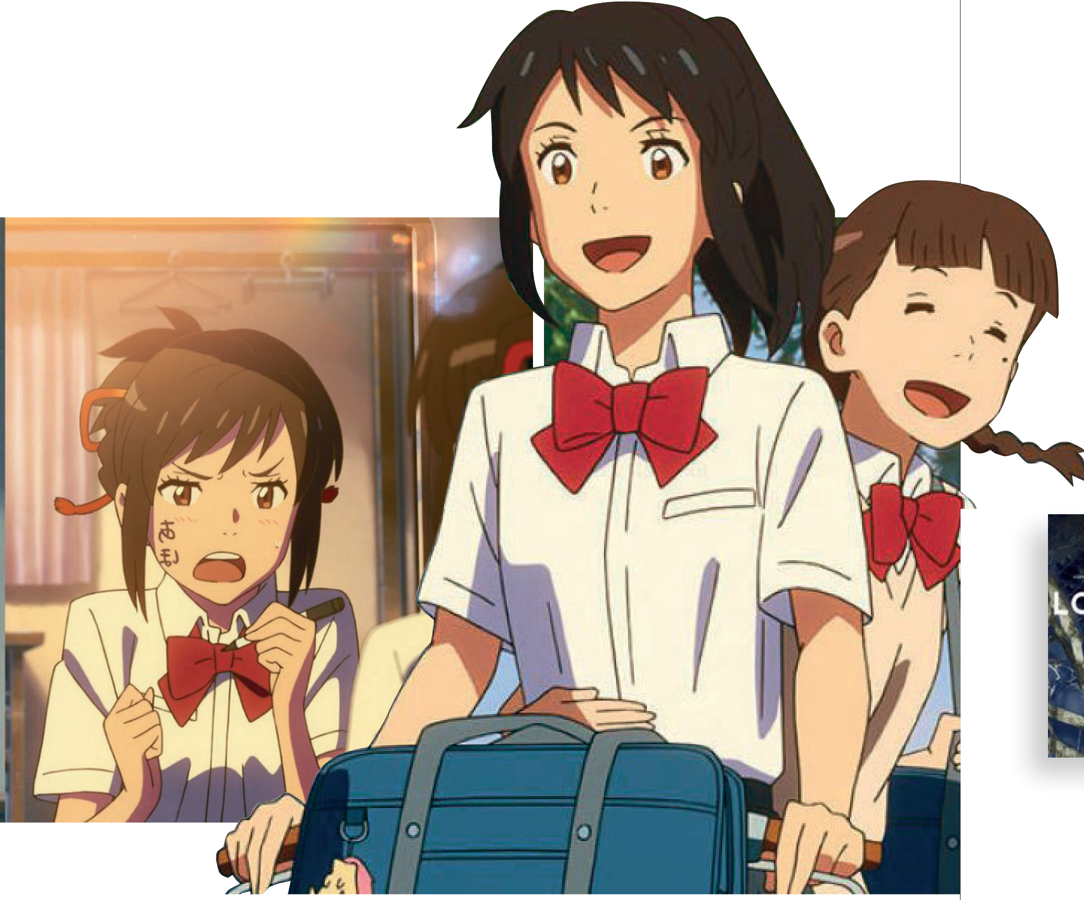
Tüm dünyada ilgi ve beğeni toplayan *Senin Adın* (*Kimi no Na wa*, 2016) sinema salonlarının enikonu tenhalaştığı ağustos ayının son günlerinde vizyon şansı buldu. *Senin Adın*, muhtemelen önümüzdeki yıllarda ismini daha çok duyacağımız, Japonya'nın yeni kuşak yönetmenlerinden Makoto Shinkai'nin ikinci uzun metrajlı filmi. Film beden değiştirme, astral seyahat, paralel evrenler, zamanda yolculuk, ruh eşini arama gibi ana akım sinemanın anlata anlata eskittiği konular etrafında dolaşıyor. Yönetmen Shinkai bu açıdan riskli görülebilecek hikâyesini, ilk aşkın masumiyeti gibi yine çokça seyrettiğimiz bir yapı etrafında geliştirerek ikinci bir risk alıyor. Ancak kolayca klişeleşebilecek bu unsurları ele alış biçimi, ayrıca yan hikâyelerde Japon kültürüne ve tarihine yaptığı atıflarla filme özgün bir nitelik kazandırıyor.

Senin Adın'ın kahramanları, henüz lise çağındaki Mitsuha ile Taki birbirinin taban tabana zıddı hayatlar sürerler. Tokyo'da yaşayan Taki'nin hayatı koşuşturmacalı ve kalabalıktır; her gün evden okula, okuldan kafeye, kafeden çalıştığı restorana, sürekli bir yerlere yetişmeye çalışır. Mitsuha ise küçük bir kasabada, belediye başkanının kızı olmanın getirdiği zorluklarla mücadele ederek ve okulu bitirip sıkıcı bulduğu kasabasından Tokyo'ya taşınacağı zamanın hayalini kurarak günlerini geçirir. Birbirini hiç tanımayan Taki ve Mitsuha bazı günler diğerinin bedeninde gözlerini açar. Gök taşı yağmuru, kuyruklu yıldızın geçişi gibi bir dizi olağandışı astronomik olay tarafından tetiklenen bu tecrübe yüzünden iki genç, tanımadığı bir vücutta aşina olmadığı bir hayatı yaşamanın zorluğuyla yüzleşir. Öte yandan eylemlerinin sonuçlarının kendi hayatını değiştirmeyeceğini bilmekten gelen özgürlüğün tadını çıkarırlar. Ancak eğlence fazla uzun sürmez. Taki ve Mitsuha'nın birbirlerinin gerçek kimliklerini keşfetmek ve geleceklerini belirlemek için bir açmazı çözmesi gerekecektir.

Geçmiş ve Gelecek

Mitsuha ve Taki'nin yaşadıkları, zihinlerini allak bullak eden tecrübenin, Mitsuha'yı büyüten anneannesinin gözünde sade bir açıklaması vardır. Mitsuha'nın başına gelenler, daha önce annesinin, uzun zaman önce de kendisinin başından geçmiştir, yani hâliyle olağandır. Mitsuha'yı ciddi bir geleneksel eğitimden geçiren ihtiyar kadının inancına göre, bugün anlayamadıkları her ne varsa geçmişlerinde onun bir cevabı ve açıklaması mevcuttur. Fakat geleneklerinin anlamına ve

açıklamalarına dair bilgilerini bir zamanlar yaşadıkları felaket yüzünden yitirmişlerdir. Son dönem Japon filmlerinin hemen hepsinde değinilen kuşak çatışması, burada da Mitsuha'yı eski ile yeni arasında ikileme sokar. Mitsuha gelecekte yaşamayı umduğu hayat içinde hiçbir yeri olmadığını düşündüğü pek çok geleneksel ritüeli, anneannesinin hatırı için tatbik eder. İşlevini kaybetmiş görünen ve taklit aracılığıyla yaşatılan bu ritüeller, hikâyenin düğüm noktasında bir kez daha karşımıza çıkar.

Anneannenin geleneklerin önemi konusunda konuştuğu bölüm, *Senin Adın*'a toplumsal bir bağlam kazandırır. Yönetmene göre, gelenekler, ülkenin yaşadığı büyük felaketlerden sonra kim olduklarını hatırlamanın ve var olmaya devam etmenin yegâne aracıdır. Bu açıdan geleneğe kurtarıcı bir rol atfedilir. Yine de bu gelenek bağlamını kaybetmiştir, onları kurtarsa bile onlarla birlikte yaşaması mümkün görünmemektedir. Geleneksel kasaba hayatı geçmişe aittir, Mitsuha ile Taki'nin bir geleceği varsa şüphesiz şehirde olacaktır. Yönetmene göre, kasabanın -tüm temsil ettikleriyle beraber- yok olması da kahramanlarımızın Tokyo'ya taşınması da kaçınılmazdır. Gelenek artık yeni jenerasyon için, Mitsuha'nın saçlarını bağladığı kasabasına mahsus kurdele gibi, otantik bir aksesuardan fazlası değildir.

Senin Adın, eski ve yeni karşılaştırmasını fazla derinleştirmeden farklı kutupları uzlaştırmanın yegâne yoluna yönelir. Mitsuha ve Taki'nin birbirinin hayatını tanıdıkça kuvvetlenen sevgisi gelecek ile geçmişi, taşra ile şehri buluşturmayı başarır. Yönetmen Shinkai, seyirciyi ikna etmek için ne bilimkurgu numaralarına ne de rasyonel açıklamalara ihtiyaç duyar. Paralel evrenleri mümkün kılan, zamandan ve mekândan azade aşktan başkası değildir.

Aybala Hilal Yüksel
Sinema yazarlığı yapıyor. *Hayal Perdesi* dergisinin editörü.

Filmekimi'nde Öne Çıkanlar

Eylül ayının son günleriyle birlikte, yeni sinema sezonu açılıyor. İstanbullu seyirci için yeni sezonun müjdesi anlamına gelen Filmekimi, bu yıl 29 Eylül'de başlayacak. Önümüzdeki sezon boyunca vizyona girecek iddialı yapımların ön gösterimlerinin yapılacağı festival, on gün sürecek. Filmekimi'nde gösterileceği ilan edilen filmlerden bazıları özellikle dikkat çekiyor:

Loveless

Boşanma arifesinde çocuklarını gözden çıkarma noktasına gelen bir çiftin hikâyesini anlatan *Loveless* (*Nelyubov*), Rus yönetmen Andrey Zvyagintsev'in filmi. *Dönüş*, *Sürgün*, *Leviathan* filmleriyle ülkemizde de sadık bir seyirci kitlesi edinen yönetmen, *Loveless* ile 70. Cannes Festivali'nde Jüri Özel Ödülü'ne layık görüldü.

Mutlu Son

Mutlu Son (*Happy End*), Avrupa mülteci krizinin gölgesinde yaşayan Avrupalı bir ailenin dramını anlatıyor. Kariyeri boyunca hiçbir filmini mutlu son ile bitirmemiş yönetmen Michael Haneke'nin, Avrupa'nın en bıçak sırtı gündemlerinden birini ele aldığı filmine *Mutlu Son* adını vermesi takipçilerini düşündürmeye başladı bile.

The Square

70. Cannes Film Festivali'nden büyük ödül Altın Palmiye ile ayrılan *The Square* de Filmekimi programında. *Turist* (*Force Majeure*) filmiyle tanınan ve kara komedi türünde üreten Östlund'un son filmi sanat çevrelerini hicvediyor. Filmde, bir modern sanat müzesi küratörünün gözünden, yeni açılacak serginin PR kampanyası sırasındaki kriz anlatılıyor.

Titiz ve Sessiz Bir Litvanyalı:

Sharunas Bartas

Fransızcadan çeviren: **Ali Hasar**

Sinemayla buluşmanız nasıl oldu?

Sharunas Bartas: Sovyetler Birliği'nin çöküşünden önce, 1983'de film çekmeye başladım. Sinemayı ifade aracı olarak seçtim. 18 yaşında, önceleri 16 mm bir kamerayla çekiyordum. 19 yaşında, bir film çekmek üzere Sibirya'ya gittim. Litvanya'ya döndüğümde, amatör bir sinema stüdyosunda 35 mm ile çalıştım. Sovyetler Birliği'nde, memleketin tek sinema okulu olan Moskova'daki *VGIK*'e[1] girmeden sinemaya adım atmak imkânsızdı ne yazık ki. O yüzden, 1986'da oraya kaydoldum.

Filmleriniz çekildiği yerlerden doğuyor gibi. Bazılarıysa, sıra dışılığa yolculuklar. Nasıl düşünüyorsunuz bunları?

16 yaşında, Sibirya'da Sayan Dağları'nın doğusunda bir sandal gezisine katıldım. Çetin bir yolculuktu. Yol üstünde, sayıları azalmakta olan göçebe Tofalar'ın[2] bir köyü vardı. Dağların ihtişamıyla zıt olan fakr u zaruretleri derin bir iz bıraktı bende. Bunu nasıl anlatırım diye düşündüm. Sadece sinemanın bunu aktarabileceğini fark ettim. Oraya iki sefer döndüm: 1985'te *Tofolaria* (belgesel), 1995'te *Few of Us* (kurgu) için.

Filmlerinizde yer gibi zaman da güçlü bir insicam. Bunların fiziksel deneyimleri önemli mi sizin için?

Yeni mekânlar her zaman beni cezbetti. *Ev*'in (*Namai*) mekân keşifleri sırasında, Fransa'nın güneyinde ihtiyacım olan şeyi bulabilirim düşüncesiyle Batı Avrupa'ya seyahat ettim. Fas'a feribotla geçebileceğim tâ İspanya sınırına kadar vardım. Son olarak, Vilnius civarında evime çok yakın bir yerde bir ev buldum. Ancak, *Freedom* (*Laisvė*) için Fas'a döndüm: uçsuz bucaksız bir çöle ihtiyacım vardı. Mekânlar ve onların yapısı filmlerimin doğal unsurları. Bunları, karakterlerimin hayatlarının bir anını göstermek için titizlikle seçtim. İlk intibanın kaybolmadığından emin olmadan önce pek çok fotoğraf çekiyorum. Mekânlar, uyamayacağım şartlarını zorla kabul ettiriyorlar. Zaman ise, sinemada özel bir algoritmaya; nazarıitibara alınması gereken, tek sefer uygulanan, belirli bir baskıya sahip.

Filmlerinizin genellikle görüntü yönetmenisiniz. Sürekli fotoğrafçılıkla uğraştınız. Bir sahnede, görüntüde sizi etkileyen şey nedir?

En önemlisi seyircinin bakışına, dikkatine odaklanan çerçeve eksenidir. Kompozisyon ve ışık bu ekseni oluşturur. Hissettiğim şeyi aktarmak için, ses gibi, bunları da düzenlemeyi öğrenmek durumunda kaldım.

Filmografi

- Tofolaria (1986)
- In the Memory of a Day Gone By (Praėjusios dienos atminimui) (1990)
- Three Days (Trys dienos) (1991)
- The Corridor (Koridorius) (1995)
- Few of Us (Mūsų nedaug) (1996)
- The House (Namai) (1997)
- Freedom (Laisvė) (2000)
- "Children Lose Nothing" in Visions of Europe (2004)
- Seven Invisible Men (Septyni nematomi žmonės) (2005)
- Eastern Drift (Eurazijos aborigenas) (2010)
- Peace to Us in Our Dreams (Ramybė mūsų sapnuose) (2015)
- Frost (2017)

Kaynak: Centre Pompidou Ekim 2015.

(1) VGIK: Gerasimov Sinematografi Enstitüsü. 1919'da Moskova'da kurulmuş olup dünyadaki en eski sinema okullarından birisidir. Andrey Tarkovski, Sergey Parajanov, Aleksander Sokurov gibi yönetmenler VGIK mezunudur. –ç.n.

(2) Tofalar: Sibirya'da, İrkutsk bölgesinde yaşayan göçebe Türk halkı. Tofalar'ın Sovyet hükümetince yerleri değiştirilmiş; avcılık, şamanizm gibi gelenekleri yasaklanmıştı. Tofalar'ın sayısı 1000 civarındadır. –ç.n.

“Hayal Tiyatrosu (Khayaal Theatre) Orta Doğu, Kuzey Afrika ülkelerinden ve Türkiye’den sahneye taşıdığı, anlattığı hikâyelerle; belleğin kuşatıcılığına olan inancıyla perdesinin hiçbir zaman kapanmamasını, izleyicilerinin ve dahi alkışlarının hiçbir zaman eksik olmamasını dilediklerimden...” **Beyza Karakaya, İngiltere’nin Modern Meddahları: Khayaal Theatre, s.10**

““Hepimiz modern kapitalizmin içine doğduk. Bildiğimiz tek gerçeklik, tüketimi kamçılayan modern ekonomidir. Hayatı ondan ibaret biliyoruz. Oysa hayat “başka yerde”! Nerede olduğunu bilen söylemez, söyleyen bilmez.” **Mustafa Özel, Çocuklaş ki, insan ol!, s. 4**

“*Senin Adın*, eski ve yeni karşılaştırmasını fazla derinleştirmeden farklı kutuplar uzlaştırmanın yegâne yoluna yönelir. Mitsuha ve Taki’nin birbirinin hayatını tanıdıkça kuvvetlenen sevgisi gelecek ile geçmişi, taşra ile şehri buluşturmayı başarır.” **Aybala Hilâl Yüksel, Japon Üslubu Paralel Evrenler, s.94**

“Okul sistemi standart beden bir elbiseye benzetilecek olursa ev okulu terzinin üzerinize diktiği giysi gibidir. Terziniz iyiyse elbise üzerinize cuk diye oturacaktır.” **Nuray Türkyılmaz Catic, Bir Annenin Ev Okulu Deneyimleri: Okulsuzluk Özlemi, s.36**

“Yazı yazma ilmine sahip olanlar, hafızalarını kullanmayı bırakacak ve unutkan olacaklar; bir şeyleri hatırlamak için kendi iç kaynakları yerine harici işaretlere güvenecekler. Keşfettiğin şey hafıza için değil hatırlamak için bir reçete...” **Shems Friedlander, Yaratıcılığı Kutlarken: Bradford Edebiyat Festivali, s. 82**

“Dolma kalem her şeyden önce bakım isteyen bir nesnedir. Bir şeye bakım yaptığınız zaman ona karşı bir aidiyet, aranızda bir bağ hissedersiniz. Keşke dolma kaleme yaklaşım böyle olmasaydı, sadece bir yazı aracı olarak kalsaydı.” **Oruç Gazi Kutluer, Türkiye’de dolma kalem yapmak bir hayaldi!, s. 68**

